

İRAN ve TÜRK HUKUKUNDA NİKAH AKDİ

Mohammad Ebrahim DAHİM

**Yüksek Lisans Tezi
Özel Hukuk Anabilim Dalı
Doç. Dr. Yasin KURBAN
2018
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

Mohammad Ebrahim DAHİM

İRAN ve TÜRK HUKUKUNDA NİKAH AKDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Yasin KURBAN

ERZURUM-2018

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

27/07/2018

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**İRAN ve TÜRK HUKUKUNDA NİKAH AKDİ**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

04.07.2018

Mohammad Ebrahim DAHİM

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Yasin KURBAN danışmanlığında, Mohammad E. tarafından hazırlanan
bu çalışma 04/07/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. ... Özel Hukuk ...
Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Yasin KURBAN İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mehmet KIZILAR İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üy. Ömer GÖDİL İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Enstitü Müdürü

F-85/01/21.10.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

HUKUK TARİHİNDE AİLE ve NİKAH KAVRAMI

1.1. ESKİ TÜRKLERDE AİLE ve NİKAH KAVRAMI	8
1.1.1. Aile Kurumu	8
1.1.2. Nişanlılık	9
1.1.3. Hediyeler	12
1.1.4. Evlilik	12
1.1.5. İslamiyet Öncesi Çok Eşlilik	13
1.2. ESKİ HİND HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI	14
1.2.1. Aile Kurumu	14
1.2.2. Nişanlılık	15
1.2.3. Hediyeler	16
1.2.4. Evlilik	16
1.3. ESKİ ROMA HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI	18
1.3.1. Aile Kurumu	18
1.3.2. Nişanlılık	19
1.3.3. Hediyeler	19
1.3.4. Evlilik	20
1.4. ESKİ FARS HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI	20
1.4.1. Aile Kurumu	20
1.4.2. Nişanlılık	22
1.4.3. Hediyeler	22
1.4.4. Evlilik	22
1.5. İSLAM HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI	24
1.5.1. Aile Kurumu	26

1.5.2. Nişanlılık	27
1.5.3. Hediyeler	30
1.5.4. Evlilik	30
1.5.4.1. Evlenmenin Unsurları (Rükünleri)	37
1.5.4.2. Evlenmenin Şartları	38
1.5.4.3. Evliliğin Çeşitleri	40
1.5.4.4. Çok Eşlilik	43
1.5.4.4.1. Beşinci Kadınla Evlilik	43
1.5.4.4.2. İslam'da Çok Eşlilik	43
1.5.4.4.3 Osmanlılarda Çok Eşlilik	45
1.5.4.5. Mut'a Nikahı Nedir?	45
1.6. GAYRI-MÜSLÜMAN DİNLERDE AİLE ve NİKAH KAVRAMI ...	47
1.6.1. Yahudi, Hristiyan ve Diğer Dinlerde Aile ve Nikah Kavramı	47
1.6.2. Türkiye'de Süryani Ortodoksların Aile ve Nikah Kavramı	51

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ İRAN HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

2.1. AİLE KURUMU	53
2.2. NİŞANLILIK	54
2.2.1. Nişanlanmada Şartlar	54
2.2.2. Taahhüt	55
2.2.3. Alınabilecek Harcamalar	55
2.2.4. Hediyeler	56
2.3. EVLİLİK ve NİKAH	56
2.3.1. Görücü Usulüyle Evlilik	59
2.3.2. Şiilerde Çok Eşlilik	60
2.3.3. İran'da Mut'a Nikahı Nedir?	60
2.3.3.1. Mut'a Nikahı Bertrand Russell'in Bakışından	61
2.3.3.2. Mut'a Nikahın Eksikleri	62
2.3.3.3. Mut'a Nikahı ve Daimi Nikahın Farklılıkları	63
2.3.3.4. Mut'a Nikahı ve Birliktelik Nikahın Farklılıkları	63
2.3.3.5. İran Hukukunda Mut'a Nikahı	64

2.3.4. İmam Nikahının Hükmü Nedir?	64
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ TÜRK HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

3.1. AİLE KURUMU	65
3.2. NİŞANLILIK	65
3.2.1. Nişanlanmanın Unsurları	67
3.2.2. Nişanlanmanın Hukuki Niteliği	68
3.2.3. Nişanlılığın sona ermesi	68
3.2.4. Hediyeler	69
3.3. EVLİLİK ve NİKAH	70
3.3.1. Nikahın Tanımı ve Hukuki Niteliği	72
3.3.2. Evlenme Ehliyeti	72
3.3.3. Evlenme Engelleri	73
3.3.4. Evliliğin Sona Ermesi	75
3.3.5. Görücü Usulüyle Evlilik	75
3.3.6. İmam Nikahının Hükmü Nedir?	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NİKAH VE AİLE KURUMUNUN ÖNEMİ VE SOSYOLOJİK DEĞERİ

4.1. TOPLUMLARDA EVLİLİK ve AİLE KURUMU.....	78
4.2. GÜNÜMÜZDE AİLE KURUMUNA VERİLEN ÖNEM ve NİKAH AKDİ.....	80
4.3. NİKAH (EVLİLİK) AKDİNİN SONUÇLARININ SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	81
SONUÇ	83
TEKLİF ve ÖNERİLER.....	86
KAYNAKÇA	88
EKLER.....	92
EK 1. MUT'A SÖZLEŞMESİ (MUT'A NİKAHI SERTİFİKASI)	92
EK 2. ÖRNEK (EVLENME CÜZDANI)	95
ÖZGEÇMİŞ	107

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****İRAN ve TÜRK HUKUKUNDA NİKAH AKDİ****Mohammad Ebrahim DAHİM****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasin KURBAN****2018, 107 sayfa****Jüri: Doç. Dr. Yasin KURBAN****Doç. Dr. Metin İKİZLER****Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK**

Nikah akdi eski zamanlardan beri varlığını sürdüren bir akittir. Nikah akdi kavramını, aile kurumu, nişan ve evlilik kavramlarıyla birlikte düşünmek gerekmektedir. Bu kavramları açıklamak için öncelikle dünyada hüküm sürmüş eski medeniyet ve kültürleri dikkate almamız gerekmektedir. Çünkü nikah akdi, her ülkeye özgü örf ve adetlere bağlıdır. Nikah hem hayatın hem de nesillerin devamı açısından önemli olması sebebiyle, hukukun en fazla ilgi duyduğu ve düzenleme yaptığı alanların başında gelmektedir. Nikah konusunda ülke'den ülke'ye bir kısım farklılıklar bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, nikah akdinin zorunlu olması dışında, bazı ülkeler'de pek önem verilmeyen bu kutsal akdin ve aile kurumunun önemini ortaya koymak ve böylece onun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmaktır. Bu çerçevede günümüz İran hukukunda nikah akdini ve İslam dünyasında çeşitli tartışmalara yol açan Mut'a nikahını tartışmak ve değerlendirmek tezimizin temelini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nikah Akdi, Kutsal, Aile Kurumu.

ABSTRACT
MASTER THESIS
MARRIAGE CONTRACT IN THE LAW OF IRAN AND TURKEY

Mohammad Ebrahim DAHIM

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Yasin KURBAN

2018, 107 pages

Jury: Assoc. Prof. Dr. Yasin KURBAN
Assoc. Prof. Dr. Metin İKİZLER
Assis. Prof. Dr. Ömer GEDİK

Marriage is a covenant agreement has been emerged from ancient times. Also it is necessary to think about the concept of marriage with the concepts of family institution, engagement and marriage. For explaining of these concepts, firstly we need to take into account the civilizations and cultures of the old countries of the world. Since marriage is important both for life and for generations to come, it is at the forefront of the areas that the law is most interested and regulated. There are some differences in terms of marriage from country to country. The purpose of this study is to demonstrate the importance of this sacred association and family establishment, which is not so important in some countries, except that the marriage contract is compulsory, thus contributing to its better understanding. In this frame, in today's Iranian law, discussing and evaluating Mut'a marriage, which led to various discussions in the marriage contract and Islamic world, is the basis of our thesis.

Key Words: Marriage Contract, Holy, Family Institute.

KISALTMALAR DİZİNİ

A.y. : Aynı eser yada yer

A.g.e. : Adı geçen eser

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

M.Ö. : Millattan Önce

M.S. : Millattan Sonra

s. : Sayfa

v.d. : ve diğerler

Yay. : Yayınları

S. : Sayı

ÖNSÖZ

Nikah akdinin esasları, hep farklılıklar göstermektedir. Bu fark, hatta bilim adamları tarafından derin bir şüphe ile karşılanmış olup, pek çok eleştiriye maruz kalmasına sebep olmuştur. Bu farklılıkların önemli bir kısmı, ülkelerin dinleri ve örfleriyle ilgilidir. Dinsel evlilik kuralları insanlar tarafından kabullenilmiştir. Ama bazı düşünürler bu kuralları kabul etmeyip evlilik hususunda tam bir özgürlüğün olmasını savunurlar. Bu düşünürlerin bir yansıması olarak, mesela İngiltere ve Amerika gibi bazı ülkelerde, eşcinsel evliliklere izin verildiği görülmektedir. Nikah akdi ve evlilik kurumu konusunda dini örfi kurallara bağlılığı, öngörenlerle tam bir özgürlüğü savunanlar arasındaki tartışmasının son dönemde alevlendiği de gözlenmektedir. Özgürlüğü savunanlara göre nikahsız, imzasız, şahitsiz bir evlilik de mümkün olabilir, ancak mantıklı insanlara göre resmi akit yapmak daha doğru sonuçlara elde edilebilmektedir.

Bu tezin hazırlanmasındaki temel amaç, nikahın özelliklerini özellikle İran hukuk bakışıyla ele almak ve sosyal bilimcilerin, bu konu hakkında daha duru ve sağlıklı bilgiler edinmesini sağlayacak bir çalışma ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında destekleri ve yol göstermeleri ile küçük bir maksada varmamda yardımcı olan, çok değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Yasin. KURBAN 'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum 2018

Mohammad Ebrahim DAHİM

GİRİŞ

AİLE VE NİKAH'A GENEL BİR BAKIŞ

Aile, akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluktur. Aileyi teşkil eden fertler devirlere, bölgelere, sosyal ve iktisadi yapıya göre değişmektedir. Aynı zamanda ailenin ataerkil veya anaerkil oluşuna göre onu meydana getiren fertler de değişmektedir. Ailedeki hakimiyetin baba (pederşahi) veya annede (maderşahi) oluşuna göre ve ayrıca eşlerin sayısına (tek eşliliğe-çok eşliliğe) göre, aile çeşitleri dört bölüme ayrılmaktadır. Toplumun temelini oluşturan aile kurumu her geçen gün önemini artıran, sosyal bilimcilerin ilgilerini üzerinde toplayan bir mahiyet arz etmektedir. Aile bir sosyal grup olarak küçülmüş, fakat kurum olarak güçlenmiştir. Toplumun sosyal yapısı değişirken, ailenin de değişen sosyal yapısında, sosyal ve kültürel rollerinin daha çok güçlendiği gözlenmektedir. Toplumun sosyal ve kültürel temelleri aile içinde beslenir. Aile kurumu, sosyalizasyon sürecinin kaynağı durumundadır. İnsanın kazandığı duygu, düşünce, inanç ve davranışların kökleri ailededir. Ailenin görevinin ve öneminin kaynağı, aile içi dayanışmadır. Sanayileşme sürecinde çok ve sık görülen sosyal hareketlilik, gerek sosyal hayat alanı üzerinde ve gerekse sosyal bünyede görülen aile yapısındaki değişme ve küçülme hali, modern aileleri meydana getirmiştir. Endüstrinin modern küçük ailesi, sosyal tarihin kaçınılmaz bir sonucudur. Diğer yandan, kültür insanların bir hayat tarzı olarak kabul ediliyorsa, toplum da bu hayat tarzını sürdüren insanların teşkilatlanmış (organize olmuş) bir birimdir. Aile sosyo-kültürel bir birim olduğuna göre, sosyal ve kültürel değişmeler ve gelişmelerin sonucunda günümüzün modern küçük ailesi doğmuştur. Ama aile her zaman olduğu gibi görevini muhafaza etmiştir çünkü akrabalık ne kadar zayıflasa bile, aile bireyleri arasındaki dayanışma önemini muhafaza etmektedir. Ayrıca ailenin kutsallığı ve mahremiyeti sayesinde, endüstri düzeni, ailenin özüne fazla etki yapmamıştır, çünkü aile aynı zamanda bir referans grubu olduğu için toplum şartlarına kolayca uyabilmektedir. Bu nedenle, onun kutsallığı bireylerini birbirine daha fazla yaklaştırmaktadır.¹

Günümüzün modern evlenme şekli monogami, tek eşle evliliktir. Tarihi bakımdan monogami ilkel kabilelerde de görülmüştür. Günümüzde monogami egemen ve genel

¹ Nihat Nirun, *Aile ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, 19-21.

evlilik şeklidir. Bu tür evlilik'te kadın ailenin önemli bir şahsıdır. Kadın hep erkeğin yardımcısıdır. Biz Türkler, bu hususu Dede Korkut Destanlarında görüyoruz ki "Yazıdan yabandan eve bir udlu konuk gelse, er adam evde olmasa, (evin kadını) ol anı yedürür, içürür, ağırlar, azizler göndürür" diyor. Ayrıca "Kadının uşağı (çocuğu) olursa, olduğu eve şeytan girmez, uşak (çocuk) değerli ve evin gülüdür" denir. Bu kanıtlı yazılara göre çok eskiden, bizim geleneksel kültür, örf ve adetlerimiz tek eşlilik felsefesini kabul ederek, kadının önemini tüm dünyaya yansıtmıştır. Kadının ruhundan, her zaman bir eşya gibi değil, bir kutsal anne ve melek gibi hatırlatarak, cenneti onun ayakları altında olduğu anlaşılmaktadır.²

AİLE ve NİKAHIN ÖNEMİ

Evlenme ailenin temel taşıdır. Aile ise asırlardan beri tekrar edilen bir deyimle, toplumun temeli ve çekirdeğidir. Aile, toplumla fert arasında bir aracı rolünü oynamaktadır. Toplumların devamlı olması sadece aile müessesesiyle mümkündür. Aileye gereken önemi vermemiş olan toplumlar yıkılmağa mahkumdurlar. Bunun için aile hukukunda, nikah konusunda bir araştırma yaparken dini, ahlaki, sosyal ve ekonomik sorunları da gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Bu sebepten dünyada her toplumun ve her devrin kendine özgü bir aile anlayışı vardır.³

Böylece aile, toplumun en küçük yapı taşıdır ve ilk toplumlardan günümüze kadar, bütün toplumlarda farklı olarak görülmektedir. İnsan dünyaya kendi kararıyla gelemmez. Kişiyi dünyaya getiren aslında ailedir. Bununla birlikte ona hayatı tanıtan ve öğreten de ailedir. İnsanları diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerden biri, insanların aile düzeni içinde yaşamalarıdır. Anne baba ve çocukların yanında nine, dede, amca, hala, dayı ve teyzeler de aileden sayılır. Babalık şefkati ve analık merhameti ancak aile hayatıyla tadılmaktadır. Onun için aile kavramı, Doğu ve özellikle İslam dünyasında çok daha fazla önem taşımaktadır. *“Aslında aile hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir mekan ve hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülüklerden koruyan bir kurumdur.”*⁴ Aile toplumun özüdür ve toplumun aile yapısı ne kadar sağlam olursa, o toplum da o kadar güçlü olmaktadır. Böylece aile, hem

² Nirun, 23-24.

³ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974, 5.

⁴ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, II, 199.

toplum ve hem birey için çok önemli sayılmaktadır. Ailenin temelini teşkil eden evlilik bütün ilahi dinlerde, kadın ve erkeğin kendilerine özgü bir mahremiyet ve paylaşım alanı oluşturmalarına ve insan soyunun devamına katkı sağlamalarına imkan veren yegane meşru ilişki olarak kabul edilmiştir.

Böylece nikah yalnızca neslin devamını sağlayan veya cinsel arzuları gideren bir olay değilmiş belki nikah bunlarla beraber, daha önemli işlevi olan toplumsal bir kuruma atılan ilk adım sayılmaktadır. Dince nikahta insanlar için çok bereketli ve faydalı amaçlar ve sonuçlar görülmektedir. Bunun için nikah sosyal bir fayda sayılıp ve amaçlarından biri de nesli korumaktır. Böylece nikahta keramet varmış ve genel olarak sevgi, bereket, güç kazanmasını her zaman insanlara öğretmektedir. Öte yandan, psikiyatrik açıdan, nikahın önemi, insanların temel amacı olarak varlıklarını denge ve uyum içinde sürdürmektir. Aslında nikahla kurulan evlilik din yönünden kutsal, toplum yönünden önemli bir kurum olarak kabul edilmektedir. Nikahın önemini anlamak açısından, insanın üç temel yönü vardır ki bunlar, bedensel, ruhsal ve toplumsal yönlerden ibarettir. Bir ailenin bu yönlerden ihtiyacını gidermek ve işlevlerini başarmak için niyet ve ardından niyetin sözleşmeyle açıklanması gerekmektedir ve bunu sağlayan sadece nikahtır. Böylece aileyi bir kurum olarak gören medeniyetler, onu resmi bir statüye kavuşturmak için, nikah denen bir sözleşme şeklinde geliştirmişlerdir.

Böylece ailenin fonksiyonları ve nikaha ihtiyaç sebepleri 4'e bölünmektedir:

- 1- Neslin devamını sağlamak.
- 2- Üyelerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak.
- 3- Çocukların sosyalleşmesini sağlamak.
- 4- Üyelerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamak.

NİKAH AKDİNİN TARİHİ ARKA PLANI ve TANIMI

Sözlük Anlamı

Nikah aslında zevac kökünden türeyen, cinsel temas anlamında, Arapça bir kelime ve Türkçe sözlüğünde birleştirme, bir araya getirme, evlenme, ergenlik, evlilik ve cinsel ilişki gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise nikah, ayrı cinslerin birbirinden

karşılıklı olarak faydalanma sözleşmesini dile getirmektedir. Nikahın üç anlamı vardır. Bunlardan birincisi lügat anlamıdır ki bu cinsel temas ve bir şeyin bir şeye eklenmesi, katılması demektir. İkincisi, nikahın şer'i anlamıdır ki hem evlenme engeli bulunmayan akdi, hem de cinsel temas demektir. Üçüncüsü ise, nikahın fıkhi anlamıdır ki bunda nikah akdi, erkek ve kadının cinsel organı ve bedeninin diğer kısımlarından zevk alma açısından yararlanması için şariat koyucu tarafından konmuştur.⁵

Nikahın dini yönü olarak, İslam açısından nikah akdi, hem medeni bir muamele hem de bir ibadettir. Böylece nikah, tarafların irade beyanlarıyla yapılması, şahit bulunması ve mehir gibi özellikleriyle de diğer akitlere benzemektedir. Ayrıca nikahın ibadet yönü olduğu içindir ki kültürümüzde kıza veya kadına "Allah'n emri, Peygamber'in kavliyle" talip olunması görülmektedir.⁶

Hukuki Anlamı

Nikah tam ve daimi bir hayat ortaklığı yaratmak üzere, cinsiyetleri ayrı iki kişinin geçerli bir şekilde birleşmesine neden olup ve sosyal, ahlaki ve hukuki bir müessesedir. Evlenme, nişanlıların birbiriyle evlenmelerine matuf iradelerinin uygun ve karşılıklı olarak beyan edilmesi ile meydana geldiği için, hukuki muamele ve akid olarak, bir medeni hukuk akdidir. Müessesenin kurulması için bir teşebbüs fikri, bu fikrin gerçekleşmeğe çalışacağı sosyal ortam ve bu gerçekleşmeyi sağlayabilecek bir güç ve bu fikir etrafında bir elbirliği ve bir devamlılık gerekir.⁷

Aslında evlenmenin hiçbir devlet kurumu tarafından yaratılmadığı ve daha sonralar hukuk yardımıyla düzenlendiği bilinmektedir.⁸

Evlenme, her toplumda bir taraftan toplumsal bir kurum, diğer taraftan ise özel hayatı şekillendiren ve hukuki sonuçlar doğuran bir sözleşmedir. Evlenme evleneceklerin, bu birliğe girmeyi kabul ettikleri andan itibaren, geleneklerle yahut

⁵ Ali Meshkini, *İslam'da Nikah*, El.Hadi Yayınları, Gum 1945, 5-15.

⁶ İsmail Kurt-Seyit Ali Tüz, *Dinlerde Nikah*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2012, 57-58.

⁷ Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1949, 46.

⁸ Can, Cahit, *Oluşum Süresi İçerisindeki, Hukuk Sosyolojisi*, S Yayınları, Ankara 1989, 3.

kanunlarla belirli haklara sahip olması ve yükümlülükler altına girmesidir. Ayrıca bu haklar genellikle toplumdan topluma değişebilmektedir.⁹

Tanımın Tarihi Gelişimi

Nikah (evliliğin), bir kadınla bir erkek arasında daimi ve hukuksal geçerli bir hayat birliği oluşu olup, aynı zamanda tarihin her devrinde türlü ve çeşitli isimler ve sistemlere bölünmektedir. Ama herhalde ülkelerde nikah tanımı aynı anlamına gelmekte ve sadece dünyada farklı olarak, izdivaç ve evlilik gibi kelimelere değişmesi ve gelişmesi hep görülmektedir.¹⁰

Nikah'ın özel bir törenle kısılması, nikah akdi için uyulması gerekli bir şekil şartı değildir. Ancak insan ve toplum, hayatında önemli olan bu hadisenin kutlanması ve herkese açıkca duyurularak evliliği gayr-i meşru birlikteliklerden ayırma gereği, düğün denen sosyal olguyu ortaya çıkarmıştır.¹¹

Tarih boyunca nikah akdine, din adamlarının ve devletin müdahalesi bakımından üç çeşit nikah görüldüğü söylenmektedir:

1- Dini nikah: Bu tür nikahta din adamının bulunması ve nikahın dini mekanda yapılması şart koşulduğu için bu ad verilmiştir. Bilhassa Hristiyanlık'ta nikah akdinin geçerliliği, Kilise'de rahibin takdis etmesine bağlıdır.

2- Medeni Nikah: Medeni nikah, devletin düzenlediği şekilde ve bir devlet görevlisinin katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Medeni nikahın dinle alakası yoktur, her dinden veya dinsiz vatandaşın nikahını, resmi görevli kıymaktadır.

3- Hususi Nikah: Bu tür nikaha ne din adamı ne de devlet görevlisi iştirak eder. Evlilik iki ailenin veya evlenecek tarafların karşılıklı rızalarıyla yapılır ve biter.

İslam'ın nikah anlayışında, nikahın bir din adamı tarafından kısılması ve camide yapılması gibi bir mecburiyet bulunmamaktadır. Bu bakımdan İslam'ın nikah akdine Hristiyanlık'taki anlamda dini nikah tabiri kullanmak isabetli olmaz. Böylece İslam'ın, ahkamı olan ve bu ahkâmın önemli bir kısmını devletin icra ettiği veya en azından

⁹ Zeynep Özlem Üskül Engin, *Türkiye'de Evlenmenin Evrimi*, Beşir Kitabevi, İstanbul 2008, 3.

¹⁰ Velidedeoğlu, 41.

¹¹ Kurt-Tüz, 47.

ahkâmın uygulanmasını sağladığı bir din olduğu malumdur. İslam'da nikahın hususi bir akit olduğu ve devletle ilgisi bulunmadığını söylemek de doğru olmaz. Ancak İslam, günümüz medeni nikahında olduğu gibi, nikahın bir devlet görevlisi tarafından kınılmasını da emretmemiştir. Buna göre İslam'da nikah, bu anlamda medeni nikah da değildir. Bütün bu değerlendirmelerden sonra İslam'da nikahın, dini/ibadet boyutu da olan medeni bir muamele şeklinde tanımlanması uygun görünmektedir.¹²

Evliliğin hükümleri konusunda tarih boyunca değişik hukuk sistemlerinde üç ayrı yöntem uygulanmıştır:

1- Kocanın reis/hakim olduğu evlilik. Erkek toplumsal hayatın ilk dönemlerinden başlayarak aile hayatında kadına üstünlük kazanmış ve bu ayrıcalıklı konumunu uzunca bir süre korumuştur. *“18 ve 19. yüzyılda Avrupa'da meydana gelen çok önemli siyasi ve sosyal devrimlere rağmen koca evlilik birliği içinde hakim rolünü bazı hukuk sistemlerinde muhafaza etmiştir”*.¹³

2- Kadın erkek eşitliğine dayanan evlilik. 19 ve 20. yüzyılda değişen iktisadi ve sosyal şartların doğurduğu bir durumdur. Kadının iktisadi hayatta ve bir çok idari kademelerde görev alması zorunluluğu bu durumu ortaya çıkarmıştır. Bu anlayış karı kocanın mutlak eşitliği esasına dayanmaktadır.¹⁴

3- Ortalama sistemi. Bir çok Avrupa ülkelerinin ve özellikle İsviçre-Türk Medeni kanunlarının kabul ettiği sistem budur. Karı koca esas itibariyle eşit olmakla beraber, evlilik birliğinin korunması için bir kısım sorumluluklara yer vermiştir. İran hukuk sistemi de bu ortalama sistemini uygulamaktadır.¹⁵

NİKAH NEDİR, NEREDEN DOĞMUŞTUR

“Nikah aile gibi kutsal ve mukaddes yuvanın temel taşı ve meşruiyet sözleşmesidir. Bu sözleşme (nikah), evleneceklerin eksikliklerini tamamlayacak, derdine ortak olacak, hayatı beraber paylaşacak iki denk insanı bir araya getiren ve birini

¹² Hüseyin Esen, *Kolaylık Açısında İslam'da Nikah*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, 58-59.

¹³ Kurt-Tüz, 58-59.

¹⁴ Cin, 173-174.

¹⁵ Cin, 173-174.

*diğerine sadakatle bağlayan bir bağdır.*¹⁶ Nikah aslında yüce Tanrı'nın kutsal fermanı ve her dinde onu yansıtan emri ve siparişidir. Acaba ilk nikah akdi, Hz. Adem ve Havva'nın arasında mı kıyılmıştır? Ama herhalde nikah'ın eski zamanlardan felsefesi ve amacı bir sıcak mekan (aile) kurmak, huzur bulmak, destek için çocuk sahibi olmak, soyların devamı ve sonuç'ta büyük ailelere (kabilelere) dönüşmek olmuştur. İlkel kabilelerde de kendilerine özgü nedenlerden ötürü evlilik vardır. Ama evliliğin bunlardan başka önemli bir işlevi daha vardır ki birisi tarafların mülkiyet ve mirasa ilişkin haklarını değişik şekillerde etkileyebilmektir. Bunun dışında, doğacak çocukların babasının da kim olduğu kural olarak belirlenmiş olacaktır.¹⁷

Terim olarak birbirinden faydalanma anlamına gelen nikah sözleşmesini, tam yerli yerine oturtabilmek için önce sözleşme nedir, söz verme nedir, kişilerin karşılıklı olarak ve biri diğerine söz vererek kendilerini bağlamaları anlamına gelen bu akid veya sözleşme nedir, sorularının üstünde durmak ve bunu anlamak gerekmektedir. Aslında nikah, bir evlilik sözleşmesi olan bir olgudur ve bu olgu büyük sözleşmeye ya da onun bize verdiği hukuk olgusuna dayanır. Aile bize göre öyle bir kurumdur ki hem bireyi ve hem de toplumu kendi bünyesinde barındırmaktadır. Aile, başta, nikah sözleşmesi ile bireysel, işin sonunda ise toplumsal olan ve toplumun en küçük birimi olan bir olgudur. Nikah'ta aynen başta bireylerin kendi özgür iradeleriyle ortaya konan bir irade ve sonra da toplumun bir birimi ve sanki vücudun en küçük parçası sayılmaktadır. Onun için nikahsız, ailesiz ve toplumsuz yaşamak insan fitratına terstir ve yalnızlık sadece ulu tanrıya özgüdür. Nikah insanoğluna bir güven ve huzur noktası olarak sayılmaktadır. Böylece bu sebeple insan bu huzur noktayı ararken, istediği amacını tam olarak nikah felsefesinde bulmuştur.¹⁸

¹⁶ Abdullah Kahraman, *Nikah Somuncu Baba Dergisi*, 117.

¹⁷ Westermarck, Edward, *The History of Human Marriage*, C, I, MacMillan and Co, Londra 1921, 26-27.

¹⁸ Kurt-Tüz, 117-128.

BİRİNCİ BÖLÜM

HUKUK TARİHİNDE AİLE ve NİKAH KAVRAMI

1.1. ESKİ TÜRKLERDE AİLE ve NİKAH KAVRAMI

1.1.1. Aile Kurumu

Aile kurumu hakkında Çinlilerin Türkler hakkında yazdıkları eserler, arkeolojik ve etnografik kaynaklarla, dil üzerinde yapılan incelemelerde eski türklerde nikah ya da aile kurumu hakkında bir takım bilgiler mevcuttur. Bu kaynaklara göre, eski Türk toplumlarında aile büyük önem taşırdı ve bu aile, baba hâkimiyetine dayanan patriarkal aile tipindedir. Tekeşli evlilik temeline dayanan ailelerde kadın ile erkek arasında eşitlik vardı. Türklerin İslam dinini benimsemesinden sonra, ailenin yapısı bu dinin etkisiyle değişti. Bu ailede erkek, mutlak egemenlik ve dört kadınla evlenebilme hakkını bile kazandı. Bu gelenek Cumhuriyet dönemine kadar sürdü ve 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu, çokeşliliğe son verip, tekeşli evliliğe dayanan aile yapısını yasalaştırdı. Bu arada, Türkiye'nin kırsal kesimlerinde geleneksel geniş aile tipi henüz yaygındır. Ama bununla birlikte, özellikle içgöçler ve kentleşme nedeniyle geniş aileler parçalanarak gittikçe yerlerini çekirdek ailelere bırakmaktadır. Bir başka ifadeyle kabileler, sülaleler ve akrabadan oluşan birimler, bir evde oturan anne ve baba ile, varsa onların evlenmemiş çocukları oluşturan çekirdek ailelere dönüşmüştür. Eski Türk boyların anlayışına göre, söz kesme, nişan, gelin olma, düğün ve nihayet bir aile kurma gibi toplumsal olaylar çok önemsenmiştir. Bu izleri bulmak için, örneğin "Eb", eski Türklerde ev anlamında (aile kurmak için yaşanan mekan), "Eblenme" de evlenme manasında ifade edilmektedir. Bunun dışında, nikaha, Uygurlar'da kavuşma ve Yakutlar'da sönmez bir ateş yakma, denilmektedir.¹⁹

Eski Türkler kadınlar hakkında saygı değer ifadeler kullanmışlardır. Hanım, begüm, bike, eke gibi tabirler bu arada sayılabilir. *“Kadın, babasının veya kocasının velayeti altında olmasına rağmen, askerlik ve devlet memuriyeti hariç, toplumsal ve dini hayatta önemli bir rol oynamaktadır. Sık sık yapılan savaşlar kadına ev işlerinin idaresinde geniş bir özgürlük sağlamış ve savaş zamanlarında teessüs eden bu durum*

¹⁹ Üskül Engin, 9.

barış zamanlarında da devam etmiştir."²⁰ Kadınlara hitap için kullanılan tabirler, hep kadına verilen değer hakkında bir fikir vermektedir. Bunun yanında devam edegelen savaşlar yüzünden erkeklerin cephede bulunması, kadınlara ticaret hayatında da geniş bir serbesti sağlamıştır.²¹

Eski Türklerde aile kurma ve nikahta dikkat edilen bir diğer nokta, kadının toplumsal sınıf olarak kendinden daha aşağıda sayılan bir erkekle evlenmesine izin verilmemesidir. Bu konunun amacı hep, kadını koruma hedefiyle öne sürülmüştür.²²

1.1.2. Nişanlılık

İslamiyeti kabul etmeden önce Türklerin nişanlılığa önem verdikleri görülmektedir. Eski Türk boylarında evlenen erkeğin ailesi, kızın ailesine bir elçi yollamakta, kızın babası elçi aracılığıyla kendisine iletilen teklifi kabul ederse, nikahın gerçekleşmesi için isteyeceği malı tespit etmektedir. Türklerde evlenmeye kızın kendisi değil, onun babasının yahut babanın yerine geçmiş bir aile büyüğünün karar vermesi görülmektedir. Bunun istisnası olarak Oğuzlar ve Karluklar'da kızların eşlerini seçmekte, serbest olduğu görülmüştür. Ama bunun dışında, tarih'te yazılara göre kızlar ya kaçırılmakta ya da babanın izniyle evlenmektedir. Bu arada nişanlanma aşamasında erkeğin, kızın babasına başlık parası (Kalın/Kalım) vermesiyle ve aynı zamanda kız tarafı da kalının miktarına göre uygun bir çeyiz hazırlamak zorunda kalacağı görülmektedir.²³

Kalın, hem düğün masraflarına iştirak, hem kadının velayet hakkının intikalinin bir karşılığı, hem kızın terbiyesi için yapılan masrafları karşılamak, hem de kız tarafının mahzunluğunu gidermek maksadıyla nezaketen ödenen bir meblağdır. Kalının bir kısmı, söz keserken babaya verilir (Karamal). Bir kısmı nişandan sonra erkek tarafından kıza verilen hediyedir (Yelü). Kalının bir kısmı ile düğün masrafları karşılanır (Tüymal). Bir kısmı da kızın annesine süt hakkı olarak verilir. Kalın ödenmedikçe, evlilik gerçekleşmez. Kız ise erkek evine götürelemez. Yakutlarda ise kız, kalının yarısı kadar

²⁰ Cin, 357. vd

²¹ Cin, 357.

²² Cin, 273.

²³ Üskül Engin, 13-14.

Çeyiz getirmek mecburiyetindedir. Bu arada eğer erkek, nişanı bozursa, kızın ağır kusuru yok ise kalın iade edilmez. Nişanı kız bozmuşsa, kalın iade edilir.²⁴

Eski Türkler, nişanlılık mevzusuna önem vermişlerdir. Bu konuda erkek ailesi kızın ailesine bir elçi gönderip, kızın babası teklifi kabul ederse kalın tesbit edilmektedir. Bu arada kalın, erkek veya ailesi tarafından kızın babasına veya ailesine verilen ve miktarı tarafların mali ve sosyal durumuna göre değişen muayyen eşya veya hayvandan ibarettir. Kalının aşağı ve yukarı haddi tesbit edilmiştir. Neticeten kalın dört kısma ayrılır ve her kısım ayrı bir amaca tahsis olunmuştur:

1- Kara-mal: Bu kısım, kızın babasına verilir. Baba aldığı kalını kızın çeyizini hazırlamada kullanır.

2- Yell: Erkeğin nişanlısını ilk ziyaretinde ona verdiği hediyedir.

3- Tüy-mal: Miktarı 20-60 at arasında değişen ve düğün masraflarını karşılamak üzere verilen hediyedir.

4- Süt hakkı: Kızın anasına nişanlı erkek tarafından verilen hediyedir.²⁵

Mehr hakkında olduğu gibi, kalının hukuki mahiyeti konusunda da müellifler arasında fikir birliği yoktur. Bu mesele, kalının mahiyeti hakkında müellifleri farklı görüşleri savunmaya gtrmştir:

1- Kalın bir satış bedelidir. Bu fikre göre, kalın kızın fiyatıdır ve evlenme bir satıştan başka bir şey değildir. Kalın da bu satışın bedelidir.

2- Kalın kızın yetiştirilmesi masraflarına iştirakten ibarettir. Baba, muvakkaten yanında kalacak olan kızı için yaptığı masrafları istemek hakkına sahiptir.

3- Kalın, babanın velayet hakkının karşılığıdır.²⁶

Kanaatimizce, kalının yukarıda zikrettiğimiz değişik kısımlarını mutlak ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Kalının bir kısmı düğün masraflarını karşılamak veya kıza bir hediye sunmak amacına yöneliktir.²⁷

²⁴ Ekrem Buğra Ekinci, *Hukukun Serüveni*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2011, 96.

²⁵ Cin, 274.

²⁶ Cin, 275.

²⁷ Cin, 276.

Kalın verilmesinin hukuki sonuçları olarak, modern hukukların aksine, eski Türkler'de nişanlanma tarafları evlenmeye zorlayıcı bir karakter taşımaktadır. Öyle ki kalının tesbitinden sonra evlenme sadece bir formalitenin yerine getirilmesi olarak telakki edilir. Eski Türkler'de aile patrikal aile tipinde olmakla beraber, kadına geniş haklar tanınmış ve o devrin kadınlarına nisbetle Türk kadını çok üstün bir mevkie sahip olmuştur. Ailede karı, kocanın sahip olduğu haklara yakın bir takım yetkilerle teçhiz edilmiştir. Bunun için eski Türkler nişanlanma müessesesine büyük önem vermişlerdir. Evlenmede evlenecek erkek ve kadınla velilerinin de rızası gereklidir. Kalının tesliminden önce evlenme mümkün değildir. Kalın bu şekliyle, günümüz Türkiye'nin birçok bölgelerinde cari olan başlığı andırmaktadır. Evlenmeden sonra bir mukavele tanzimi adet değildir. Evlenme tamamiyle medeni bir muameledir. Eşlerin ve velilerin rızası, kalının tediyesi, evlenmenin muteber bir şekilde akdi için yeterlidir. Ancak Türkler her devirde mahiyeti itibariyle dünyevi olan bu akdi din adamlarına takdis ettirmeyi ihmal etmemişlerdir. Dikkat edilecek olursa, bu konuda eski Türk hukuku ile İslam hukuku arasında fark yoktur. Yukarıda söylediğimiz gibi İslam'da evlenme tamamen medeni vasıfta bir muamele olup, bir din adamının nikah akdinde hazır bulunması ve dua okuması mecburiyeti yoktur. Ancak evlenmede bir imamın hazır bulunması ve dua okuması tüm İslami ülkelerde çok yaygındır ve bugün Türkiye'de yaygın bir şekilde yaşamağa devam eden İmam nikâhını İslamiyete bağlamak doğru değildir. Esasen İslam evlenmeye hiç bir dini karakter tanımamaktadır. Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra da bu konudaki eski adetlerini devam ettirmişlerdir. Bu arada belirtmek gerekir ki, eski Türk hukukunda, İslam hukukunda olduğu gibi evlenmeye resmi bir memurun veya din adamın iştiraki bahse konu değildir. Başka bir ifadeyle, evlenme akdine devlet müdahale etmemiştir.²⁸

İslamın yasaklamasına rağmen, kalın, bazı Türk topluluklarında Başlık adıyla hala yaşamaktadır. Kalın ile Mehr (Mehir) şu hususta ayrılır:

1- Mehr kadına verilir ve kendi mülkü olup bununla çeyiz hazırlamak zorunda değildir.

²⁸ Cin, 276-280.

2- Mehr, nikahın şartı değil, neticesidir. Dolayısıyla nikahtan önce mehr konuşulmasa, hatta verilmeyeceği kararlaştırılsa bile, kadın emsallerinin aldığı miktarda mehre hak kazanır. Halbuki kalın konuşulmadıkça, evlilik gerçekleşmez.

3- Kalın ödenmedikçe, evlilik gerçekleşmez ve kadın kocasının evine götürülemez. Evliliğin gerçekleşmesi ve bu gelinin kocasının evine gitmesi için mehrin ödenmiş olması gerekmez.

4- Belli durumlarda kalın iade edilir. İslam hukukunda, evlilik zifaktan önce bile sona erse, mehr iade edilmez.²⁹

1.1.3. Hediyeler

Eski Türklerde başka eski uygarlıklar gibi nişan töreninde kadına, kalın (armağan edilen başlık parası) gibi hediyeler verilirdi. Nişanın bozulmasıyla da kadının veya onun aile tarafından, aldığı kalın ve tüm hediyeler aynen erkeğe iade edilirdi. Bu arada, evliliğin bozulmasıyla da sadece durduğu mevcut hediyeler geri verilirdi.³⁰

1.1.4. Evlilik

Eski Türk boyları hakkında yazılı vesikanın azlığı nedeniyle çok fazla bilgi edinmek mümkün olmasa ve yaşayan Türk kabileleri bazı sebepten birbirlerinden ayrılırsalar da bazı ortak özelliklerin varlığı dikkatimizi çekmektedir. Türk boylarının her birinin kendi gelenekleri çerçevesinde, nikahları aynı coğrafyayı paylaşmaları sebebiyle birbirine benzer geleneklere sahip oldukları anlaşılmaktadır. Türkler aslında İslamiyetten önce değişik devletler kurarak, Şaman dinini benimseyerek ve kendilerine has bir hukuk sistemine sahip olarak yaşamışlardır. Bu devletlerin Türk ailesinin benzer özellikleri kadar, farklılıkları da bulunmaktadır. Örneğin olarak Hunlarda dış evlenmeye dayalı ataerkil aile yapısı mevcutken, Yakutlarda ise anaerkil aile yapısı görülmektedir. Büyük Hun İmparatorluğunda, hakanların evlenecekleri kadınları seçtikleri boyları vardır. Aynı gelenek ve adet, Uygurlar ve Göktürkler ve Kırgızlar'da da görülmektedir. Dışarıdan evlilik geleneği de Dede Korkut kitabında açıkça görülmektedir. Göktürkler'de dış evliliği, patrilokal bir aile yapısı ve çokkarılılık (çok eşlilik) örnekleri

²⁹ Ekinci, 97.

³⁰ Üskül Engin, 8.

görülmektedir. Kutluklar'da ise kadınların ömür boyu bir kez evlenmeleri görülmektedir.³¹

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, evlenmenin kurulma safhası, yazılı bir kaynak oluşturan dini hükümlere eklenen imparatorluk düzenlemeleriyle ele alınmıştır.³²

Osmanlı döneminde hukuk sisteminde değişikliklerin yapıldığı Tanzimat dönemine kadar İslamiyetin hakimiyeti gözükmemektedir. Böylece nikah, dini kurallara göre gerçekleştirilmekte, evlenecek kadının kesin evlenmek için velisinden izin alması gerekmekte, çok küçük yaşta nikah söz konusu olabilmekte, nikah'tan önce erkek tarafından kız tarafına bir miktar para yahut mal verilmekte, İslami kurallar nedeniyle çok eşlilik nikahlar sadece gayrimüslime kadınlarla yapılabilmekte ve nikah akdi bir din adamı tarafından gerçekleşmesi, görülmektedir.³³

1.1.5. İslamiyet Öncesi Çok Eşlilik

Bu dönemde tekeşliliğe dayanan aile düzeni çok eskilerden yerleşmiş bulunmaktadır. Birden fazla kadınla nikah geleneği yoktur ve kural tekeşlilik olup, çokeşlilik ise istisnadır.³⁴

Dede korkut hikayelerinde, Oğuzlar'da kahramanların hep tek kadınla evli olduğu görülmektedir. Göktürkler'de de kadınla erkeğin hep birlikte devlet işlerini yürüttükleri anlaşılmaktadır. Ayrıca "Divan'ı Lügatı't-Türk" ve "Kutadgu Bilig" eski sözlük kitaplarında, ikinci eşten (karıdan) söz edilmemektedir.³⁵

Ancak, çok eski Türk boylarında çokeşliliğin yaygın olduğu bilinmektedir. Bir erkeğin geride bıraktığı dul karıları, o erkeğin yaş olarak daha genç olan kardeşiyle nikahlanmak zorunda kalmaktadırlar. Kazak ve Yakut Türklerinin çok eşli

³¹ Mahmut Tezcan, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000, 14,19-20.

³² Üskül Engin, 8.

³³ Üskül Engin, 365.

³⁴ Metin Aydoğan, *Yönetim Gelenkleri ve Türkler*, Umay Yayınları, İzmir 2006, 577.

³⁵ Ali Güler, *İlk Yazılı Metinlerde Aile ve Unsurları*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, 72.

yaşantılarının İslamiyetle ilgisi bulunmadığına göre, çok eşli oldukları ileri sürülmüştür.³⁶

Doğu Türkistan'da bulunan Uygurların hukuk belgelerinde çokeşlilik örnekleri bulunmaktadır. Türklerle aynı coğrafyada olan Moğollarda da, her erkeğin ekonomik durumuna göre çokeşliliğin yaygın olduğu bilinmektedir. Moğullarda kadınlardan birisi asil sayılmakta, sonra gelenlerin çocukları meşru ve birinciden olanların kardeşi kabul edilmektedir.³⁷

Eski Türk toplumunda, bir çok toplumlardaki gibi, çokeşliliğin bir nedeni de gebelik sırasında erkeğin kadına yaklaşmamasıdır. Kabilelerde nüfusu yeniden çoğaltmak için evli erkeklerin ikinci veya üçüncü bir kadın alabilmelerini öngören bir kanun bile çıkarılmıştır. Erkeğin bir çok kadından faydalanmak isteğini de çokeşliliğe sebep olduğu ileri sürülmektedir. Önemli nedenlerinden biri de kadın güzelliğinin ve çekiciliğinin erkek üzerinde yaptığı etkidir ve bunun için erkeğin ilk karısı yaşlandığı zaman, genellikle ikinci bir genç kadınla evlenmesini talep etmektedir. Nihayet çok çocuğu ve bilhassa erkek çocuğu sahip olmak arzusu da sebeplerden biri olarak sayılmaktadır.³⁸

1.2. ESKİ HİND HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

1.2.1. Aile Kurumu

Eski Hindistan'da uzun zamanlardan beri, aile kurumu maderşahi mahiyetinde sayılmaktadır. Bir kadının müteaddit (çok fazla) kocaları olabilirdi, hatta erkek kardeşlerin aynı kadınla evlendikleri defalarca görülmektedir. Sonraki istilalarla bu düzen değişti ve baba hakimiyeti kuruldu. Atalara ibadet yerleşti ve bu ibadeti baba idare ederdi ve aynı ataya ibadet edenler arasında akrabalık bağı mevcuttur. Her ailenin üzerinde babanın tasarruf hakkı bulunan kendine mahsus malları ve arazisi vardır. Baba ölene kadar çocukları üzerinde hakimiyeti haizdir. Ancak çocuk ruhani bir makama

³⁶ Fanny Davis, *Osmanlı Hanımı. 1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih*, Çev.: Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, 104.

³⁷ Abdülkadir Donuk, *Çeşitli Topumlarda ve Eski Türklerde Aile*, Aile Yazıları, Ankara 1991, 294.

³⁸ Cin, 15-16.

ulaşıydu, bu hakimiyetten çıkar ve böylece baba çocuğunu satamaz veya başkasına hediye edemezdi.³⁹

Ama daha sonralar aile düzenleri tekrar değişilince, yeni kurallara göre günümüz hindistan'da, evlilik iki evlenecek kişilere değil, iki aileye ait sayılmaktadır. Hindular arasındaki yaygın kanaate göre, gençlerin evliliğinden ziyade ailelerin evliliği söz konusudur. Bu şekilde iki ailenin birbiriyle nikahlanması ve neticeten o ailenin iki can, bir ruh gibi kurulması, şu anda sadece dünyanın bu bölgesinde görülmektedir.⁴⁰

Hinduizm'de aile dinsel bir kurum ve ona göre evlilik de dini bir tören sayılmaktadır. Bu dinde, uygun bir kızla nikahlanma ve aile reisliği, insan hayatındaki dört dönemden (ashrama-dharma) birisi kabul edilmektedir. Hindu dini yasalarına göre bir erkeğin, bir kızla nikahlanıp aile kurabilmesi için mükellef olduğu bazı dini vecibeler vardır. Bir erkek ancak bunları yerine getirdikten sonra nikahlanabilme ve aile kurabilme hakkı, elde edecektir. Onun uyması gereken kurallar, bir takım hususlar ve nitelikleri, Manu Kanunnamesi'nde izah edilmiştir.⁴¹

1.2.2. Nişanlılık

Hindistan'da eskilerden, erkek ve kadın çocuk yaşta aileleri tarafından nişanlanır, erkeğin babası kızın babasına nişan hediyesi verirdi. Evlilik vuku bulmayacak olursa, bu hediye iade olunurdu ve eğer kızın babası nişandan vazgeçerse cezalandırılırdı. Erkek ölürse, kız onun erkek kardeşiyle evlenip, doğan çocuk ölen adamın çocuğu sayılırdı.⁴²

Genel olarak kızın ailesi mustakbel damatı seçip ve istemeğe giderlerdi. Onların nişanda kesin bulunması ve onay vermesi çok önemli ve zorunluydu. Evlenecek erkek ve kadının bu karara itiraz hakları yoktu. Eski inançlara göre ailenin büyükleri, gelin ve damat'ın burcuna göre bir müneccim (falçı) ile danışıp ve onun kararına göre törenin günü ve mekanı tayin edilirdi.⁴³

³⁹ Ekinci, 82-83.

⁴⁰ Dan Nardo, *Eski Hindistanın Örf ve Adetleri*, Çev.: Mehdi Hagigat Khah, Gognus Yayınları, Tehran 2015, 17.

⁴¹ Kurt-Tüz, 360.

⁴² Ekinci, 83.

⁴³ Nardo, 27.

Nişan töreni, nikahın tam tersine çok sadedir.⁴⁴

Hint dini literatüründe nişan ve nikâha büyük yer ayrıldığı ve evliliği ifade etmek için aşağıdaki sözcüklerin, Dharmaşastralar'da evlilik seremonisindeki değişik eylemler bütününi ifade etmek için, kullanıldığı görülmektedir:

1- Udvaḥa: Kızı anne-babasının evinden alıp dışarı çıkarmak,

2- Vivada: Bir kızı özel bir amaca yönelik olarak mesela eş yapmak için, babasının evinden alıp götürmek,

3- Parinaya/Parinayama: Ateşin etrafında saat yönünde dönerek pradaksina ritüelini yerine getirmek,

4- Upayama: Kendisine yaklaştırmak ve kendisinin yapmak,

5- Panigrahana: Kızın elini tutmak.

*“Hinduizm'de evliliğin amacı, erkeği aile reisi yapmak suretiyle Tanrılara kurban sunumu ritüelini yerine getirmektir. Böylece erkek evlat sahibi olarak soyun ve kurban sunum uygulanmasının devamlılığını sağlayacaktır.”*⁴⁵

1.2.3. Hediyeler

Başka ülkelerin aksine, Hindistanın eski örf ve adetlerine göre, nikah hediyesi konusunda, damat sadece bir altın kolye geline verirdi ve karşılığında, gelinin ailesi tarafından da yüklü miktarda hediye çeyiz olarak damata verilirdi. Örneğin bu çeyiz altın, ev, araba, halı ve paradan ibaretti.⁴⁶

1.2.4. Evlilik

Eski dönemlerden şu ana kadar Hindistan bölgesinin ve özellikle hindu din'in kurallarına göre evlenme teklifi hep kızın ailesi tarafından verilmektedir. Nikahın masrafları örf ve adetlere bağlı kızın ailesine aittir ve bu harç meselesi, bu aileye bir onur ve şeref olarak sayılmaktadır. Böylece eski Hint kültürüne göre düğünde gelinin

⁴⁴ Kurt-Tüz, 373.

⁴⁵ Kurt-Tüz, 360-361.

⁴⁶ Nardo, 39.

elbisesi kırmızı renkli olurdu (Beyaz renkli elbise eski zamanlardan, ölüm getirdiğine göre asla giyilmez). Damat ise krem renkli ceket kullanırdı ve başına kırmızı turban takardı. Gelinin babası, onun elbisesinin bir ucunu damat'ın eline koyardı ve damat ise gelini dört kez kutsal kitabın etrafında döndürürdü. Bu tören bitince, onlar karı koca sayılmaktalardı. Hindu mezhebinde inançlara göre, erkek çocuğu doğurmak, bir onur sayılırdı ve kız çocuğu sadece gelecekte annelik görevini yapmak için doğurulurdu. Ama bu inanç gittikçe kendi değerini kaybetmektedir. Şimdilik Hindistan ülkesinde her baba ve anne, kız çocuklarını hemen ergin olduğu yaşta evlendirirler ve adete göre eğer yapamazlarsa, o kız mustakbel kocasını seçebilmek için serbest olup özgür tanılacaktır. Hindistan'da eski zamanlardan çokeşlilik kuralı vardı ama 1955'te aile kanunu güncel olarak kanunlaştırmak üzere değişti ve tekeşlilik kanunu hakim oldu. Ama buna rağmen bazı ilçelerde çokeşlilik yine görülmektedir.⁴⁷

Hind hukukunda makbul sayılan ve sayılmayan olmak üzere, iki tür evlilik vardır. Makbul evlilikler de dört tanedir:

1- Kızı için kocayı seçen babadır. Nikah babanın evinde ruhaniler tarafından kısıyılır. Damat brahman sınıfındadır.

2- Kız için koca ruhaniler tarafından seçilir.

3- Kıza talip olan kızın babasının evine gider.

4- Babanın rızasıyla, fakat dini merasim yapılmaksızın akdolunan nikahtır.

Öte yandan makbul olmayan evlilikler de dört tanedir:

1- Babanın rızası dışında kızın iradesiyle vuku bulan evlilik.

2- Kızın mal gibi satıldığı evlilik.

3- Kız kaçırma neticesinde vukua gelen evlilik.

4- Kıza tecavüz neticesinde vukua gelen evlilik.

Muhtemelen bu ikinci grup evlilikler Brahma dini öncesinde vardı. Brahmanlar bunları men' edememiş, bunun yerine kendi dinlerine dayanan evlilikleri makbul ve şerefli saymışlar ve diğerlerini de kanuni, ancak şerefsiz evlilikler olarak kabul etmişlerdir. Ayrıca *“evli kadının, öldükten sonra da kocasını mutlu etmesi ve onun*

⁴⁷ Nardo, 33.

günahlarından arınmasına yardımcı olması gerekir. Bu sebeple dul kadınlar intiharı seçer veya seçmesi beklenir. Umumiyetle de onlar ölü kocalarıyla beraber yakılır. Yakma adetinin bulunmadığı bazı Hindu cemiyetlerinde ölüyle gömülür. Bu adete Sati veya Devanagari denir.”⁴⁸

Hind hukukuna göre usul ve fûru, ayrıca aynı soyadını taşıyanlar evlenemez. Babadan yedi, anneden beşinci dereceye kadar akrabalar evlenemez. Evlilikten maksat soyunu devam ettirecek ve atalara ibadeti idare edecek bir oğul yetiştirmektir. Bu sebeple çocuğu olmayan erkeğe evlat edinmek veya karısını kendi kan akrabasından birine çocuk kazanması için göndermek düşer. Oğlu olmayan erkek, kızını evlendirirken doğacak olan çocuğunun kendi oğlu olacağını şart koşabilir. Poligami (çokeşlilik) meşrudur. Kadın için evlenme yaşı sekizdir ama erkek için bir yaş sınırı yoktur. Bir erkek, üst kasttaki bir kadınla evlenemez. Erkeğin aşağı kasttan evliliği önceleri meşru iken, sonradan yasaklanarak, bir erkeğin ancak ikinci defa evlenirken aşağı kasttan bir kadınla evlenebilmesine izin verilmiştir. Bir kadının, aşağı bir sınıftan erkekten doğurduğu çocuk Parya sayılır. Bu erkek ve kadın da cezalandırılır. Meşru nikahla evlenen kadına Stridhana adıyla bir miktar mal verilir. Bu mal kadının mülküdür. Evlilikte ne kadın, ne de erkek birbirinin borçlarından mesuldür. Ancak koca, kıtlık, hastalık, dini vazifenin icrası, hapis gibi zaruri hallerde karısının mallarında tasarruf edebilir.⁴⁹

1.3. ESKİ ROMA HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

1.3.1. Aile Kurumu

Eski Romalılar toplumu başlangıçta çoban bir topluluktur. Eski Roma'da cemiyet ailelerden teşekkül eder ve bu toplumunun temel birimleri ev halkı ve ailelerdir. Evin reisi, aile üyelerini evlenmeye veya boşanmaya zorlayabilir, aynı zamanda çocuklarını köle olarak satabilir, ailesindekilerin mallarına el koyabilir ve hatta aile üyelerini öldürebilirdi. Erkek evin reisi olarak, zevcesini kusur işlediği vakit, yargılanmadan cezalandırıp hatta infaz edebiliyordu. Ayrıca örf ve kurallara göre, kadın her zaman olgunlaşmamış bir yaratıktı ve sadece soyların devamı için yaratılmıştır. Kadın, şahs

⁴⁸ Ekinci, 83.

⁴⁹ Ekinci, 84.

(gerçek kişi) sayılmamakta ve bir eşya ve mal gibi başkasına devredilirdi ve Roma Kanunu kadını ve kızı mirastan mahrum kılmıştır. Bu arada uzun bir süre içinde Roma'da kişilerden ziyade topluluklar (gens, familia, civitas gibi) ön planda tutulmuştur. Fert, içinde yer aldığı topluluğun bir üyesi olarak muamele görürdü. Roma ailesi (familia), Roma sosyal ve hukuk hayatında önemli rol oynamıştır. Ayrıca familia Roma'nın eski devirlerinde "pater familias" denilen aile reisinin hakimiyetine tabi olan özgür ve hür kimseleri (çocukları, karısı vs.) olduğu kadar köleleri ve mal varlığını da kapsayan anlama sahipti. Ev ve bu eve dahil olan kimseler ve mallar familia'yı oluşturuyordu. Bu hakimiyet (patrie potestas) adeta sınırsızdı. Diğer anlamda Roma ailesi (familia proprio iure) aile reisi ve ona bağımlı olan kimselerden meydana geliyordu. Birbirine bağlı hür kimselerin meydana getirdiği bu aileye, aile babasının (pater familias), ananın (mater familias), erkek ve kız çocukların, erkek ve kız torunların dahil olduğunu ifade etmektedir. Aileye evlat edinme (adoptio) veya evlenme ile de girilirdi. Bu arada çocukların eğitim ve öğretimi genelde Roma kökenli ev kölelerine bırakılırdı.⁵⁰

1.3.2. Nişanlılık

Eski Roma'da aslında nişanlanma gibi bir tören yoktu ve erkek kadın ile evlenmek kararı verdikten sonra bir ev'de bulunduğu zaman, aile kurumu ve yeni hayatları başlamak üzereydi. Böylece bir erkek ve bir kadın direk birbiriyle nikahlanıp ve müşterek bir ev'de aile kurmayı sağlardı. Ama buna rağmen Roma tarihinde çocukların küçük yaşlarında, töreni olmadan beşik kurtmesi gibi nişanlar görülmektedir. Böylece Roma kanununa göre, herkes için evlenmek ve soyu devam etmek zorunluydu ve tüm nikahlarda sadece evin reisi, yani babanın izni ve rızasını almak gerekiyordu.⁵¹

1.3.3. Hediyeler

Eski Romaların nikah töreninde, erkek nişanlısına bir yüzük hediye ederdi ve onun akrabaları gelinin evine gereken hediyelerini getirmeleriyle düğün tamamlanmış

⁵⁰ Bülent Tahiroğlu, Belgin Erdoğmuş, *Roma Hukuku Dersleri*, Der Yayınları, İstanbul 2014, 155.

⁵¹ Feodor Petrovich Karofkin, *Eski Roma Tarihi*, Çev.: Golamhosseyn Matin, Mehvar Yayınları, Tehran 2002, 23.

olurdu. Bu arada nişanın yahut nikahın bozulmasıyla gelin aldığı hediyeleri aynen damata veya onun akrabalarına iade ederdi.⁵²

1.3.4. Evlilik

Aile kurmak için gerekli olan evlilik Roma'da hiç bir zaman şekle tabi olmamıştır. *“Bir erkek ile kadın evlenmek niyetiyle (affectio maritalis) aynı evde oturmaya başlayınca aile oluşuyordu. Romalıların gözünde nikah (matrimonium) bir erkek ile kadının tam ve devamlı bir hayat birliği için bir araya gelmelerini ifade ederdi. Antik Roma'da evlilik özellikle üst sınıflarda romantik bir ilişkiden ziyade çoğunlukla mali ve siyasi bir ittifak olarak görülürdü. Babalar genellikle kızları on iki, on dört yaşlarına geldiklerinde koca arayışına girerlerdi. Damat neredeyse istisnasız olarak gelinden daha yaşlı olurdu. Üst sınıfa mensup kızlar çok genç yaşta evlenirken daha alt sınıftan kızların yirmi yaşlarının evlendiklerine dair kanıtlar bulunmaktadır. Bu arada eski Roma'da da bazı evlenme engelleri vardı. Bunlar, evlenmek isteyenlerin kendi pater familias'larının rızasının bulunmaması, çift evlilik, taraflar arasında belli bir dereceye kadar olan kan hısımlığıdır.”*⁵³ Dolayısıyla, ergen olmayanların ve akıl hastalarının, vasi ile vesayeti altındaki küçüğün evliliklerinin de hükümsüz (batıl) sayıldığı özet olarak söylenebilir. Herhal de bir engel bulunmadığı zaman evlilik anlaşmasından sonra düğün (Gamos) yapılırdı. Nikah törenleri çoğunlukla "Gamelion" ayında, nikah tanrıları, kutsal çift Zeus ve Hera huzurunda ve kurbanlar sunarken yapılırdı. Düğün gelinin babasının evinde olur, bir düğün yemeği verilirdi. Daha sonra gelin ve damat için dinsel bir yıkanma töreni yapılırdı. Düğünden sonra gelin kendi annesi ve evine veda edip "Nymphetria" olarak adlandırılan bir kılavuzla damadın evine götürülürdü. Evlilik esas olarak gelinin damata daimi olarak teslim edilmesi ile yasallaşmış olurdu. Ayrıca eski Roma'da kadınların hak ve özgürlükleri devletin devamını sağlayacak olan erkek cinsinin çoğalmasını sağlamak gaye ve amacıyla genişletilebiliyordu. Nitekim eski Roma tüm yöneticileriyle bir erkek devleti idi ve kadınlar bu demokrasi içinde doğrudan yer almıyordu. Hatta bu ülkede vatandaşlık öncelikle erkeklerin hakkı sayılırdı ve kadınlar bu hakka sahip değillerdi.⁵⁴

⁵² Petrovich Karofkin, 27.

⁵³ Tahiroğlu, Erdoğan, 156.

⁵⁴ Tahiroğlu, Erdoğan, 156.

1.4. ESKİ FARS HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

1.4.1. Aile Kurumu

Eski Farsların tarihinde, İslamiyetten önce üç Pers İmparatorluğunun devleti görülmektedir. İlk hanedanı Ahameniş, ikincisi Part ve üçüncüsü Sasani dönemlerinde bulunan medeniyet, Roma'ya, Doğu ve Batı Avrupa'ya, Kuzey Afrika'ya, Çin'e ve Hindistan'a kadar ulaşmıştır. Yaklaşık bu medeniyetlerde, aile kurumu, nişanlılık ve evlilik törenleri birbirine aynı tarzda benzerdir. Eski Pers'lerde de nikah, din sayesinde ve kaidelerine göre kısılmaktaydı. Pers'lerde, eski zamanlarda, yakın akrabalarla, hatta bazı hikayelere göre mahremlerle de evlenmeye izin verilmişti. Din bilim adamlarının çoğunluğu, bu sebepten eski Pers'lerde, ana, bacı ve evlatla evlenmeyi teşvik ettiğini yazabilmektedirler. Eski Farslarda (Pers) evlenme konusundaki bu kötü adetlerin dışında buna paralel diğer garip adetler de vardır. Mesela evlenmenin dini şekli şartlarının yerine getirilmiş sayılması için Muğ'lardan (dini hoca) fetva almak yani gelinin önce muğ ile yatması gerekirdi. Bu safhadan sonradır ki kadın kocasına teslim olunurdu. Ayrıca kadın bir mal gibi sayılıp ve onun için zengin erkekler karısını başka erkeğe borç verebilirdi ve borç alan kocadan oluşan çocuk ilk kocaya aitmiş ve bu mesele ilk kocaya bir onur ve yardımseverlik sayılırdı. Bu dönemde Zerdüş Peygamberi gelip ve bu kötü kurallara karşı Zerdüşlük dinin temelini koydu. Zerdüşlük 600 MÖ ve 650 MS yılları arası Pers İmparatorluğunun resmi dini olmuştur. Günümüzde Zerdüşlüğe dünya çapında inananların sayısının 190000'den az olduğu tahmin edilmektedir. Böylece Zerdüş bütün bu kötü adetlerle çok sıkı mücadele etti ve tarih'te en fazla amca kızı ile evlenmeyi kabul etmekteydi. Zerdüş kendinden Avesta adlı bir kutsal kitap bırakarak herkesi şuuruluğa davet etti ve toplumun tüm erkeklerine, kendi ana, bacı ve kız ile evlenmesini haram kıldı. Bu sebeple Niçe (Friedrich Nietzsche) gibi filozofların düşüncesine göre, Zerdüşlük bir din olmayıp, belki bir felsefe sistemidir. Zerdüş politik, ekonomik, sosyolojik ve hukuki görüşleriyle peygamber sıfatına hak kazanmış bir kişidir. 641 MS yılında İslamiyetin Pers topraklarına girişi, Zerdüş dinini ortadan silmiştir. Ancak bu tahmin edileceği gibi birden bire olmamış ve buna uzun yılların geçmesi gerekmiştir. Bu dine dayandığı tek tanrı Ahura Mazda'ya göre "Mazdeizm" de denir. Farsların aile teşkilatı bütün Hint-Avrupa milletler arasında olduğu gibidir. Tarih bilim adamı Herodot'un ifadesinden anlaşıldığına göre Persler derece olarak eşit on kabileye ayrılmışlardır. Aristo ise eski

İran'da aile babasının, karısı ve çocukları üzerinde icra ettiği iktidarı zalimane tavsif ediyor. Bu iktidar yaşatma ve öldürme yetkisini bile içermekteydi. Zerdüşt dininde hukuki olarak, kadınların malları da erkeğe aittir ve kadın kocasının izni olmadan kendi malına el koyamazdı. Erkek hukuki kişiliğe sahipti ve bir kanuni ve resmi tapu ile karısının malına ortak olabilirdi. Zerdüşt dininde tekeşlilik sistemi vardı ve sadece karının öldüğü halde veya kısır olduğu vakit onun rızasıyla, koca tekrar evlenebilirdi. Böylece kadının evde saygın bir yeri vardı. Gerçi çokeşliliğe bazen yol açıksa da, hane dahilinde meşru olarak yalnız bir kadın bulunurdu.⁵⁵

1.4.2. Nişanlılık

Kadın taliplisi tarafından satın alınırdı. Lakin bundan maksat kadının cariye olması değildi. Nişan töreninde gelini istemekten sonra, damat'ın ailesi tarafından, geline elbise, bir adet yüzük ve bir tepsi şeker gönderilirdi. Kaç gün sonra ise, aynısını yüzük hariç, gelinin ailesi tarafından, damata gönderilirdi. Eski persler'de karı kocanın birlikte ikameti belli olduğu günden, nikah tamam olmuş sayılırdı.⁵⁶

1.4.3. Hediyeler

Düğünden sonra damat gelinin avucuna, akrabalarıyla yeni evine gelince tam kapıda bir altın para koyup ve gelini içeriğe alırdı. Sonra ise ikisi Mobed ile beraber, Hindular gibi ateş etrafında dönüp ve karı koca odaya girerlerdi. Erkek tarafından zıfaf gecesinin ertesi günü bir "sabah hediyesi" kadına verilirdi. Miktarı, bin ile iki bin gümüş akçe ile iki altın dinar idi.⁵⁷

1.4.4. Evlilik

Zerdüşt dini inancına göre “*tanrı kadın ve erkeği bir arada ve birbirine arkadaş yaratmıştır. Arkadaşlar arasında eşitliğe temel alan bu inançta kadın ve erkek eşit olarak kabul edilmektedir. Zerdüşt inancını gelişip yayıldığı bölgelerde çokeşliliğin azaldığı ve tekeşliliğin arttığı görülmüştür. Zerdüşt, kadınların evlerinde çocukların anası olması, kendi çocuklarını yetiştirmede ve onlara iyilikler ile yurtseverlikleri aşılama en etkin kimse olduğunu belirtir. Erkek, çocukların anaları olarak, kötü*

⁵⁵ Arthur Christensen, *İran Sasani Devrinde*, Çev.: Raşid Yasmi, Donyaye Kitab Yayınları, Tehran 1989, 486.

⁵⁶ Morteza Ravandi, *İran Sosyal Tarihi*, Negah Yayınları, Tehran 1961, 45.

⁵⁷ Ravandi, 73.

*düşmanlara karşı ülkelerini savunmaları ile mal, can ve namuslarını korumalarında kadınların, eğitim yetişmelerinde büyük rol oynayacaklarını belirler.”*⁵⁸

Düğün günü gelin evinde süslenip, bir yeşil kumaş ile yüzünü ve başını kapatır. Mobed (dini hoca) icab olarak kaç defa gelinden evlenmeyi kabullenmesini sorar ve gelin ise üçüncü veya yedinci kez kabul cevabını verir. Mobed damatın evine gidip aynı soruyu ondan sorar. Damatın olumlu cevabından hemen sonra din kitabı Avesta'dan okunur ve bir yumurta dışarıya fırlatıp ve bir nar damata verilir. Beraber damat hariç, gelinin evine gidip ve gelin tüm akrabalar ile beraber damatın evine bir daha dönmek üzere geri döner.⁵⁹

Ayrıca, Hint-Perslerin kitaplarına göre, onlara ait eski dönemlerde beş çeşit nikah görülmektedir:⁶⁰

1-'Şahzen' dir (Padeşahzen): Yani bir genç kızla evlenmektir ki meşru eş olur. Kızın ana babasının rızasıyla yapılır. Bu kadın imtiyazlı zevce pozisyonundadır.

2-'Yogan zen' dir: Bunda kadın ilk doğurduğu kocasının olmayıp belki erkek evlat terk etmeksizin kaybolan baba veya biraderinin oğlu sayılacağını evlenme anında şart kılar. O zaman kadın babasının terekesinden oğlu için bir pay alır ve çocuk on beş yaşına ulaşınca yeni bir nikah akdi yapılır. Böylece bu nikahla evlenen kadının birinci oğlunun, babasının oğlu sayılması şartıyla yapılır. Daha ziyade oğlu olmayanlar, kızlarını böyle evlendirir.

3-'Satar zen' dir (Sadharzen): Bunda dahi anılan şart mevcut ise de akraba olmayan üçüncü bir şahsın lehine bir miktar akçe vasıtasıyla dermeyan olunur. Kadının ilk çocuğunun oğlu olmayan herhangi bir adamın oğlu sayılması şartıyla yapılır.

4-'Şakar zen' dir (Çagarzen): Ki bir dul kadınla yapılan evlenmedir.

5-'Huda sak reyi zen' dir (Hodsarayzen): Ki ana babanın rızasının aksine olarak bir kimse ile evlilik yapan bir kızın nikahıdır. Nikahın bu türlü cümlesinden daha şenidir.⁶¹

⁵⁸ Ravandi, 52.

⁵⁹ Ravandi, 62.

⁶⁰ Ekinci, 75.

⁶¹ Ravandi, 69.

1.5. İSLAM HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

İslam hukukun asıl adı Fıkıhtır. Fıkıh, insanın amel bakımından lehinde ve aleyhinde olan şer'i hükümleri bir meleke halinde bilmesidir. Burada İslam hukukunda nikah konusuna giriş'ten önce önemli bir kararnameyi göz önüne geçirmektediriz:

Türkiye cumhuriyet devriminden önce, Osmanlı İmparatorluğunun İslam aile hukuku sahasında yapılan ilk resmi tedvin denemesi ve bir değerli eseri, 25 Ekim 1917 tarihli Aile Hukuku Kararnamesi, Osmanlının son zamanında çıkarılmış, kısa süreli uygulamada kalmış olmasına rağmen etkisi büyük olmuş ilk İslam aile kanunudur ve nihayet 19 Haziran 1919 yılında yürürlükten kaldırılmıştır. Sadece kanunnameyi hazırlayan sebepler açısından değil, muhteva (içeri) bakımından da oldukça önemlidir. Kanunname Osmanlının hukukta istikrarı temin açısından Hanefi mezhebini tavizsiz biçimde uygulamasının ortaya çıkardığı bazı sıkıntıları aşmak maksadıyla günün ihtiyacına daha iyi cevap verebilecek diğer mezhep görüşlerini kanunlaştırması noktasından hukuk tarihinde bir dönüm noktası teşkil eder. Çok evlilik, küçüklerin ve akıl hastalarının evliliği, evlenmede velayet, şiddet ve cebir kullanılarak yapılan evlilik, sarhoşun boşaması ve yetkisi, boşamada mahkemenin yetki alanının genişletilmesi, kocanın nafaka bırakmadan kaybolmasının sonuçları, hakemlik kurumundaki düzenlemeler bu konuda örnektir. Ayrıca kanunnamede Osmanlı ülkesi vatandaşı olan yahudi ve hristiyanların haklarını koruma amacıyla onlara ait özel hükümlerin konulması da dikkate değer bir husustur. Osmanlılarda tanzimattan önce mahkemelerde davaları halletmek için fetva kitapları meydana getirilmişti. Tanzimatın ardından kanunlaştırma hareketi başlamıştır. Zaman ilerledikçe ictimai (sosyal) hayatın her şubesine ait kanunnameler, kararnameler çıkarılmış ve yürürlüğe konmuştur. Hukuk-ı Aile Kararnamesi, Kitabun-Nafakat ortaya konan ve İslamiyet dinine dayanan kanun ve kararnamelerdendir. Osmanlı hukuk tarihinden ziyade, İslam hukuk tarihinde etkili olmuş ve gayesinin üzerinde bir yer edinmiştir.⁶²

Kararname, iki kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitap evlenmeyi, ikinci kitap ise, boşanmayı düzenlemektedir. Yüz elli yedi (157) maddelik bu kararnamenin içeriğin'de, nikah akdinin sarıh sözlerle akdedilebileceği, asgari bülüğ (kızlar için 9, oğlanlar için 12) yaşından önce yasaklığı, deli olanların evlendirilemeyeceği, sarhoş ve ikrah ile

⁶² Mehmet Akif Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1985, 152.

nikah ve boşamanın geçersiz olacağı, kaybolmuş olan kocanın ölüp ölmediği hakkında karar vereceği, karısının iddeti, zina, ikametgah, gayr-i müslim (sadece yahudi ve hristiyanlar) ile aile hukuku, nikah ve boşanmanın resmiyete bağlanması ve tescili ve tescil ettirmeyenler hakkında cezası, söz konusu olmuştur.⁶³

‘‘Osmanlı hukuk-ı aile kararnamesine göre, nişan hakkın'da nişanlanmakla veya va'd ile nikah münakid olmamaktadır. Akd-i nikah (nikah akdi) esasında mükellef iki şahidin huzuru, nikahın sıhhatında şarttır. Nikah, tarafeynin veya vekillerinin icab ve kabulüyle (tenkih ve tezvic gibi lafızlarla) geçerli olmaktadır. Nikah özellikle ve bizzat Kadılar tarafından kıyılacaktır. Tarafların birinin ikametgahı bulunan kaza hakimi veya onun naib hazır bulunup akidnameyi tanzim ve tescil edecektir. Üzerine evlenmemek ve evlendiği surette (halde) kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahih ve şart muteber olacaktır. Akid zamanında tarafeynden biri şerait-i ehliyeti ve hazır bulunan şuhudun evsaf-ı matlubeyi, haiz bulunmazsa nikah fasittir. Mut'a ve muvakkat (geçici), bila-şuhud (şahitsiz) ve ikrah ile vuku bulunan nikahlar hepsi fasittir. Gayr-ı müslimin bir müslimeyi tezevvücü batıldır. Nikahı memnu (yasak) olan kadınların nikahı fasittir. Nikah ile beraber zevc üzerine zevcenin mehir ve nafakası lazım gelir ve aralarında hakk-ı tevariüs sabit olacaktır. Zevc istediği mekanda zevcesi için bir şer'i mesken tedarikine mecburdur. Zevc zevcesiyle hüsn-i muaşerete (güzel geçim), zevce dahi umur-i mubahede (din'de caiz olan işler) zevcine itaata mecburdur. ’⁶⁴

Söz kesildikten sonra tarafeynden biri nikah'tan imtina veya vefat etse hatıbin (zevcin) mehre mahsuben vermiş olduğu şeyler mevcud ise aynen ve telef olmuş ise bedelen istirdad (geri isteme) olunmaktadır. Ama hediye olarak tarafeynin birbirine verdiği şeyler hakkında hibe ahkamı geçerli ve istirdad olunmamaktadır.⁶⁵

Hukuk-i Aile Kararnamesi (HAK), İslam hukukunun evlenmeye ve boşanmaya ilişkin esaslarının tedvininden ibarettir.⁶⁶

Bu kararname 1950'lere kadar, Ürdün, İsrail, Suriye, Lübnan, Irak gibi Ortadoğu ülkelerinde uygulanma fırsatı bulmuştur.⁶⁷

⁶³ Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2016, 5-14.

⁶⁴ Çeker, 23-37.

⁶⁵ Çeker, 23.

⁶⁶ Cin, 292.

1.5.1. Aile Kurumu

İslamiyetin çıkışından önce, kadının, erkeklerin hizmeti için yaratılmış bir cins olarak kabul edildiği, erkeğin kadın üzerinde kesin hakimiyetinin olduğu, kız çocuklarının diri diri gömüldüğü ve kadınların miras hakkının sahip olmadığı açıkça görülmektedir. İslamiyet çıkışından hemen sonra da, dinin etkisi nedeniyle, ailenin oluşması aşamasında, kadına görüşme, nişanlanma, mehir, denklik arama ve bazı başka yeni hakların izin verildiği görülmektedir.⁶⁸

İslam'da bekarlık asla iyi gözle görülmemiştir. Evlelik bir ödev sayılmaktadır. *“Ebu Hanife”ye göre nikahla uğraşmak nafîle ibadetle uğraşmaktan daha iyidir.*”⁶⁹

Osmanlı döneminden, hukuk sisteminde değişikliklerin yapıldığı Tanzimat dönemine kadar, İslamiyetin hakimiyeti görülmektedir. İslam düzensiz bir durumda bulunan aile kurumuna hukuki ve huzur dolu statü kazandırmıştır. Örneğin evlilik hususunda kadın İslamiyetle kişiliğini kazanmış, kocanın mirasından bir mal gibi değil, kocasının mirasçıları arasında dahil olmuştur.⁷⁰

“İslam'da aile Hristiyanlık'ta olduğu gibi tamamen dini bir kurum değilse bile yine de bu birliğe büyük önem verilmiş ve insanların aile kurmaları, muhtelif ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. Zira aile hem kişinin huzur bulduğu bir ortam, hem neslin devamı için bir vesile, hem de kişiyi dince günah sayılan çeşitli kötülüklerden alıkoyan bir vasıta. Aile müessesesinin tarihi ilk insana kadar gitmektedir. Onun için İslam inancına göre, dünyada insanlığın varlığı bir ailenin varlığıyla başlamıştır. Her sağlam toplum için sağlam bir aile lazımdır. Bu bağlamda aile, ferdin insani değerleri içinde bulunduğu, dinini, örf ve adetlerini öğrendiği, milli ve manevi değerleriyle görüldüğü ve sosyalleşme sürecini tamamladığı toplumun önemli kurumudur.”⁷¹

İslam hukuku bu arada müslüman toplumlarda değeri yüce olan aile kurumu için bir takım hukuki düzenlemeler yaparak ona gereken önemi göstermektedir. İslamiyetin de ilk senelerinden itibaren aile kurumuyla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda gerek Kur'an-ı Kerim gerekse hadislerde çok sayıda esas ve evrensel ilkeler ile

⁶⁷ Üskül Engin,50.

⁶⁸ Üskül Engin, 17,19.

⁶⁹ Cin, 42.

⁷⁰ Nuri Kahveci, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2014, 24-25.

⁷¹ Kahveci, 42,267.

düzenleyici hükümler yer almaktadır. Zamana ve bazı şartlara göre de fukaha tarafından, aile ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmaktadır.⁷²

1.5.2. Nişanlılık

İslam'da evlenmenin geçerli olması için bir nişan merasimine ihtiyaç yoktur. Ancak *“gelenek ve adetler, evlenmeden önce erkek tarafından evlenme teklifinde bulunulmasını ister.”*⁷³

İslamiyet döneminde, nişanlılık kurumuna büyük bir önem verilmemiştir ve nişan töreni ve merasimi yalnızca bir söz kesmeden ibarettir. Evlenenlerin bir işareti olan yüzük takma adetin yaygın olduğuna dair bir kanıt yoktur. Osmanlılarda, nişana "namzedlik" ve başlık parasına da "namzedlik akçesi ya da kalın" denilmektedir. Evlenmek sırasında evlenecek erkek tarafından kadının ailesine kalın adıyla belirli bir para veya mal verilirdi ve bu hediye, kızın yetiştirilmesi ve eğitim masraflarına bir iştirak ve hatta kızın satış bedeli olarak değişik şekillerde değerlendirilmiştir. Öte yandan erkek tarafından kadının ailesine ödenen kalın, kadının kusurlu olduğu boşanmalarda erkek tarafına iade edilmektedir.⁷⁴

*“İslam hukukunda, erkek evlenmenin akdi anında veya devamı sırasında bazen de sona ermesi halinde kariya muayyen bir mal veya para gibi ticari değeri olan bir şey vermek zorundadır. Arapça "mehr" yahut "sadak" adını alan ve erkek tarafından kadına verilen bu hediyenin Avrupa hukuklarında özellikle Fransız hukukunda mevcut olan "dot" ile hiç bir ilgisi yoktur. Dot mehrin aksine, kadın veya ana babası tarafından erkeğin emrine tahsis edilen mal topluluğunu ifade eder. Erkek tarafından evlenme ile kadına muayyen bir mal veya para verilmesi, tarihin ilk çağlarından bugüne kadar değişik hukuk sistemlerinde mevcut olan bir usüldür. Mehir, İslamiyetten önce de mevcuttu ama İslam, bu eski adeti kadının lehine değiştirerek kabul etmiştir. Gerçekten Kur'an'da değişik ayetlerde Peygamber'in hadislerinde kadına mehr vermesi gereğinden bahsedilmektedir. Bu hususta aksini iddia eden hukukçu yoktur.”*⁷⁵

⁷² Kahveci, 267.

⁷³ Cin, 46.

⁷⁴ Üskül Engin, 30.

⁷⁵ Cin, 210-211.

Evlenmenin muteber bir şekilde inikadiyle, eşlerin karşılıklı hak ve borçları doğmaktadır. Bu cümleden olmak üzere kadının mehr hakkı da böylece akdin inikadiyle doğmaktadır. Ancak hak doğmuş olmasına rağmen, bazı hadisler onun kısmen veya tamamen ortadan kaldırmasını mümkün saymışlardır.⁷⁶

Mehir erkek tarafından kadına verildiği zaman, cihaz (çeyiz) da kadın tarafından erkeğin evine getirilmektedir. Ancak her ikisi de kadının mülkü sayılmış bulunmaktadır..⁷⁷

Diğer taraftan İslam hukukunda kadını cihaz getirmeye zorlayan hiç bir hüküm yoktur. Bu bakımdan hibe ile ilgili hükümler cihaza da uygulanır. Mehir konusunda satışı veya kullanılması yasak olmayan her şey, mehir olarak verilebilir.⁷⁸

İslam dini genel olarak mahrem (evlenmeleri birbirlerine haram olmayan) olan erkekle kadının bir arada bulunmalarını, görüşmelerini, birbirlerine alıcı gözüyle bakmalarını hoş karşılamamıştır. Ancak bu hayat boyu beraber yaşamayı amaçlanan çiftlerin birbirlerini görmeden, tanımadan evlenmeleri de düşünülemez. Tarafların birbirlerini tanımadan yapacakları evlilik, aile kurumuyla hedeflenen amacın gerçekleşmesini sağlamıyacaktır.⁷⁹

İslam hukuku açısından nişanlanma (hatta nikahın mukaddimesi sayılarak), taraflara evlilik mecburiyeti yüklemez ve aynen evlilik birliğinin sağladığı beraber yaşama hakkını da vermez. Taraflar istemedikleri takdirde nişanı bozabilirler. Bu yüzden bu evlilik gerçekleştirilmeden, nişanlıların mahremiyet bakımından adeta iki yabancı gibi oldukları ve göstermeleri gerekecektir.⁸⁰

Bu sebeple nişanlanmış kişiler nikah akdi yapıncaya kadar, sağlayacağı sonuçlar açısından, birbirlerine yabancıdırlar. Yetişkin nişanlıların eşya bakmak üzere dolaşmaları, konuşmak ve yakından tanımak için açık mekanlarda oturmaları, makul ve meşru halde karşılanabilir.⁸¹

⁷⁶ Cin, 233-234.

⁷⁷ Cin, 256.

⁷⁸ Cin, 214.

⁷⁹ Nuri Kahveci, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, İstanbul 2007, 16.

⁸⁰ Kahveci, 57.

⁸¹ Kahveci, 58.

Nişandan sonra üçüncü bir kişinin evlenme teklif etmesi caiz değildir. Bu konuda, Hz. Peygamber buyurmuştur ki: İçinizden hiç kimse din kardeşinin evlenme teklif ettiği kadına, ilk teklifte bulunan vazgeçmedikçe evlenme teklif etmesin. Nişanlanma ile ailenin kurulma aşamalarından biri tamamlanmıştır ve artık taraflar bizzat iradelerini belirterek veya velilerinin ya da vekillerinin iradelerini ortaya koymalarıyla nikah akdi yapabilirler. Bu arada Osmanlı devrinde, nikahın devletin kontrolünde kadılar tarafından veya onların bilgisi dahilinde, kıyılıp aynı zamanda yazılı belgeye bağlanması ve uygulaması tarihi süreç içerisinde yaygınlaştırılarak sürdürülmüş ve 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesiyle nikahların tescil edilmesi esası getirilmiştir. Böylece günümüz İslam ülkelerinde nikahın devletin denetimi altında yapılması ve nüfus kütüklerine tescil edilmesi ilkesi benimsenmiştir.⁸²

Böylece Tanzimattan sonra başlayan kanunlaştırma hareketleriyle hukukun bir çok dalları kanunlaştırılmış, bu sahaların esasları tatbikat ve hukuk öğreniminde büyük kolaylık temin edecek şekilde müstakil kanunlar halinde tesbit edilmişti. Bu kanunlaştırmalardan hemen sadece aile hukuku sahası hariç kalmıştı. Şeriye mahkemelerinde hakimler, hukuki problemleri hala eskiden olduğu gibi muteber fıkıh kitaplarına ve fetva mecmualarına bakarak halletmekteydiler. Bir taraftan hakimlerin hukuk kültürü bakımından yetersizliği, diğer taraftan şeriye mahkemelerine hergün daha fazla sayıda davanın gelmekte oluşu aile hukukunun da bir kanun halinde tesbiti zarureti hissettirmektedir. Devrin hukukçuları bu zarureti göz önüne alarak ve aynı zamanda Mecellenin de tamamlanmasını temin için bir aile kanununun hazırlanması lüzumu üzerinde zaman zaman durmaktaydılar.⁸³

Netice olarak, kadın evlenme teklifini kabul etmişse taraflar arasında bir nişanlılık münasebeti doğar, ancak İslam hukukunda nişanlanma bir sözleşme olarak kabul edilmemiştir.⁸⁴

⁸² Üskül Engin, 20-22.

⁸³ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 154.

⁸⁴ Cin, 48-49.

1.5.3 Hediyeler

Nişan veya evlilik bozulmasından sonra bir süre içinde karşılıklı verilen hediyelerin akıbeti İslam hukuku açısından önemlidir. Hanefi mezhebine göre nişanlılık sürecinde her iki taraftan verilmiş olan hediyeler hibe hükümlerine tabidirler. Verildikleri gibi duruyorlarsa aynen iade edilmeleri gerekirdi ve öte yandan verildikten sonra harcanmış veya önemli ölçüde değişikliğe uğramış olan hediyelerin iade mecburiyeti yokmuş ve gerekmezdi.⁸⁵

1.5.4. Evlilik

İslamiyetten önce Arabistan'da mevcut olan evlenme şekilleri:

‘‘1- *Nikah al Makt. Bu evlenme şekline göre kocası ölen kadın otomatikman kocanın erkek kardeşine yahut yeğenine ve çoğu zaman kocanın başka bir kadından oğlu varsa ona geçmektedir.*

2- *Nikah-ı Mut'a. Süreli yahut geçici evlenme diyebileceğimiz bu usulle, kadın ve erkek belli bir müddet birlikte yaşamak için anlaşırılar. Erkek kadına bir bedel (mehr) öder, tesbit edilen müddetin sonunda taraflar ayrılabilirler. İsterlerse yeni bir anlaşma ile birlikte yaşamağa devam ederler. Tesbit edilen müddet kısa (bir kaç gün, bir kaç ay) olabileceği gibi uzun da olabilir. Bu tür nikah, İslamiyetin ilk yıllarında zinayı önlemek için hoş görülmüş, ancak ikinci Halife, Hz.Ömer zamanında kaldırarak yasaklanmıştır. Sünniler tarafından reddedilen Mut'a nikahı, Şiiler tarafından hararetle savunulmakta ve günümüzde İran'da resmen uygulanmaktadır. Şiiler tarafından normal bir evlenme şekli olarak kabul edilen mut'a'nın akdi için gerekli şekil ve şartlar şunlardır:*

a- *Evlenmenin akdi anında şahit bulunması gereği yoktur.*

b- *Evlenmenin süresi mutlaka tesbit edilmelidir. Aksi halde mut'a batıldır. Mut'a'dan doğan çocuklar babaya tabi olurlar. Mut'a'nın sona ermesi halinde kadın, normal evlenmede kadının tabi olduğu iddetin yarısı kadar bekler.*

⁸⁵ Kahveci, 62.

c- Bir bedel verilmesi mut'a'nın muteberiyeti için şarttır. Kararlaştırılan süreden önce kadın erkeği terkederse aldığı bedelden geri kalan müddete uygun bir kısmını kocaya iade eder.

d- Boşanma ve talak yoktur. Tesbit olunan müddetin sonuna kadar eşler birlikte yaşamak zorundadırlar. Ancak taraflar birbirlerini tesbit olunan müddet dolmadan serbest bırakabilirler.

e- Eşler birbirlerinin mirasçısı olmazlar.

f- Erkeğin kadına yiyecek, giyecek ve mesken temin etmek mecburiyeti yoktur.

g- Normal evlenme engelleri mut'a için de geçerlidir. Şii hukukunda, hukuki bir müessese olarak kabul edilmesine rağmen zikredilen bu özellikler mut'a'nın gerçek bir evlenmeden ziyade, kadının kendisini muayyen bir müddet için bir erkeğe kiralaması olduğunu gösteriyor.

3- Nikah-ı Sigar (takas nikahı). Bu evlenmede iki kişi aynı miktar mehirle, kızlarını birbirlerine evlenmek üzere vermeyi taahhüt ederler. Her iki taraf birbirlerine o kadar borçludurlar. İki borç takas edilir ve taraflar hiç bir mehir ödemedi evlenirler. Burada esasında kadına ait olması gereken mehirden babalar ve kocalar faydalanmaktadırlar. Sigar nikahı, esasında bir değiş tokuş evlenmesinden başka bir şey değildir.

4- Nikah-ı İstibda. Esas itibariyle polyandrie'e dayanan bu evlenmede, kendi soyundan gelen çocuklardan daha asil ve sağlam bir çocuk sahibi olmak isteyen koca, karısını zekası, cesareti ve diğer meziyetleriyle tanınmış olan bir erkeğe gönderir. Kadın bu erkekten gebe kaldıktan sonra kocasının evine döner. Koca, bahis konusu erkekle karısının münasibetinden doğan gebeliğin kesin belirtileri ortaya çıkıncaya kadar karısına yaklaşmaz. Doğan çocuk kocadan olmuş sayılır ve onun mirasçısı olurdu.

5- Grup Evlenmesi. Sayıları 10'u geçmeyen bir grup erkek ki bunlardan çoğu kardeş olabilir, aynı kadınla cinsi münasebette bulunurlardı.

6- Serbest Birleşmeler. Bazı kadınlar bütün erkekleri kabul ederler ve kapılarına bayrak asarlardı.

7- *Nikah-ı Bedel. İki erkeğin karılarını karşılıklı olarak muayyen bir müddet için değiştirmeleridir. Bu evlenme şeklinde Polyandrie ve Polygynie birlikte görülmektedir.*

8- *Nikah-ı Hdn (khidr). Bir nevi metres hayatı doğuran bu evlenme çeşidine göre, erkek muayyen bir bedel mukabilinde bir kaç gün birlikte yaşamak için kadınla anlaşır.*

9- *Deneme Evlenmesi. Kadının muayyen bir dostu varsa ve bundan bir çocuk doğurmuşsa beyanı üzerine kadın o kimseye nikahlanır.*

10- *Polyandrie'ye Dayanan Deneme Evlenmesi. Bazen kadının birden fazla dostu vardır, bir çocuk doğurur ve çocuğun kimden olduğunu söylerse, kadın o kimseye nikahlanır.*

11- *Nikah-ı Sahih. İslamiyetten önce Arabistan'da uygulanan evlenme şekillerinden en yaygın olanı bu tür nikahtır. Evlenecek erkekle kızın velisi arasında yapılan bir anlaşmaya dayanan bu evlenme şekli, İslam tarafından benimsenerek kadının iyiliğine değiştirilmiştir. Yukarıda kısaca izah ettiğimiz diğer evlenme şekillerinin hepsi Peygamber tarafından yasak edilmiştir.'*⁸⁶

İslam aile hukukuna göre, evlilik, evlenenlere karşılıklı olarak meşru ölçüler içinde birbirlerinden yararlanma imkanı veren bir akittir. Zaten nikah töreni İslamiyet döneminde dini kurallara göre yapılmakta, evlenecek kadının kesin evlenmek için velisinden izin alması gerekmekte, çok küçük yaşta evlenmeler ve geçici olmamakta, nikah akdi bir mehir karşılığında icap ve kabul (çiftlerin iradesi) beyanıyla, bir din adamının eşliğinde ve iki şahit huzurunda yapılmakta, kadının babasına bir miktar para ya mal verilebilmekte ve nihayet İslami kurallar nedeniyle çok karılı evlilikler yapılabilmektedir.⁸⁷

Klasik İslam hukuku görüşünde evlenme engelleri kendileriyle evlenilmesi yasak olan kadınlar (muharremat) sayılarak ortaya konmuştur. Ayrıca kendileriyle evlenilmesi yasak olan kadınları da iki gruba ayırarak bölmek gerekmektedir. Bunlardan birisi evlenilmesi asla mümkün olmayanlar (daimi evlenme engelleri olanlar) ve diğeri belirli

⁸⁶ Cin, 33-38.

⁸⁷ Kahveci, 39.

bir süre veyahut belirli şartlarla mümkün olmayanlardır (geçici evlenme engelleri olanlar).⁸⁸

İslam hukukundaki nikah akdi Hristiyanlıkta olduğu gibi dini bir akit özelliği taşımamaktadır çünkü nikah akdi orada ruhbanlık temeline dayandırılmaktadır. İslam hukukuna göre, evliliğin dini olmasını gerektirmez. İslam hukukunda nikah akdinin imam tarafından yahut cami ve dini mekanda yapılması da şart değildir.⁸⁹

Herşeyden önce, nikah akdi dini bir nitelik taşımamakta, tam tersine sivil alana ait bir işlem olarak edilmektedir.⁹⁰ Hz. Peygamber'in "Nikah benim sünnetimdir ve kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir" buyurması ve Kur'an'da nikahın emir ifade eden tavsiyesi normal şartlarda nikahın sünnet, evlenmediği takdirde evlilik dışı ilişkilere girmekten korkanlar için vacip, evlilik hukukuna, özellikle de kadının nikah hukukundan doğan haklarına uyamayacak olanlar için ise mekruh olduğu içtihat edilmiştir.⁹¹

Nikahın bu şekilde şer'i hükmü ve niteliği üzerinde kurulması, nikahın dini bir işlem olduğu anlamına gelmemekte, sadece bireyin yüzyüze olduğu her türlü eylemin bir şer'i hükmünün bulunduğu kabulü anlamına gelmektedir. İslam hukukuna göre nikahın dayandığı bir başka esas ise, nikahın devlet otoritesi ve denetimi dışında, medeni ve özerk bir alanda farklı cinsten iki kişi arasında yapılmasıdır. Böylece nikah meclisinde hazır bulunan tarafların iradelerini sözlü olarak açıklamaları gerekir. Hazır bulunmayanlar arasında evlenme iradesi yazıyla beyan edilebilir. Evlilik iradesini içeren mektup diğer taraf ve şahitler huzurunda okunur. Bu tarafın kabulü ile nikah akdi tamamlanır. Fakat iki hazır bulunmayan (gaip) arasında teati edilen mektuplarla nikah akdi gerçekleşmez. Dilsizlerin malum işaretleriyle veya nikah meclisinde yazılı beyanlarıyla nikah akdi yapılabilir.⁹²

İslam aile hukukuna göre nikah, kendi sistemi içerisinde özellikleri bulunan bir akit olması yönüyle medeni akit çeşitlerinden kabul edilebilecek niteliğe sahiptir. Nikah

⁸⁸ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayın, İstanbul 2013, 275.

⁸⁹ Hacı Yunus Apaydın, *İslam Hukukunda Aile*, Günümüzde Aile, Uluslararası Aile Sempozyumu, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, 144.

⁹⁰ Apaydın, 144.

⁹¹ Hamza Aktan, *İslam Aile Hukuku, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecine Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, 399.

⁹² Apaydın, 143-144.

akdinin medeni akitlerden kabul edilmiş olması akdin sıhhatinde din adamı ve kutsal mekan gibi unsurların şart olmayışı açınsındandır. Aksine İslam aile hukukundaki nikah akdiyle medeni anlamındaki nikah akdi arasında hiçbir fark yoktur denilemez.⁹³

Osmanlılarda nikahlar bu geleneğin bir devamı şeklinde ya mahkemelerde hakimler tarafından veya hakimlerin denetimi altında din adamları tarafından kıyılmıştır. Osmanlı devletinde nikah akitleri zaman zaman mahkemede bizzat kadı tarafından kıyılmıştır. Elimizde bulunan belgelere (kadı beratları) göre hakimlerin görevleri arasında nikah kıyma da bulunmaktadır. Günümüze kadar gelmiş bulunan mahkeme defterlerinde de (şer'iyye sicilleri) kadılar tarafından kıyılmış çok sayıda nikah kaydı bulunmaktadır. Öte yandan çeşitli sebeplerle mahkemeye evlenmek için başvuramayanlar bir din görevlisine başvurarak evlenmektedirler. Ancak Osmanlı devletinde bütün imamların her istediğinde nikah kıydığını düşünmemek gerekir. Böylece bir din görevlisi huzurunda evlenmek isteyen kimse önce mahkemeye başvurarak evlenmek istediğini beyan ederek izin almak mecburiyetindedir. Bu iznin verildiğini gösteren bir izin kağıdının (izinname) alınmasından sonra nikaha kıyacak imama başvurulmakta ve onun huzurunda evlenilmektedir. Bu yüzden Osmanlı devletinde bizzat mahkemede kıyılmayan nikahlarda da devlet kontrolünün sağlandığı ve bu konuda oldukça titizlik gösterildiği görülmektedir. Bu maksatla on altıncı asrın ortalarında imamların kadı izni olmadan nikah kıymaları yasaklanmıştır. Öte yandan, bu devlette mahkemelerin bilgisi ve denetimi dışında kıyılan nikahlara da rastlanmaktadır.⁹⁴ Çünkü nikahın bizzat hakimlerce veya hakimlerin denetimi altında din adamlarınca kıyılması İslam hukukunun aradığı bir gereklilik değildir. Her hangi bir şekilde iki şahit huzurunda yapılan icap ve kabul beyanları geçerli bir evlilik için yeterlidir. Hakimin, evlilik geçersiz olduğu zaman, duruma müdahale etme ve tarafları ayırma yetki ve görevi vardır. Bu uygulama son dönemlere kadar devam etmiş 1881 tarihli Sicil-i Nüfus Nizamnamesi mahkemeden alınan izinle evlenilmesi esasını aynen muhafaza etmiştir. Bu nizamname nüfus kayıtlarının düzenli tutulabilmesi için ayrıca nikahı kıyan din görevlisinin durumu sicil-i nüfus memuruna bildirme mecburiyetini getirmiştir.⁹⁵

⁹³ Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 1987, 237.

⁹⁴ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 93.

⁹⁵ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 280-281.

Hem birey ve hem de toplum için, son derecede önemli olan ailenin hukuki açıdan kuruluşuyla ilgili Kur'an ve sünnetin ruhuna göre uygun ve sağlam bir akdin yapılması kaçınılmaz olmuştur. İslam hukukunun kaynakları, Kur'an, Sünnet ve Hadis, İcma ve Kıyas, nikah akdine fazlasiyle önem vermişlerdir. Bunun için nikah akdinin kesin kamu otoritesi tarafından resmi kayıtlara geçirilmesi ve altına alınması zorunluluk arz etmektedir. Bu arada aile birliği içinde, eşlerin rollerini tam olarak anlamaları ve ona göre davranışları da önemli ve gereklidir.⁹⁶

Nikah, ne kadar önemli bir kurum kabul edilirse de, İslam hukukunda dini nitelikli bir sözleşme değildir. Nikah akdinin gerçekleşmesi için, sadece evlenmeye ilişkin bir engeli bulunmayan tarafların, iki tanık önünde evlenmeye irade beyanlarını özgürce belirtmeleri yeterli olmaktadır. Bir din adamının orada hazır bulunması ya da bir dini tören yapılması (dua, izin, cami, resmi kayıt) zorunlu olmadığı gibi, din adamı yahut dini törenin varlığı da sözleşmenin dini karakter taşımasına sebep olamaz. Nikah sonucunu doğuran bu sözleşmenin kendine has özellikleri olan bir sözleşme olduğu konusunda fikirler varsa da, genel olarak İslam hukukçuları bu sözleşmenin bir medeni hukuk sözleşmesi (kabul ederek) olduğu konusunda birleşmektedirler.⁹⁷

İslam nikah konusunu salt hukuki boyutuyla değil, dini, ahlaki, vicdani, ferdi ve sosyal boyutlarıyla birlikte bir bütün olarak ele almaktadır. İslam'da nikah akdi konusunda önceliğin kişilerin harama düşmemesi hususuna verildiği ve bu amaçla, nikahın büyük ölçüde kolaylaştırdığı görülmektedir. Buna karşılık İslam evlilik dışı birliktelikleri zina olarak değerlendirmiş, kişileri zinaya götürecek her türlü yolu dini, ahlaki ve hukuki kuralları ile kapatmaya çalışmıştır. İslam'da nikah akdi, hem ibadet hem de muamele yönüyle ele alınmaktadır.⁹⁸

Nihayet İslam hukuku, evliliğin sonuçları olarak, karı kocaya karşılık bir takım hak ve borçlar yüklemektedir. Bu hak ve borçların bir kısmı dini-ahlaki, bir kısmı ise hukukidir. Dini-ahlaki hak ve borçların başında karşılıklı sevgi ve saygı, aynı zamanda mali-hukuki yönü olarak mehir ve nafaka görülmektedir. Bu arada mehir, eski Türklerde karşılaştığımız kalından veya daha sonra karşımıza çıkan başlık parasından bu yönüyle ayrılmaktadır. Çünkü kalın veya başlık parası kadına değil ailesine ödenir ve

⁹⁶ Kahveci, 268.

⁹⁷ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 12-13.

⁹⁸ Kurt-Tüz, 101.

bunun karşılığında kız tarafı uygun bir çeyiz hazırlamak mecburiyetindedir. Ayrıca kalın veya başlık parası kız tarafına kesin evlilikten önce ödenir, halbuki mehirin evlilikten önce ödenmesi mecburiyeti yoktur. Öte yandan Osmanlı döneminde kıyılan bazı nikahlarda kadın için hem mehir hem de kalın-başlık adıyla bir ödemenin yapıldığı görülmektedir. Bundan da anlaşılmaktadır ki mehir hukuki, kalın-başlık da sosyal bir müessese olarak Osmanlı devletinde yan yana varlıklarını korumuşlardır.⁹⁹ Mehir ikiye ayrılmaktadır: Birincisi Mehr-i müsemma ve ikincisi de Mehr-i misil. Tarafların üzerinde anlaştıkları mehre mehr-i müsemma, kızın babası tarafındaki benzer şartlardaki kadınlara bakılarak sonradan takdir edilen mehre de mehr-i misil denmektedir. Evlenme akdi sırasında mehir tespit edilmezse veya tespit edilen mehir geçersiz olursa kadına misil mehir ödenir. Mehrin tamamı peşin ödenebileceği gibi, tamamının veya bir kısmının ödenmesi sonraya da bırakılabilir. Peşin ödenen mehre muaccel mehir (mehr-i muaccel) ve ödenmesi sonraya bırakılana da müeccel mehir (mehr-i müeccel) denir. İslam hukukunda nafaka da, kadının bütün masrafları gibi erkeğe aittir. Nafakanın kapsamına yiyecek, içecek, tedavi, ilaç ve bazı durumlarda hizmetçi masrafları girer. Takdir edildiği halde kadının ve çocuklarının nafakasını temin etmeyen erkeğin, hakim varsa görünen mallarını satmak ve onu ödemeye zorlamak için hapsedme hakkına sahiptir.¹⁰⁰

Ayrıca genellikle evliliğin sona ermesi, Talak ve Fesih olarak iki şekilde mümkündür. Talak evlilik birliğinin eşlerin tek taraflı arzusuyla veya karşılıklı anlaşmalarıyla sona ermesidir. Fesih ise evliliğin sözleşme anında veya sonradan meydana gelen bir eksiklik veya sakatlık sebebiyle bozulmasıdır. Fesih evlilik birliğine derhal son verir ama talaka gelince Bain talak evlilik birliğine derhal son verirse de Ric'i talak ancak iddet bitiminde bu birliğe son verir. Yani iddet bitine kadar evlilik bazı bakımlardan devam etmekte ve geri dönüş imkanı vardır.¹⁰¹

⁹⁹ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 103-107.

¹⁰⁰ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 283-285.

¹⁰¹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 285-286.

1.5.4.1. Evlenmenin Unsurları (Rükünleri)

1- Taraflar

Evlenme akdinin tarafları evlenecek olan eşler veya belirli şartlarla onların velileridir. İslam hukukunda taraflar gerekli ehliyet şartlarını haizseler bizzat evlenebilecekleri gibi, evlenme ehliyetine hiç sahip olmayan veya eksik bir şekilde sahip olan gayrimümeyyizelerin, mümeyyiz küçüklerin ve bazı mezheplerde kadınların velileri tarafından evlendirilmeleri de mümkün olmaktadır. Bu durumda taraf durumunda bulunan bu velilerde evlendirme için gerekli şartlar aranacaktır.¹⁰²

2- İrade Beyanı

İcap ve kabul (irade beyanı) nikahın en önemli unsuru sayılmaktadır. İcap bir akdi kurmak için taraflardan birinin önceden ortaya koyduğu irade beyanı, kabul de diğer tarafın kabul iradesini belirten beyanıdır. Bu arada icap ve kabulün esas itibariyle sözlü olması gerekmekte ise de aynı akit meclisinde hazır olmayan kimseler (gaip) için yazılı, sağır ve dilsizler için belirli işaretleriyle olması da mümkündür. Taraflar irade beyanlarını bizzat ortaya koyabilecekleri gibi, vekilleri aracılığıyla da koyabilirler. Böylece icap ve kabul arasında bir uyumsuzluğun bulunduğu durumlarda geçerli bir irade beyanının bulunduğu söylenemez.¹⁰³

3- Cinsiyet Ayrılığı

Evlenme ancak bir kadınla bir erkek arasında olabilir. Aynı cinsten iki kimse arasında evlenme mümkün değildir.

4- Hayat Ortaklığı

Evlilik kaideten karı koca arasında tam bir hayat ortaklığı kurmak gayesini beklemektedir. Bu sadece cinsel bir ortaklık olmayıp, aynı zamanda hayatın her türlü engelini birlikte aşmak, sevinçlerini paylaşmak ve acılara birlikte katlanmak gibi ömür boyu devam edecek olan bir his, duygu ve ideal ortaklığı da buraya içerir.

¹⁰² Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 265.

¹⁰³ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 266.

5- Devamlılık

Karı koca arasında meydana gelen evliliğin devamlı olması esastır. Hukuk sistemlerinin boşanma imkanını kabul etmiş olmaları, evlenmenin devamlılığına karşı değil ve asla ona zarar vermez.

6- Hukuka Uygunluk

*“Bir kadınla bir erkeğin kurduğu birliğin evlenme vasfını kazanabilmesi, bu birliğin hukuk nizamı tarafından kabul edilen şekil ve esaslara uygun olarak kurulmuş olmasıyla mümkündür. Hukuk nizamının istediği şekilde kurulmayan birlik, hissi bakımdan ne kadar samimi olursa olsun, evlenme olarak kabul edilemez. Çünkü hukuksel unsuru yoktur. Bu çeşit birleşmelere "fiili birleşmeler" adı verilir”.*¹⁰⁴

1.5.4.2. Evlenmenin Şartları

Nikah akdinin unsurları dışında, dört grup şartı daha bulunmaktadır. Bu aşağıdaki şartlardan her birine riayetsizlik farklı hukuki sonuçlar doğurmaktadır.¹⁰⁵

1- İn'ikat Şartları

İnikat şartları konusunda İslam hukuku eserlerinde birtakım farklılıklar varsa da bu şartlar esas itibarıyla şu şekilde sırayabilmektedir:

1- Ehliyet: Nikaha gerek kendileri adına gerekse velayet ilişkisi çerçevesinde başkası adına iştirak edenlerin ehliyet için asgari şart olan temyiz gücüne sahip bulunmaları gerekir. Temyiz gücü bulunmayan kimselerin gerek kendileri gerekse başkaları adına nikah akdi yapabilmeleri mümkün değildir. Bu sebeple akıl hastalarının, mümeyyiz olmayan küçüklerin yapmış oldukları evlilikler inikat şartları eksik olan, dolayısıyla batıl bulunan evliliklerdir.

2- Meclis Birliği: Tarafların irade beyanlarının araya başka bir iş veya icaptan dönüşü ifade eden bir davranışın girmediği aynı toplantıda ortaya konması gerekir. Bu meclis birliği, mektup veya elçi göndermek suretiyle yapılan icaplarda mektubun okunduğu veya elçinin görevini ifa ettiği mecliste sağlanır.

¹⁰⁴ Cin, 26-27.

¹⁰⁵ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 266.

3- Evlenme Engelinin Olmaması: Aile hukuku sahasında, evlenme engelinin olmaması bir inikat şartı olarak sayılmaktadır. Bu yüzden İslam hukukuna göre kişinin annesi, kız kardeşi, halası, teyzesi gibi bir yakınıyla veya evli bir kadınla evlenmesinin yasak olduğu gözükmemektedir.

4- İrade Beyanının Şartsız Olması: İslam hukukunda nikah'ta irade beyanının şartsız olması gerekmektedir. Halbuki hukukçular genellikle kayıtlandırıcı şartla yapılan evliliği kabul ederler. Ancak evlilik sırasında her türlü şartın değil, belli şartların ileri sürülebileceğini söylerler. Kayıtlandırıcı şartta nikah hemen belli kayıt ve şartlarla kurulmaktadır. Osmanlı uygulamasında şartlı nikah uygulamasına çok sık rastlandığı söylenemez.¹⁰⁶

2- Sıhhat Şartları

1- Şahitler: Sıhhat şartlarının en başta geleni evlenmenin şahitler önünde yapılmasıdır. Nikah akdini diğer akitlerden ayıran ve ona şekli bir akit karakteri veren akdin kurulması anında şahitlerin varlığının aranmış olmasıdır. Nikah akdinde hazır bulunacak şahitlerin evlenme ehliyetine sahip, hür, müslüman ve erkek olmaları gerekir. Şahitlerin erkek olması şartına, Hanefiler farklı bir yorum getirmekte ve iki erkek şahit yerine bir erkekle iki kadının da şahitlik yapabileceğini söylemektedirler.

2- Evlenme Engelinin Olmaması: Buradaki engel daha önce geçtiği üzere üzerinde hukukçularca görüş birliği sağlanamayan evlilik engelleridir. Bain talakla boşanmış ve iddet bekleyen kadının durumu böyledir. Bu durumdaki bir kadınla evlenmeme bir sıhhat şartıdır ve riayetsizlik sıhhat şartlarından birine riayetsizlikle aynı sonucu doğurmaktadır.¹⁰⁷

3- Cebir ve Tazyikin (İkrah) Olmaması: Hanefiler nikah esasında cebir ve tazyikin olmamasını bir sıhhat şartı olarak kabul etmezler. Onlara göre böyle bir zorlama ile yapılan nikahlar da geçerlidir. Hanefi hukukçular bu noktada evlenme akdi ile diğer akitleri birbirinden ayrılmaktadırlar. Diğer mezhepler ise diğer akitler gibi nikah akdini de cebir ve tazyik altında yapıldığı zaman geçersiz saymakta, böylece ikrahın olmayışını bir sıhhat şartı olarak kabul etmektedirler. Hanefilerin bu görüşünün Osmanlı uygulaması sırasında zaman zaman problemler çıkardığı görülmektedir. Özellikle kız

¹⁰⁶ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 267-268.

¹⁰⁷ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 269.

kaçırmalarda zorla nikah kıyılmakta, sonunda genç kızlar asayişin sağlanmadığı dönemlerde ve bölgelerde istemedikleri kimselerle evlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bugün devlet bu durumun ortaya çıkardığı problemleri, hem böyle bir nikahın tarafı olan erkeğe ve hem de bu tür nikahı kıyan kimseye değişik cezalar getirmiştir.¹⁰⁸

3- Nefaz Şartları

Tarafların veya velilerinin rızalarının alınmalarının gerekli olduğu durumlarda bu rızanın alınması bir nefaz şartıdır. Evlenecek çiftler eksik ehliyetli iseler bizzat akdettikleri nikahlarda velilerinin rızalarının alınması, tam ehliyetli iseler velileri tarafından kıyılan nikahlarda evlenecek çiftlerin rızaları alınması bir nefaz şartıdır.¹⁰⁹

4- Lüzum Şartları

Nikah akdi esas itibariyle bağlayıcı (lazım) akitlerdendir. Bunun için tarafların tek veya çift taraflı iradeleriyle fesh edilmesi söz konusu değildir. Hanefi hukukçulara göre tam ehliyetli olan kadınlar, kendi irade beyanlarıyla evlenebilirler. Böylece velilerinin rızalarını almaları hukuken gerekmez. Ancak bu evliliğin bağlayıcı olabilmesi için kendisine eş olarak seçmiş olduğu erkeğin kendi ailesine denk ve mehrinin de misil mehir olması gerekecektir. Neticeten böyle olması bir lüzum şartıdır. Bu şarta riayet edilmediği takdirde daha sonra görüleceği üzere velinin belirli şartlarla bu evliliği feshettirme hakkı bulunmaktadır. Babası ve dedesinin dışındaki bir velisi tarafından evlendirilen eksik ehliyetli veya ehliyetsiz kadınların nikahları da genel kuralın aksine bağlayıcı değildir (gayri لازم). Ergenlik çağına ulaştıklarında kadınlar bu nikahı tek taraflı irade beyanlarıyla fesh edebilirler. Onların sahip oldukları bu fesih hakkına ergenlik (büluğ) muhayyerliği (hiyaru'l-büluğ) denir.¹¹⁰

1.5.4.3. Evliliğin Çeşitleri

Evliliği değişik açılardan kısımlara ayırmak mümkündür:

1- Geçerlilik Bakımından

Muteberlik açısından nikah 3 çeşite bölünmektedir:

¹⁰⁸ Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 99-100.

¹⁰⁹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 270.

¹¹⁰ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 270-271.

1- Sahih nikah: Rükünleri, sıhhat ve yürürlük şartları tam olarak bulunan nikah akdi, sahih ve taraflar için bağlayıcı olur ve başkasının icazetine bağlı olan mevkuf nikah, bu icazet verilince, bir tarafın fesih hakkının bulunması yüzünden bağlayıcı olmayan (gayri لازم) nikah ise bu fesih hakkının kullanılmaması durumunda sahih hale gelir.¹¹¹ Böylece unsurları, inikat ve sıhhat şartları tam olan evliliktir. Böyle bir evlilik karı-koca ilişkisinin helal olması, mehir, nafaka, nesep, mirasçılık ve sıhri hısımlığa bağlı evlilik engelinin (hürmet-i musahere) meydana gelmesi gibi geçerli bir evliliğin doğurduğu bütün sonuçları doğurmaktadır.¹¹²

2- Batıl nikah: Rükünlerinde veya kuruluş (in'ikad) şartlarında bir eksiklik bulunan nikaha denir. Batıl nikah hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Mümeyyiz olmayan küçüğün yaptığı nikah ve meclis birliğine riayet edilmeden yapılan nikah, batıl nikah sayılmaktadır. Batıl nikah, taraflar arasında zifaf olsa bile hiçbir hukuki sonuç doğurmaz. Bu bakımdan fasit nikah'tan ayrılmaktadır. Taraflar derhal birbirinden ayrılmalıdırlar.¹¹³

3- Fasit nikah: Rükünleri ve kuruluş (in'ikad) şartları tam olmakla birlikte, sıhhat şartlarında eksiklik bulunan nikaha denir.¹¹⁴ Şahitsiz yapılan evlenme gibi fasit evlilik, geçerli bir evliliğin hiç bir sonucunu doğurmaz. Fasit evlilik, her hangi bir hukuki sonuç doğurmayacağı gibi tarafların da derhal birbirinden ayrılmaları gerekir. Bu nikah'ta mehir, nafaka ve iddet yoktur. Taraflar beraber yaşamaya başlamışlarsa (zifaf gerçekleşmişse) hakim yine ayrılmalarını ister. Ancak akit şüphesi olduğu için zina cezası uygulanmaz.¹¹⁵

Mutlak butlanla batıl nikahlar:

- 1- Kanunen Yasak Derecede Hısımlık.
- 2- Evli Bir Kadınla Evlenme.
- 3- İddet İçinde Olan Bir Kadınla Evlenme.
- 4- İki Kız Kardeşle Enlenme.

¹¹¹ Kurt-Tüz, 98-100.

¹¹² Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 277.

¹¹³ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 278.

¹¹⁴ Kurt-Tüz, 98-100.

¹¹⁵ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 278.

5- Üçlü Boşanma ile Boşanmış Kadınla Evlenme.

6- Putperest Kadınla Evlenme.

7- Dört Kadınla Evli Olma.

8- Şahitsiz Aktedilen Evlenme.¹¹⁶

Fasit veya nisbi butlanla batıl sayılan nikahlar:

1- Velinin İzni Olmadan Yapılan Evlenme.

2- Daha Yakın Derecede Veli Varken Uzak Derecede Bir Veli Tarafından Aktedilen Evlenme.

3- Yetkisiz Kimse Tarafından Başkası Adına Yapılan Evlenme. Kanuni ve rızai temsilcilik yetkisini haiz olmadığı halde, başkası adına bir iş yapan kimseye İslam hukuku "fuzuli" adını vermektedir.

4- Vekilin Yetkisini Aşması.

5- Mehre İlişkin Kaidelere Uyulmaması.

6- Kadının Küfvü Olmayan Bir Erkek ile Evlenmesi. Kadın değişik bakımlardan kendine denk sayılan bir erkekle evlenmesi gerekmektedir.¹¹⁷

2- Bağlayıcılık (Lüzum) Bakımından

1- Lazım evliliği: Lüzum şartları tamam olan evliliktir. Hanefi mezhebinde tam ehliyetli bir kadının ailesine denk bir erkekle evlenmesi buna örnek gösterilebilir. Böyle bir evliliğin sonradan taraflardan birinin veya üçüncü bir şahsın iradesiyle feshedilmesi mümkün değildir.

2- Gayri-lazım (caiz) evliliği: Lüzum şartlarında eksiklik bulunan evliliktir. Bir genç kızın dengi olmayan bir kimseyle velisinin rızasını almaksızın evlenmesi gibi bu nikahı veli itiraz edip feshettirebilir. Evlilik zifaktan önce feshettirilirse hiçbir sonuç doğurmaz ve eğer fesih zifaktan sonra olursa feshedilinceye kadar sahih bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurmaktadır.¹¹⁸

¹¹⁶ Cin, 151-154.

¹¹⁷ Cin, 155-158.

¹¹⁸ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 279.

3- İşlerlik (Nefaz) Bakımından

1- Nafiz evliliği: Nefaz şartları tamam olan evliliktir. Böyle bir evlilik, yapıldığı andan itibaren hükümlerini hemen doğurmaktadır.

2- Mevkuf evliliği: Unsurları inikat ve sıhhat şartları tamam olmakla birlikte nefaz şartlarında eksiklik bulunan evliliktir. Eksik ehliyetli bir kimsenin velisinin rızasını almadan yapmış olduğu evlilik, böyle bir nikah sayılmaktadır.¹¹⁹

1.5.4.4. Çok Eşlilik

1.5.4.4.1. Beşinci Kadınla Evlilik

Özel bazı neden ve şartların oluşmasıyla erkek için birden fazla evliliğe izin veren İslam hukuku sayıyı dört ile sınırlandırdığı için, herhangi bir sebepten dolayı, dört kadınla nikahlı bulunan bir erkek beşinci kadınla evlenemez. Hatta dört hanımdan birini boşamış olsa da onun iddeti bitmeden bir başka hanımla evlenemez. İslam aile hukukuna göre, bir erkek dörtten fazla nikahlı kadınla aynı anda hayatını devam ettiremez, ancak birden çok evlilik sadece zaruriyet, özür, ihtiyaç yahut meşru bir maslahat sonucu olarak yapılabilir ve caiz kılınmıştır. Ancak asla eğlence söz konusu değildir ve hatta kötüye kullanılmasını önleyen tedbirler alınmış, gerçekleştirilmesi zor şartlara bağlanmış ve bu arada ilk hanıma itiraz hakkı tanınmıştır. Savaş olayları veya benzeri hadiseler sonucu yaşayan kadın sayısının çok, erkek sayısının az kalması gibi genel bir neden, kadının devamlı hastalığı ve cinsel olarak kadınlık görevini yerine getirememesi bir özel durumlar bu meseleye örnek verilmektedir.¹²⁰

1.5.4.4.2. İslam'da Çok Eşlilik

İslam, kadının hukuki durumunda onun lehine sayılacak bir takım değişiklikler yapmasına rağmen çok eşliliği kaldırmamış, ancak en çok dört kadınla evlenilebileceğini kararlaştırmıştır. Gerçekten En-Nisa suresinin üçüncü ayetinde "sizin için helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikah edin" hükmü yer almaktadır. Bu ayetle İslam, prensip olarak, polijini'ye cevaz vermiş, fakat aynı ayet çok

¹¹⁹ Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 279.

¹²⁰ Kahveci, 97.

kadınla evlenmeyi tahakkuku çok zor hatta imkansız olan bir şarta bağlamıştır. Bu, eşlerin hepsine her bakımdan eşit olarak muamele etmektir. İnsan için bu şartı yerine getirmenin mümkün olmayacağı yine IV. Surenin 129. ayetinde mevcut "ne kadar çok isterseniz isteyin, kadınlar arasında adaleti temine muktedir olamazsınız, bari birine büsbütün meyledip de ötekileri ihmal etmeyiniz" hükmü ile açıkca ifade edilmiştir. Görülüyor ki, İslam bir taraftan çok kadınla evlenmeye cevaz vermekte bir taraftan da onu tahakkuku imkansız bir şarta bağlamaktadır. Bu, çok eşliliğin ustaca yasak edilmesinden başka bir şey değildir. Ancak İslam'ın niçin kesin olarak çok eşliliği ilga etmediği sorusu akla gelebilir. Bu soruyu cevaplandırmak zor değildir. İslamiyet, çok eşliliğin sınırsız bir şekilde uygulandığı bir toplumda doğmuştur. Asırlardan beri halk arasında kökleşmiş bir müesseseyi birden kökünden kazımak mümkün olmadığı gibi, böyle bir hakaret, yeni yayılmağa başlamış olan İslamiyetin geleceğini tehlikeye sokabilirdi. Yani çok kadınla evlenmeğe alışmış olan halkın, bu konuda getirilecek yasağa tepkisi sert olabilirdi. Bu ise dinin yayılmasını zorlaştırabilir ve hatta önleyebilirdi. Diğer taraftan dinin yayılabilmesi için önce kabileler arasında sulhü temin etmek gerekiyordu. Bu ise, kabilelerden kız alıp vermekle tesis edilecek dostlukla daha iyi ve sağlam bir şekilde gerçekleştirilebilir. Tabii bu şekilde kız alıp vermeler çoğu zaman birden fazla kadınla evlenme neticesini doğuruyordu. Ayrıca nüfus artışına da müessir olacağı düşüncesiyle, polijini kesin olarak yasaklanmamıştır. Ancak tatbikatta görülmüştür ki, çok kadınla evlenenler son derece azdır. Rakamlara göre yüz erkekten, ikiden fazla kadınla evli olanın hatta birisine rastlanmamaktadır. Öte yandan da bazı müelliflere göre çok eşlilik fuhuşu önler, nüfus artışını temin eder ve bir kısım kadınların evlenmelerini sağlar. Nitekim daha 20. asrın başlarında İslam dünyasında kadınlar, polijininin sınırlandırılmasını ve hatta kaldırılmasını istemeğe başlamışlardır. Sonuç olarak bu izahlardan anlaşılabileceği üzere, İslam, aralarında eşitliği sağlamak şartıyla, erkeğin dört kadınla aynı zamanda evlenmesini tecviz etmiştir. Dört kadınla evli olan kimse artık bir beşinci kadınla evlenemez. Ancak karılardan birinin ölümü veya boşanması halindedir ki koca yeniden başka bir kadınla evlenebilir. Ayrıca ölüm ve boşanma hallerinde ilişkin iddetlere de riayet etmesi gerekmektedir.¹²¹

¹²¹ Cin, 125-128.

1.5.4.4.3. Osmanlılarda Çok Eşlilik (Teaddüd-i Zevcat)

İslam hukukunda erkeklere tanınan birden fazla kadınla nikah imkanı, Osmanlı Devletinde yaygın bir uygulama alanı bulmamıştır. Bu konuda değişik zamanlara ait tereke defterleri üzerinde yapılan çalışmalar doğruya en yakın bilgileri vermektedir. Zira bir erkek öldüğünde geride kalan birden fazla eş ve bu eşlerden olan çocuklar tereke defterinde mirasçılar arasında teker teker gösterilmekte, bu da sınırlı bir yanılma payıyla çok evliliğin Osmanlı toplumunda ne ölçüde yaygın bulunduğunu ortaya koymaktadır. Yaklaşık bir oran vermek gerekirse çok eşlilik %5 ile %10 arasında değişmektedir.¹²²

Osmanlıların devresinde, tek kadınla evlenmenin yaygın olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre, tarihte birden fazla kadınla evlenmeye istisnai olarak rastlamaktayız. Bu istisnalar, ilk eşten hiç çocuğun olmaması, varolan çocuklarının hepsinin kız olması, sürgün ya da herhangi bir vazife nedeniyle başka bir yere gitme halinde kadının eşiyle gitmemesi ve kadının yaşlanmasıyla ortaya çıkar. Çok eşlilik özellikle zengin tacirler arasında rastlandığı bilinmektedir. Ancak Osmanlı padişahların sarayındaki gibi, halkıda günlük yaşantısının içinde olan nikahsız gayrimüslim cariyeler bulunmaktadır. Cariyelerin hukuki konumu ile evin hanımınıninki, birbirinden oldukça farklıdır. Bir nevi köle olan cariyeler, asla nikahlı kadının sahip olduğu haklara sahip olmamışlardır.¹²³

1.5.4.5. Mut'a Nikahı Nedir?

Mut'a nikahı, eski Arap ve İslamiyet döneminin nikahlarından sayılır ancak Hz. Peygamber döneminde bu nikaha birkaç defa savaş için çıkılan seferlerde izin verilmiştir. Daha sonra tekrar onun tarafından açıkca iki kez ilelebet yasaklanmıştır. Bu nikah, erkeğin bedel (ücret) karşısında ve belli bir müddet (kısa ya uzun) için bir kadınla evlenmesinden ibarettir. Bir erkek, aralarında evlenme engeli bulunmayan bir kadına, şu kadar para karşılığında, şu kadar süre ile onun cinsel yönlerinden yararlanma diyerek teklifte bulunursa ve kadın da kabul ederse, mut'a nikahı denir. Aralarında belirledikleri sürenin sonunda taraflar isterlerse yeni bir anlaşmayla birlikte yaşamaya devam

¹²² Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, 282.

¹²³ Philip Mansel, *Konstantiniyye, Dünyanın Arzuladığı Şehir*, Everest Yayınları, İstanbul 2007, 108.

edebilirler veya ayrılırlar. Şia alimlerin büyük çoğunluğuna göre böyle bir nikah mutlaka geçerlidir. Geçerli sayanlardan bazıları da bunun mekruh olduğunu ifade etmişlerdir. Böylece mut'a nikahın haram veya mekruh olduğuna dair ittifak yoktur. Aşağı yukarı Rafiziler ile Şiiler hariç, bütün müsküman uleması bu nikahın mensuh ve haram olduğunu kabul ediyorlar. Bu yüzden muvakkat (geçici) nikah, yüz senelik de olursa, belli bir zaman sonra koca karısını boşamağı söyleyerek, bütün şartlarına uygun yapılan ama haram bir nikahtır. Örneğin hacca götürecek erkeğı olmayan bir kadının, hacca gidebilmek için, hacca gitmekte olan bir erkek ile evlenmesi ve hac'dan gelince boşanması geçici nikah olduğu için haramdır. Böylece mut'a nikahı geçici (boşama niyetiyle bir nikah) olduğuna göre şer'i olarak haram ve kanun açısından yasaklanmış bir nikah sayılmaktadır. Hz. Ömer ikinci halife olarak mut'a nikahı haram ilan etmiş ve kaldırarak ona son vermiştir.¹²⁴

Sünni ve Şia mezhepler tarihinde kaynaklar bize göstermektedir ki Hz. Peygamber Efendimizin vefatından sonra birinci halifenin döneminde ve hatta ikinci halifenin halifeliğinin ilk yıllarında bu evlilik türü sahabeler arasında yaygın bir biçimde uygulanmaktaydı, ancak ikinci halife yaşanan bir olaydan dolayı, bu tür izdivaç çeşitini haram ilan etmiş ve hatta bugünden itibaren bu hüküm duyan herkesin böyle bir evlilik yapması halinde taşlanarak recm edileceğı tehdidinde bulunmuştur. Şia diyor ki, ikinci halife Hz.Ömer kendi zannınca o günün şartları, koşulları ve çevrenin icap ettiği gerekçelerle kendine özgü maslahatlarla mut'a nikahını haram ilan etmiştir. Bu haram ilan etme olayı şer'i ve dini bir yasak ve haram değil, belki yasal ve geleneksel bir yasak ve haramdı. Dolayısıyla bu cümle Hz. Ömer'den mütevatir bir şekilde nakledilmiştir: Resulullah zamanında iki mut'a vardı, hac mut'ası ve mut'a nikah. Ben ikisini de yasaklıyor ve yapanı cezalandıracağımı ilan ediyorum. Görüldüğü gibi Hz. Ömer, haramlığı Hz. Peygamber Efendimize nispet vermemiş, bilakis diyor ki ben onu haram ilan ediyorum ve Allah ona ceza verir demiyor, yapana ben ceza vereceğim diyor. Hz. İmam Cafer Sadık'tan nakledilen bir rivayete göre, Hz. Peygamber ve bazı torunları (İmamlar) da hayatlarında mut'a nikahı yapmışlardır.

¹²⁴ Kahveci, 20.

1.6. GAYRİMÜSLİM DİNLERDE AİLE ve NİKAH KAVRAMI

1.6.1. Yahudi, Hristiyan ve Diğer Dinlerde Aile ve Nikah Kavramı

Yahudilik'te aile sadece sosyal kurum değil, aynı zamanda dini bir kurumdur. Yahudi toplumunda aile yapısı ataerkidir. *“Atalar hep ailenin zirvesinde olup ve hatta aile fertlerinin ibadeti için yaratılmıştır. Geleneksel ibadeti muhafaza eden ve onu yeni nesillere aktarma görevini üstlenen aile ve onun reisi olan babadır. Babanın her zaman ruhani bir hüviyeti vardır. Ünlü 10 emirde, kadın kocanın mal varlığı arasında sayılmıştır. Bu anlayışın bir sonucu olarak kadının miras hakkı da yoktur, yalnız kendisine verilen hediyelere sahip olur ve sadece kocasının malik olduğu hizmetçi kölelerin efendisidir. Yahudilik'te evlenme "Tanrının topluluğuna girmek" olarak değerlendirilmekte ve bazı insanların bu topluluğa girmesine izin verilmemektedir. Bu dinde evlilik bir bakıma endogamik, bir bakıma egzogamik bir karakter taşımaktadır. Genel bir kural olarak var olan İsrailoğulları dışından birisiyle evlenmeme, içten evlenmenin (endogami) geniş bir uygulaması olarak yorumlanabilir. Ne var ki bu uygulamaya da istisnalar getirilmiştir. Babil sürgününden sonraki dönemde yahudilerin Hititi ve Ken'aniler'le evliliklerine defalarca rastlanmaktadır. Kitab'ı Mukaddes bu yabancı evliliklerine işaret etmektedir. Daha sonra bu tür evlilikler yasaklanmıştır. Bu endogamik sınırlar içerisinde belli sayıdaki akrabalarla evlenmeme kuralı da dıştan evlenmeyi (egzogami) oluşturmaktadır. Evlenme sırasında kadının ailesine bir para veya mal verilir (mohar). Başlangıçta bunun üzerinde evlenen kadının hiçbir hakkı yoktu ama sonraları aileye verilen para ve mal bizzat evlenen kadına ödenen bir hediyeye dönüşmüştür. Yahudilik'te boşanma konusu meşru bir olay kabul edilmektedir. Böylece boşanıp başkasıyla evlenen her hangi bir eş, zina etmiş sayılmamaktadır.”¹²⁵*

Hristiyanlık'ta Hristiyan aile yapısı yahudi ailesinden çok farklı değildir. *“Esasen İncil'de de belirtildiği gibi Hz. İsa önceki şeriatları lağvetmek için değil, tamamlamak için gelmiştir. Hristiyanlık aileyi sosyal veya medeni bir kurum olarak değil, tamamen dini bir kurum olarak kabul etmektedir. Bu bir ölçüde Yahudilik'teki maddeci anlayışa bir tepkidir. Hz. İsa'ya göre aile fertleri arasındaki ilişki insanla Allah arasındaki ilişkinin bir aynası ve insanın ruhi-manevi alandaki gelişmesinin vazgeçilmez bir unsurudur. Yahudilik'te olduğu gibi Hristiyanlık'ta da aile kocanın hakimiyetine*

¹²⁵ Kurt-Tüz, 237.

dayanan bir ailedir. İsa Mesih kilisenin başı olduğu gibi erkek de ailenin başıdır. Hatta kadın kocasına, rabbine tabi olduğu gibi tabi olacaktır. Bundan dolayı onun erkeği üzerinde herhangi bir şekilde hakimiyet kurması kabul edilemez. Asıl bu düşünce kaynağı Hz. Adem ile Havva'dan almaktadır. Zira önce Adem, sonra Havva yaratılmıştır. Bir diğer husus da Havva Adem'i aldatıp suça sevkettir. O halde erkeğin kendisini aldatıp suç işlemesine sebep olan kadının hakimiyeti altına girmesi düşünülemez. Evlilik antlaşması ve sır birbirine bağlıdır ve antlaşma olmadan sır olmadığı gibi, sır olmayınca da antlaşma olmamaktadır. Kilise sırrını alıncaya kadar kişiler, Allah'ın huzurunda tam evli sayılmamaktadır. Katolik ve Ortodoksların aksine Protestanlıkta evlilik, bir kilise sırrı olarak görülmemektedir. Katolik ve Ortodoksların aksine Protestanlarda dini nikah zorunlu değildir. Kilise, devletin evlenme ile ilgili yasalarını, evlenmeden beklenen ana amaçları bozmadıkça, kabul etmektedir. Medeni nikahın resmi olarak kabulünden itibaren Protestanlarda dini nikah, eşlerin Tanrı ve cemaat huzurunda birbirlerine karşı saadet vaadinde bulunmaları ve Kilise'nin de, bu olayı takdis ederek o yolda duacı olması için yerine getirilen dini bir tören halini almıştır. Aslında Hristiyan evliliğinde asıl gaye, karı-kocanın İsa ve Kilise birliğini sembolize eden birliğidir, evliliğin bir diğer gayesi çoğalmaktır, ancak bu ikinci derecede önemlidir. Aynı zaman, evlilik zinaya karşı kalkan görevi olarak da sayılmaktadır. Böylece kutsanmış olmak evlilik birliğinin sonucudur. '126

Hristiyanlıkta evlilik hukukunu düzenleme yetkisi, Kilise'ye büyük bir güç sağlamıştır. Kilise, evlilik gibi çok önemli bir alana sahip olduğu için, Hristiyanların hayatına hakim olmuştur. Ancak Batı'da devlet gücünün artmasıyla beraber evlilik hukukunu Kilise'den alarak, devletleştirmek eğilimi ortaya çıkmaya başlamıştır. Devletle Kilise arasındaki bu mücadele, Avrupa hukuk tarihinde asırlarca devam etmiştir. Sonunda Kilise'nin hakimiyeti gittikçe sarsılmaya başlayıp ve çoğu Hristiyan ülkelerde resmi nikah zorunlu hale getirilmiştir.¹²⁷

Hristiyanlıkta evlilik konusundaki gelişmeler sonucunda, bekarlığın üstün görülmesi ve evlenme yasağı sadece ruhbanları kapsar hale gelmiştir. Bugün Katolik Kilise'sinde hiçbir rütbedeki ruhban evlenmemektedir.¹²⁸

¹²⁶ Kurt-Tüz, 279-292.

¹²⁷ Kurt-Tüz, 289.

¹²⁸ Kurt-Tüz, 291.

Hristiyanlıktan önce, Romalılar'da Roma toplumunda aile dini, iktisadi ve sosyal bir birimdir. Roma'da aile biri geniş diğeri dar olmak üzere iki gruba ayrılır. Geniş anlamda aile müşterek bir atadan erkek evlatlar yoluyla gelen bütün fertleri içine almaktadır.

İslam'dan önce, Araplar'da Cahiliye devrinde, ailenin müstakil bir varlığı olduğunu söylemek güçtür. Aslında o mensubu bulunduğu kabilenin bir parçasıdır. Zira bu toplumda bir ailenin üyesi olmaktan çok bir kabilenin üyesi olmak değer taşımaktadır. Kabile adeta büyük bir aile gibidir. O dönemde aile koca, eş veya eşler, çocuklar ve kölelerden oluşmaktaydı. Akrabalık ilişkisi erkek akrabalar (asabe) yoluyla kurulur. Bu yönüyle eski Arap ailesi ataerkil bir ailedir. Gerçi bazı sosyologlar Arap toplumunun ilk dönemlerde anaerkil bir aile yapısına sahip olduğunu söylemekte ve Beni Rukayye, Beni Becile gibi kabile isimlerinin bunların bir anneden türemiş olduklarının işareti sayıldığını ileri sürmektedirler. Bunun gibi, Arapça aile veya kabile anlamında kullanılan batı kelimesinin de belli bir dönemde Arap ailesinin anadan geldiğini ortaya koyduğu iddia edilmiştir. Böylece bilinen en eski dönemlerden itibaren Araplar'da ataerkil bir aile yapısının var olduğu görülmektedir. Eski Arap toplumunda erkek kadından daima daha önemlidir. Çünkü o, kadının aksine bir savaşçı olarak ailenin ve kabilenin güç kaynağıdır. Bu dönemde evlilik herhangi bir şekil şartına veya törene tabi değildir. Yine de velime (düğün yemeği) genel bir uygulama olarak görülmektedir. Çok eşlilik on eşe kadar uygulanabilmektedir. Bunun yanı sıra nikahsız yaşama, sırayla büyük oğlun üvey anneyle evlenme (nikah-ı makt), süreli nikah (nikah-ı mut'a), eşleri karşılıklı değiştirme (nikah-ı bedel) veya asil bir erkekten çocuk sahibi olmak için eşi ona sunma ve çocuk olana kadar ona yanaşmama (nikah-ı istibda) gibi muhtelif evlenme şekillerin de var olduğu görülmektedir. Evlilik daha ziyade kabile içerisinde olmaktadır (endogami) ve yabancı bir kadınla nikah hoş karşılanmaz. Ayrıca kız çocuklarının, amca oğullarıyla evlenmeleri özellikle teşvik edilmiştir ve amca kızı sözü bu dönemde aynı zamanda eş anlamına gelmektedir. Roma hukukunda ki gibi, Arap toplumunda da kadın ve çocukların bu dönemdeki statüleri köleden çok farklı değildir. Onların miras haklarının olmaması da bu tesbiti doğrulamaktadır.

İslam'dan önce, eski Türklerin ailesinin de, aynen çağdaşı birçok toplumdaki gibi ataerkil bir yapıda olduğu görülmektedir. Yalnız bu ataerkil aile yapısı Yahudilerde veya Roma toplumunda olduğu gibi aile reisine geniş yetkiler veren, eş ve çocukları

adeta bir mülkiyet ilişkisiyle babaya bağlayan bir aile değildir. İlk zamanlarda göçebe ve genellikle savaşçı bir toplum olmanın gereği olarak, erkeğin aile ve toplum içerisindeki yeri kadına göre daha önemlidir. Hatta Yakut Türkleri gibi anaerkil bir aile yapısının görüldüğü ve akrabalık ilişkisinin ana vasıtasıyla kurulduğu boylarda bile ailenin reisi kadın değil, erkektir. Fakat artık bu erkek baba değil, annenin kardeşi olan dayıdır.

İslam dininde, aile yapısı da, birçok toplumlarda olduğu gibi ataerkindir. Fakat bu aile Yahudilik'te Roma ve eski Arap toplumunda var olanlardan farklı bir yapıdadır. Aile reisinin onu meydana getiren fertler üzerindeki yetkisi öncekilere nisbetle son derece sınırlıdır. Buna bağlı olarak eski Arap toplumunda yaygın olan kız çocuklarını öldürme adeti yasaklanmıştır. Erkeğin kadını üzerindeki yetkileri de aile birliğini devam ettirme esasına yöneliktir ve bununla sınırlıdır. Genel olarak İslam'ın kadına bakışı, Hristiyanlığın Hz. Adem'in cennetten çıkarılışını Hz. Havva'ya ve onun şahsında bütün kadınlığa yükleyen anlayışından çok farklıdır. İslam'da kadın, eşinin karşısında bağımsız bir kişiliğe sahip olduğu gibi iktisadi bakımdan da bağımsızdır. İslam hukukunda kadın erkekler gibi mirasa ehildir ve üzerinde de eşinin bir müdahalesi söz konusu değildir. Zaten İslam hukuku bakımından kadın ve erkek esas itibariyle eşittir. Nitekim bir hadiste kadınlar erkeklerin mülkiyetinde olan bir mal olarak değil, aynı haklara sahip kimseler olarak takdim edilmektedir. Böylece erkeklerin kadınlar üzerinde, kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. İslam ailesinde üvey anne veya yengeyle evlenme uygulaması da yasaklanmıştır. Evlenme sırasında erkek kadına mehir adıyla belirli bir para veya mal öder veya ödeme borcu altına girer. İsim olarak mehir İslam öncesi Arap toplumunda aynen, Yahudilik'te benzer şekilde (mohar) var ise de mahiyetleri farklıdır. İslam hukukunda mehir evlenecek kadının ailesine değil, bizzat kendisine verilir ve kadın diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarrufta bulunur. Bu durum ödenen mehrin satış bedeli, nikahın da bir satış akdi olduğu iddialarını çürütmektedir. Bir kimsenin bir akde hem taraf olup satış bedelini alması, hem de akde konu olması mümkün değildir. Aslında mehrin amacı kadına iktisadi bir güç kazandırma ve boşanmanın suistimal edilmesini önlemektir. Özellikle boşanmalara sıkça başvurulduğu dönem ve bölgelerde yüksek tutulan ve çoğu kere boşanma anında ödenmesi kararlaştırılan mehrin bu nevi sebepsiz boşanmalara önemli ölçüde engel olduğu bir gerçektir. İslam'da aile esas itibariyle tek evlilik (monogami) üzerine

kurulmuştur. Fakat belirli durumlarda erkeğin dörde kadar evlenmesine izin verilmiştir. Ancak bunun bir emir değil, belirli şartlarla başvuru olan bir ruhsat olduğu unutulmamalıdır. Böyle bir evliliğe izin veren Nisa suresinin 3. ayetinin devamında: "...şayet adaleti gözetmekten korkarsanız o zaman bir tane ile veya cariyeyle yetinin. Doğru yoldan ayrılmamak için bu daha elverişlidir" buyrulurken tek eşlilik teşvik edilmiştir. Uygulamada müslüman toplumların genellikle tek evliliği tercih ettikleri, bazı zengin kimselerin ve tarımla uğraşanların çok eşliliğe belirli ölçüde başvurdukları görülmektedir. Bu arada İslam dini, belirli şartlarla aile birliğinin bozulmasına müsaade etmiştir. Boşanma konusunda kabul edilen sistem, boşanmayı yozlaştıran Yahudi uygulamasıyla onu asla kabul etmeyen Hristiyan tatbikatı arasında yer alan orta bir yol görünümündedir. Hz. Peygamber'in eşlerin birbirlerine iyi davranmaları ve aile birliğini devam ettirmeleri hakkında çeşitli emir ve tavsiyeleri vardır. Böylece, birbirleriyle uyuşmayan eşlerin en son başvuracakları çözüm şekli boşanmadır, ama bundan önce uyuşmazlığın eşler arasında çözülmesi mümkün olmazsa iki tarafın ailelerinden seçilecek birer hakeme havale edilmesi başvurulacak usullerdendir. Ne var ki bu izinle birlikte boşanma yine de hoş görülmemiştir ve bir hadis-i şerifte, "Allah'ın helal kıldıklarının en kötüsü boşanmadır" buyrulmuştur. Bu arada, Hristiyanlık'ta olduğu gibi eşlerin evlenmekle artık ayrılmaz bir bütün teşkil ettikleri anlayışı ve dolayısıyla aile birliğinin her durumda devamının istenmesi lüzumsuz bir ifrat kabul edilmiştir.

1.6.2. Türkiyede Süryani Ortodoksların Aile ve Nikah Kavramı

Hristiyanlıkta evlilik, Tanrı'nın insanlığa sevgisine simgeleyen bir hayat halidir. Hristiyan kişi bu sevgi birliğinde Tanrı'nın insanlara karşı tutumunun simgesini görür. Bu nedenle Hristiyanlar, evliliğin hayat boyu süren bir taahhüt olduğunu savunurlar. Böylece Hristiyanlıkta aile ve nikah kavramı, tam anlamıyla Hz. İsa'nın kendisinden çıkarılmaz. Çünkü evlilik ve bir aile kurma, Tanrı'nın yaratma planının bir parçası sayılmaktadır. Evlilik aslında Hz. İsa vasıtasıyla bir sakrament (sırr-kilise ayini) değerine yükselmiştir.¹²⁹

"Anadolu'nun antik bir rengi olan, Süryani geleneğinde evlilik sırrı, koca ve karının, ruhaninin bereketiyle, birlikte oldukları bir sırdır. Evlilik, Kutsal Ruh'un inayeti

¹²⁹ Kurt-Tüz, 381-382.

*ve ruhaninin duasının bereketiyle neslin devamını sağlamak üzere, mü'min kadın ve erkeğin kutsal bir şekilde üzerinde birleştikleri mukaddes bir sırdır. Evlilik sırrı, yararlı bir nesil yetiştirmek ve müşterek yardım ile ailenin geçimini sağlamak üzere erkek ile kadın arasında kurulan dini ve hukuki bir bağıdır. Süryani ortodoks Kilise'sinin anlayışında evlilik, Tanrı'nın "Adamın yalnız olması iyi değildir, kendisine uygun bir yardımcı yapacağım" diyerek dünyanın başlangıcında kurduğu tabii ve doğal bir yasadır."*¹³⁰ "Allah onları mübarek kıldı ve Allah onlara dedi ki semerli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun ve onu tabi kılın". Bu açıklamayla da evlilik müessesesinin temeli sağlamlaşmış oldu. Bu dinde İsa Mesih evlilik bağına kutsamış ve nikah, Mesih'in kilise ile olan birleşmesine işarettir. Yasal evlilik yoluyla aile kurma, gerçek sevgiye dayalı karşılıklı saygı ve fedakarlıkla pekişmiş kutsal bir kurumdur. Türkiye Süryanilerinde evlenecek yaşa gelenlerin evlendirilmesi, ya görücü usulüyle, ya da evlenecek olanların kendi kendilerine karar vermesiyle olur. Söz kesme döneminde istenecek kızın evine, belirlenen bir günde, kilise papazı ile birlikte gidilir. Papaz evlilik müessesesinin kudsiyetine dair açıklamalarda bulunur. Nişan ile nikah arasında, en az üç aylık bir boşluk bırakılır ve bu dönem içinde nişan bozulabilir. Bu süre geçtikten sonra, nişan asla bozulamaz. Kilisede nikahtan önce nişanlama namazı uygulanır. Bu ayinde oruç dönemleri, cumartesi ve bayram günlerinde nikah kısılması yasaktır. Nikah, Pazar günleri öğleden sonra ve mutlak kilisede akraba topluluğunun huzurunda kısılmaktadır. Nikah ayinine dair, Türkiye Cumhuriyeti Medeni Kanunu hükmü gereğince, medeni nikah kesin olarak, dini nikahtan önce yapılacaktır. Süryani Kilisesi de tüm Hristiyan Kiliseleri gibi, poligamiyi yasaklamış, monogamiyi şart görmektedir. Bu mezhep'te çok eşlilik, ailevi ve sosyal içerikli birçok zararın nedeni olarak sayılmaktadır. Hristiyanlık'ta bir çiftin boşanması, tam olarak Katolik Kilisesi, Ermeni Kilisesi ve bazı Protestan grupları tarafından yasaklanmış, ancak Protestanlarda kolayca ve Ortodoks Kiliselerinde belirli şartlara bağlı, ona izin verilmiştir.¹³¹

¹³⁰ Kurt-Tüz, 382-400.

¹³¹ Kurt-Tüz, 382-401.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ İRAN HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

2.1. AİLE KURUMU

Günümüzde İran'da ortadoğu'daki başka ülkeler gibi, (türlü türlü dillere ve farklı ırklara sahip insanların bulunmasına rağmen), söz konusu aile, toplumun çekirdeğini teşkil eden ana, baba ve çocuklardan oluşan en küçük sosyal topluluktur. Aile, İran toplumunun en önemli ve en sağlam kurumlarından biridir. Öncelikle sosyal ve ahlaki bir olgu olmakla birlikte, her hukuk düzenlemesi bu aileye özel bir önem atfetmiştir. Böylece nişanlanmadan başlayarak evlenme akdi, evliliğin hükümleri ve sona ermesi, bazen emredici ve şekilci olan hukuk kuralları ile düzenlenmektedir. Bunun sebebi de ailenin bireyler ve fertler arasında özel bir ilişki olduğu gözden kaçırılmadan, ailelerin belli bir düzen içinde varoluşunun toplumun yararı ile yakından ilgili görülmesidir. Aslında aile kurumu, nikah akdi nedeniyle birbirine bağlanan şahıslara ve ondan dolayı kurulan gruplara denilir. Nikah akdi, bir erkek ve bir kadını aile kurmak için bir araya getirip ve onlara ortak hayatı sürdürmektedir. İran medeni kanununa göre nikah akdi, hem mali ve hem de mali olmayan bir akittir. Çünkü bir taraftan erkek eşine nafaka ve mihir vermek zorundayken, başka taraftan da her ikisinin, aile temellerini kurmak ve çocuklara eğitim vermek hedefiyle her zaman birbirine destek ve yardım etmesi görülmektedir.¹³²

Nikah, ailenin doğal ve meşru temelidir. Ayrıca nikah, sosyal ve ahlaki öneme sahiptir. Böylece insanoğlu nikah ile hemen vazife ve sorumluluk sahibi olduğu için, sosyalleşmekte ve ahlaki kurallara saygı göstermektedir. Bu arada bazı toplumlar bir erkek ve bir kadının doğal birliktelik meselesini kabul ederek, onların mutlu olduğu halde, evlenmeye bir lüzum kalmadığını açıkca beyan ediyorlar. Bu yeni bir konu değil ve nikah felsefesinden önce insanoğlunun içgüdüünde özgürce gözükmekte ve tüm ona karşı ahlaki, bilimsel ve şer'i tavsiye ve fermanlara rağmen yine kolayca dünyanın her köşesinde uygulanmaktadır. Ama bu yanlış düşüncenin kabulü doğru değildir çünkü bu tür ailenin temeli sadece bir geçici aşk veya heves'e bağlıdır ve bu çiftin bireyleri, asla beraber sürdüğü hayata bağlı olmayıp ve onu hiç bir şekilde koruyamayacaklar. Onlar

¹³² Nasser Katouzian, *Iranian Civil Law*, Enteshar Co Yayınları, Tehran 2015, 29.

her an bu birliktelik hayat'tan bıkararak, onu alt üst edip ve başka birilerine koşacaklar. Bu durumda çocukların da geleceği kesin mahv olup, hatta topluma bir yararlı fert olmayacaklar. Herhalde İran kanunu bu birliktelik felsefesini kabul etmemek üzere, kesin olarak yasaklamış ve bu tür evlenenlerin çocuklarını gayri-meşru tanımaktadır.¹³³

2.2. NİŞANLILIK

İran hukukunda kanun koyucu nikah konusuna farklı olarak nişanlanma için yaş şartı tanımamıştır. Sadece ayırtan gücüne sahip olmak şartıyla her kimse nişanlanabilmektedir. Tabi ki ayırt etme gücü olmayanlara nişan hükümsüz sayılacaktır. İran hukukuna göre, nikah'tan önce erkek büyükler ile beraber tam görücü usulüyle istediği kadını istemeye gidip ve mustakbel karısıyla gelecek hakkında müşterek ve ortak hayatlarına göre konuşurlar. İki tarafın araştırmasından sonra, kadının büyükleri anlaşılabilir ve onaylı cevap vermesi anından hemen nişanlılık başlamaktadır. Nişanlanmada hiç bir belge kayda geçilmemektedir. Ama örf ve adet olarak, nişanlılar birbirine eş olmaya ve aile kurmaya hazırlık yaparak herkese ilan'da bulunacaklar. Erkek nişanlısının parmağına bir nişan yüzüğü takarak nikah için kesin kararını bildirip ve antlaşmaya bağlı olduğunu, ciddi iradesiyle eşine ve çevresine göstermektedir.¹³⁴

2.2.1. Nişanlanmada Şartlar

Nişanlanmada, evlilik gibi tarafların rızası ve hukuki ehliyeti olması zorunludur. Mesela sarhoş, deli veya çocuğun nişana sözü, asla geçerli değildir. Böylece nişanlıların hem akıllı ve hem yetişkin olması şarttır. Ayrıca nişanlıların nikah için hiç bir engel bulunmaması gerekmektedir. Eğer bir erkek, evli ve boşanmak üzere bir kadınla nişanlanırsa veya bir dört karılı erkek, beşinci kadınla nişanlanırsa, bu tür nişanlanmalar kanun dışı ve geçersizdir. Bu nişanlılıklar hep asayişe karşı ve kurallara aykırı sayılmaktadır.¹³⁵

¹³³ Katouzian, 31-34.

¹³⁴ Katouzian, 39-40.

¹³⁵ Katouzian, 40-41.

2.2.2. Taahhüt

İran medeni kanununda nişanlanma bölümü, Almanya ve İsviçre medeni kanunundan alınmıştır. Nişanlanma başka sözleşmelerden farklı olarak, nikah akdini gerektirmez. Böylece nişan'da eğer mihrin tümü veya bir kısmı erkek tarafından kadına ödenirse bile, nikahın kıyılmasına sebep olmayacaktır.¹³⁶

Nikaha söz verme her hangi taraftan olursa olsun, onları karı koca yapmamaktadır. Sonradan nikah kıyılırsa bile, söz esnasında cinsel ilişkileri ve ondan dolayı doğuran çocukları da gayrı-meşru sayılmaktadır. Nişan antlaşması, nikaha bir teklif, bir taahhüt veya vaat sayılırsa da, tarafları birbirine bağlamamaktadır. Böylece nişanlanmada bir basit teklif veya bir resmi taahhüt, tarafları nikah akdine zorlayamaz ve her biri nikah akdi kıyılmadan, bu antlaşmayı hemen bozabilirler. Bu arada her hangi bir aile başka tarafı asla nikaha zorlayamaz ve her halde tazminat bile alamaz.¹³⁷

Böylece İran medeni kanununa göre, nişanlanma antlaşmasında, bir geri alınabilecek sözleşmesi olduğu sebebiyle, her taraf bu nişanı bozmaya özgür tanınmakta ve karşı taraf bu sebepten nişanı bozan taraftan hiç bir tazminat istemeye hakkı bulunmamaktadır. Sadece mağdur taraf, örf ve adete göre makul miktarda nişan masraflarını, bozan taraftan istiyebilecektir.¹³⁸

2.2.3. Alınabilecek Harcamalar

Örf ve adetlere göre gereken masraflar ve harçlar, nişanı bozan tarafından ödenilecektir. Ama örf ve adet haricinde tüm harcamalar, alınabilecek ziyanlardan sayılmamaktadır. Aslında hukuk ve psikoloji alanında alınabilecek ziyanlardan, yalnız ve sadece maddi ziyanlar değil, belki bu durumda manevi ziyanlarda önemli ve tartışmalı söz konusu olarak sayılmaktadır.¹³⁹

¹³⁶ Katouzian, 41.

¹³⁷ Katouzian, 42.

¹³⁸ Katouzian, 46.

¹³⁹ Katouzian, 48.

2.2.4. Hediyeler

İran'da örf ve adet'lere göre nişanlılar veya evlenenler birbirine ve hatta dünlere, hediyeler veriyorlar. Ama buna rağmen İran medeni kanununa göre, nişan veya nikahın bozulduğu halde, tarafların her hangisi istediği hediyeleri geri alabilmek hakkına sahipler. Eğer bu hediyeler aynen durmıyorsa, değeri kadar fiyatı ödenecektir. Ama eğer hediyeler bir kusur olmadan kaybedilirse, fiyatını ödemeğe gerek kalmayacaktır. Böylece nişanlılar nişanlanma sürecinde birbirine verdiği hediyeleri, nişan her sebeple veya herkesin kusuruyla bozulursa, geri alabiliyorlar. Ama nişandan önce verilmiş hediyeler geri alınamaz ve bu hediyeler herhalde hibe olarak sayılmaktadır. İran medni kanununa göre, eğer nişanlanmada bir tarafın ölümüyle nişan bozulursa, asla hediyeler istenmez ve geri alınamaz. Ayrıca kanun nişanlıların moralını eski hale getirmesi için, onların verdiği mektuplarının iadesini de tavsiye etmektedir.¹⁴⁰

Ayrıca İran'da örf ve adet üzere, kadın babası tarafından ona verilmiş "Çeyiz" ile erkeğin evine ayak basıyor. Bu çeyiz gereken ev eşyalarından ibarettir. Kadının çeyizi onun onuru sayılır ve çeyizin çoğaldığı halde akrabalar arasında kadın daha onurlu görülmektedir. Aslında kadının erkeğe çeyiz getirmesi çok samimi ve içten bir yardım sayılmaktadır. Bu çeyiz zaten kadına aittir ve istediği zaman onu geri alabilmek hakkına sahiptir. İlk başta zevce ahlaki olarak çeyizini, aile ve bireylerin ihtiyacı için kullanıp tüketmektedir. Ama daha sonra ailede bir sorun çıkınca, onu elde etmek ve tekrar sahiplenmek için davacı olarak mahkemeye baş vurmak zorunda kalmaktadır. Bu sebeple çeyizin sonradan alınan ev eşyalarından ayırtması için ondan bir siyahe veya liste yazılması ve altında zevcin imzası gerekmektedir. Bu liste taşınır mallere aittir ve kadının babasında duracaktır. Herhalde çeyiz olarak taşınmaz mülkün de taposu olduğuna göre bir sıkıntı bulunmamaktadır. Zevce o listeye imza attığına rağmen çeyizde kırılan veya tükenen mallerden sorumlu değildir.¹⁴¹

2.3. EVLİLİK ve NİKAH

Nikah'ın, hukuki dilinde, iki önemli anlamı vardır. Birincisi, ailenin temeli olarak bir akit olmasıdır. Bu akit zevce ve zevcenin beraber sürdüğü ilişkisine neden

¹⁴⁰ Katouzian, 49-52.

¹⁴¹ Katouzian, 185-186.

olmaktadır. İkincisi ve en mühimmi nikah yüzünden o çiftin birbirine yasal etkileridir. Böylece, evlenmek maksadı olan bir çiftin çoklu sayıda gayesi vardır ama asıl iki hedef bu ittifak ve dayanışma da önemlidir. Onlardan biri aralarında cinsel ilişkileri ve başkası sosyal hayata, günlük ihtiyaçlara ve çocukların terbiyesine yardım etmekleridir. İran kanununda, karı kocanın cinsi olarak ittifakı, nikahın iktizası ve gereğidir ve onun aksine şartı olursa eğer, gayrı-meşru ve fasit sayılıp ve nikah akdini iptal eder. Bu arada nikah'ta karı koca arasında cinsel ilişki, nikahın gereği sayılırsa da, cinsel ilişkinin olmaması, nikahı iptal etmemektedir. Örneğin, İran kanununda yaşlı, ihtiyar ve cinsel hastaların da evlenmeye izinleri atfedilmiştir. Ayrıca İran hukukunda nikah akdi, hukuki konudan çok, bir ahlaki ve mezhebi bağlantı ve kutsal anlaşmadır ve bu nedenle küçük ve mezhebi şehirlerde boşanma sayısı büyük şehirlere göre pek düşüktür.¹⁴²

İran'da akit kelimesi tek ve yalnız kullandığı zaman "nikah akdi" manasını vermektedir. Nikah ise bir akit olarak tüm esas şartlara sahip olmaktadır. Nikahın şartlarından birincisi, bir erkeğin ve bir kadının kendi niyeti ve rızasının olmasıdır. İkinci şart ise iradelerini açıkca ilan etmesidir. Erkeğin bu icabını, kadının kesin kabullenmesi gerekecektir. Ayrıca bu ilan-irade bir vekil tarafından da yapılabilir. Bu esas'ta onların her ikisinin de akıllı, ergin, yetişkin ve reşit olması gerekmektedir. Ama yukarıda nikahın şartlarına rağmen söylemeliyiz ki şartlı nikah (şarta veya şartlara bağlı bir nikah) kanun'da sahih değil ve fasittir. Aynı zamanda bu akit meşru ve şia mezhebine bağlı ve şer'i olmalıdır. Evlenenler kurallara ve onun düzenine tabi olacaklar. Böylece kanun ve şer'i dışında bir evlilik, yasak ve asla kıyılmamalıdır. Eğer bir erkek ve bir kadın ortak bir hayatı kurmak için, evlenmek kastiyle anlaşma yapıp, açıkca beyan ederlerse, bu anlaşmadan hemen sonra nikah oluşabilmektedir. Ama kanun bu nikahın kayıtlanmasını hep zorunlu tutarak, bu resmi kayıtlı yapmayanları suçlu tanımaktadır. Bu kayıt, evlenme-boşanma noterinde iki şahit huzurunda yapılmalıdır. Kayıtsız nikah yapanlar ve nikahı kıyan hoca, mahkemeye sevkedilecektir.¹⁴³

Öte yandan acaba toplumun niye nikaha ihtiyacı var ve niye cinsel ilişki, kanunlar tarafından kuşatılmıştır, sorularının cevabında söylemeliyiz ki nikah'tan asıl amaç, karı kocayı aileye bağlamak ve çocuklara iyi bakmaklarıdır. Evlenmenin önemli faydası, çocukların maddi ve manevi olarak barınmaları ve yetiştirilmeleri için, güvenli bir yuva

¹⁴² Katouzian, 33.

¹⁴³ Katouzian, 30, 62-65.

ve ortam kurmasıdır. Çünkü bir ana ya baba yapa yalnız, eşinin yardımı olmadan bu zor olduğu yolda maksadına varamayacaktır.¹⁴⁴

Nikah akdi, başka akitler gibi tarafların anlaşmasından sağlanmakta ve tüm esas şartlar, bu akit'te de bulunması gerekmektedir. Ama nikah'ın hukuki etkilerinde, sadece karı kocanın iradesi önem taşıyor ve kanun adına her zaman zevce, zevcinden temkin (itaat) etmelidir. Zevce ise aile masraflarını karşılayıp ve aynı zamanda zevcesiyle iyi davranacaktır. Böylece bu çift karşılıklı ilişkisini kurmak için önceden kanun tarafından hazırlanmış bir kalıp üzerinde anlaşmak zorunda kalmaktadır.¹⁴⁵

Öte yandan, İran kanununda, tüm sözleşmeler hakkında, her hangi taraf başka tarafın rızasıyla, o sözleşmeyi iptal edebilir, ama nikah akdinin iptali, bazı özel prosedürlere ve kanun hükümlerine bağlıdır. Böylece nikah akdi sadece kanun izniyle fesh veya iptal olabilmektedir ve karı koca kendi rızalarıyla anlaşıp, onu bozamazlar.¹⁴⁶

İran medeni kanunu, erkeğe 18 yaş tamamdan önce ve kadına 15 yaş tamamdan önce, nikah akdini yasaklamıştır. Ama istisna olarak bazı durumlarda savcının teklifi ve yargıcın onay ile, erkeğe 15 ve kadına 13 yaş tamam olduğu vakit evlenmek izni verilmiştir.¹⁴⁷

Bakire ve yetişkin kadının evlenme izni babası veya dedesi (babanın babası) tarafından verilecektir. Baba ve dede olmadığı zaman, bu kadının hiç kimseden izin istemeğe ihtiyacı kalmayacaktır. Eğer baba ve dedesi tarafından bu kadının evlenmesine izin verilmediyse, aile mahkemesine baş vurarak nikah için izin kararı alabilecektir. Bu arada eğer kadın ilk evliliğinden boşanıp ve bakire değilse, ikinci evlilik için babası veya dedesinden izin almayacaktır. Sefahet üzere bir aptalın, evlenmesi serbest ve doğrudur. Ama mali mevzularda örneğin mihir ve nafaka konusunda karışması için, veli veya kayyimin izni zorunludur. Deli irade sahibi olmadığına göre nikah yapamaz ve eğer yaptıysa o akit fasittir.¹⁴⁸

İran medeni kanununda bir müslime kadın ile bir gayrı-müslim erkeğin nikahı fasittir. Ama bu kanun aynı zamanda bir müslim erkeğin bir gayrı-müslime kadın ile

¹⁴⁴ Katouzian, 35.

¹⁴⁵ Katouzian, 36.

¹⁴⁶ Katouzian, 36.

¹⁴⁷ Katouzian, 70.

¹⁴⁸ Katouzian, 82-88.

izdivacına engel tanımamaktadır. Bu arada bir müslim erkeğin bir kitapsız ve gavur kadın ile evlenmesi de fasit bir nikah sayılmaktadır. Her halde evliliğin meşru olması için müsülman olmayan tarafın, nikah'tan önce islam dinini kabul etmesi gerekecektir. Böylece İranlı erkeğin bir yabancı kadınla nikahı tam geçerlidir. Ama İranlı kadının bir yabancı erkeğiyle nikahı vatandaşlık değişmesiyle ilgili konuya göre, İran devletinin özel bir izniyle geçerli olmaktadır.¹⁴⁹

İran medeni kanununa göre, hemen nikah masasında, erkek tarafından Allah'ın birgünü kadına vermesi için Mihr (altın, para veya mal mülk gibi şeyler) tayin edilmiştir. Kadının, nikah'tan hemen sonra istediği an erkek onu vermek zorundadır. Taraflar onun cinsi, miktarı ve ödeme şekline göre anlaşabiliyorlar. Nikah ve mihr asla birbirine bağlı değiller ve birinin feshi ötekinin feshine sebep olmamaktadır. Mihr zevce tarafından zevceye verildiği halde, o miktara yakın çeyiz zevce tarafından getirilir. Fakat her ikiside zevcenin mülküdür ve zevce o çeyizde her hangi bir tasarruf yapamaz. Ancak İran'da mahalli (yerel) adetler o şekilde gelişmiştir ki, babaya kızına görev olarak bir büyük miktarda çeyiz vermek mecburiyeti tahmil edilmiştir.¹⁵⁰

Ayrıca nikah'tan hemen sonra, İran medeni kanunu erkeği aile bireylerine (kaç kişi olduysa) nafaka (uygun bir ev, ev eşyaları, elbise, gıda ve tedavi masrafları gibi) vermesine vazifelendirmiştir. Kadın zenginse, erkek kadına lüks bir nafaka verip ve hatta hizmetçi temin etmek mecburiyetindedir. Ama eğer sadece kadın, birgün karılık görevini yapmazsa veya kendi isteğiyle, bir korku ve baskı olmadan evi terk ederse, o zaman nafaka sahibi olmak hakkını kaybedecektir. İran medeni kanununda böyle bir kadın, nafakayı hak etmiyor ve Hukuk'ta bu kadına "Naşize kadın" denir.¹⁵¹

2.3.1. Görücü Usulüyle Evlilik

Aslında bu evlilik başkalarının aracılığıyla, evlenenlerin bulunması ve iki taraf ailelerin karar vermesiyle gerçekleşen bir nikah türüdür ve bu usulün günümüz İran toplumunda, anne ve özellikle baba veya erkek aile büyükleri tarafından tercih edilmektedir. Eski zamanlarda, evlenecek kişilerin kendi istedikleri kişiyle evlenmeleri,

¹⁴⁹ Katouzian, 121-123.

¹⁵⁰ Katouzian, 135.

¹⁵¹ Katouzian, 170.

birbirlerini tanımak için bir süre arkadaşlık etmeleri topluma, alışmış bir usul değildir. Ama şimdilik İran toplumunda nikah usulü, talep olduğu kişiyle bir müddet tanışıp ve arkadaşlık etmek üzere ve ardından görücü usulüyle gerçekleşmektedir.¹⁵²

2.3.2. Şii'lerde Çok Eşlilik

İran günümüz toplumunda, tek kadınla evlenmenin yaygın olduğu hep görülmektedir. Buna rağmen, bazen bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmeye istisnai olarak rastlanmaktadır. Şia mezhebinde bir erkeğe, kadınlarına adalet uygulandığı şartıyla, dört kadınla evlenmeğe izin verilmiştir. Ancak bu izin, ilk eşin çaresiz hastalığı, kısırlığı, kayıp ve hapis'te olduğu halde ve son olarak da onun kendi izni veya aile mahkemesi kararıyla verilmektedir. Kanun üzere aile mahkemeleri bu durumda sadece ikinci evliliğe izin verip ve üçüncü ile dördüncü evliliğe izin vermemektedir. Aile mahkemesinin ikinci evliliğe izin verme yetki ve maksadı, sadece erkek tarafından ilk evliliği koruma ve kurulduğu yuvanın dağılmasına engel olmaktır. Çünkü bu izin verilmediyse, kesinlikle erkek ilk eşinden boşanıp ve başkasıyla evlenecektir.¹⁵³

İran medeni kanununa göre, erkek eşinin veya aile mahkemesinin izni olmadan, ikinci kadınla nikahlanırsa, 6 aydan bir yıla kadar hapis cezasına mahkûm olacaktır. Bu ceza, haberi olan noter, nikah akdini kıyan memur ya hoca ve yeni nikahlanan kadına da geçerli olmaktadır. İlk eşin affetmesi halde, sadece erkek ve ikinci kadın cezadan kurtulabilecekler.¹⁵⁴

2.3.3. İran'da Mut'a Nikahı Nedir?

Mut'a nikahı, islamiyet öncesi arap yarımadasında görülen 7 çeşit nikahtan biridir. Bu tür nikah ayrılmak şartıyla yapılan, ücret karşısında ve belli bir süre için geçerli olan bir nikah sayılmaktadır. Bu sebeple ayrılmak niyeti ile nikah kıymak, zinadan kurtuluş düşüncesi olarak sahih değildir ve haram kılınmaktadır. Böylece mantık olarak Allah-ı kandırmak gibi bir şey olması, hoş karşılanmamaktadır. Ama bunlara rağmen bu tür nikah İran şeriatında uygulanması bulunan ve resmiyeti olan bir şeydir. Ayrıca nikahı kıydırdığın molladan (memur) teslim ettiği yazıyla her mekana rahatlıkla girip,

¹⁵² Ravandi, 33.

¹⁵³ Katouzian, 112-116.

¹⁵⁴ Katouzian, 117.

çıkabilmek, serbest ve mümkün olacaktır. Bu nikah ilk olarak yasak cinsel ilişkileri ve fuhuş sorununu önlemek için tertip edilmiştir ama maalesef daha sonraları zenginlerin işine gelip, onların keyiflerine göre fazla yararlarını görmekteyiz. Böylece, bu tür nikah, bir taraftan her toplumun asayişini bozduğu halde, başka taraftan da şer'i düzenini sağlamaktadır. Bu konu, Şia mezhebiyle Hak mezhep diye tanımladığımız başka mezheplerin ayrılma noktalarından biridir. Şiiler bu nikahın Hz. Ömer tarafından yasaklandığı ve onun ehl-i beytten olmaması nedeniyle yasağın geçerli olmadığını öne sürmekte. Oysa ki Hak mezhep bilim adamları, bu nikahın her ne kadar Hz. Peygamber yaşadığı sürece ona 3 kez izin vermiş olsada, hep yasaklandığını ve lanetlendiğini iddia etmekte.¹⁵⁵

Mut'a nikahında, muvakkat (geçici) olduğuna göre iki esas şart, müddet ve mihr'in (ücret) beyanı zorunludur ve aksi halde nikah fasit sayılır ve iptal olacaktır. Yani erkek kadına anlaşılan sürede anlaşılan mihr'i ödemek mecburiyetindedir. Ama bu evlilik'te nafaka söz konusu değil ve erkek kendi rızasıyla isterse kadına harçlık verecektir.¹⁵⁶

Bu tür nikah'ta özel prosedörlere ihtiyaç yoktur. Böylece mut'a nikahında şahitlerin olması ve kayıt yapılmasına lüzum yoktur ve anlaşılan süre bittiği zaman veya erkek tarafından bu süre bağışladığı halde, mahkemeye lüzum kalmadan ilişki ve ardından evlilik de sona erecektir.¹⁵⁷

Sonuç olarak Şia fukahası mut'a nikahına ne kadar olumlu bakarsa bile, İran toplumu onu bir olumsuz nikah düşünmektedir. Şia bilim adamı Morteza Motahhari, “İslam'da Kadın Hukuk Düzeni” kitabında tüm Şia fukaha ile beraber, daimi nikahın temel amacında, nesillerin devamını sağlamak ve mut'a nikahın amacında cinsel olarak faydalanmak ve arzuları gidermek iddiasını öne sürmüştür.

2.3.3.1. Bertrand Russell'in Bakış Açısından Mut'a Nikahı (Birliktelik Nikahı)

Aslında Russell birliktelik nikahı kabul ederek bu konuda şöyle demektedir: Acı ama doğru ki her zaman sokak kadınların (fahişeler) bulunması, ailelerimizin temiz kalmasına ve kirlenmemesine neden olmuştur. Öte yandan ahlaki kabul edenlerin

¹⁵⁵ Katouzian, 90.

¹⁵⁶ Katouzian, 160,170.

¹⁵⁷ Katouzian, 433-435.

bakışından, eğer dünyada tüm insanlar ahlaka bağlı olsaydı, bu fuhuş camiası hiç oluşmazdı. Ama maalesef günümüz yer küresinde bu ahlak felsefesinin talibi az bulunur ve onun için her zaman böylece daimi nikahı istemeyenler, kendi hevesleri için birliktelik ilişkiye bağlıdırlar. Keşke bu ilişkiler, geçici olduğuna rağmen, bir resmi nikah şeklinde ve ahlaki yolunda olabilirdi. Ama hiç bir zaman bu tür dini ve resmi evlilik dünya'da ve özellikle Amerika'da Katolikler tarafından onaylanmamak nedeniyle kabul edilemedi. Batı dünyasında birliktelik nikahı, bir cinsel ilişkiye düzen vermekten ibarettir ve bu tür nikah toplum'da aileyi bir kurum şeklinde ortaya koymaktadır. Batı ülkelerinde nikahların dini bir akit kabul edilmesi ve aynı zamanda evlilik birliğinin devamına imkan kalmadığı durumlarda boşanmaya izin verilmemesi, söz konusu birliktelik nikahların oluşuna en önemli sebeplerden sayılmaktadır. Herhalde Russell'in birliktelik nikahı, Mut'a nikahı ile farklıdır ve bu bilim adama göre, resmi nikahın ömrü, dünya'ya yetersiz olduğuna göre, gittikçe bitmek üzere ve birgün tüm toplumlarda unutulacak

hale gelip ve onun yerinide sadece birliktelik nikahı, gitgide çoğalarak sahiplenecektir. Maalesef günümüz Batı dünyasında bu tür ilişkilerin çoğaldığı görülmektedir.¹⁵⁸

Günümüzde tüm Batı ülkeleri, nikahsız birlikte yaşama oranlarının artması ve doğan çocukların büyük bir kısmının evli olmayan anne-babaların çocukları olması problemlerle uğraşmak durumunda kalmıştır. İstatistikler bu konularda ürkütücü sonuçlar vermektedir. *“Örneğin evli olmayan annelerden doğan çocuk oranı 1980'de ABD'de 18.4 iken 2008'de 40.6'ya, Fransa'da 11.4 iken 52.6'ya ve Hollanda'da 4.1 iken 41.2'ye çıkmıştır. Ortalama olarak doğan iki çocuktan birinin evli olmayan anneden doğması, işin vahametini göstermektedir. Sonuç olarak bu tehlikeli mevzular ailenin dolayısıyla toplumun geleceğini ciddi şekilde tehdit etmektedir.”*¹⁵⁹

2.3.3.2. Mut'a Nikahın Eksikleri

Birinci olarak ahlak açısından, İslam dininde hatta şia mezhebinde de, kadınlar mut'a nikahına karşıdırlar ve onu kendilerine bir hakaret biliyorlar. Aslında bu düşüncenin sebebi ahlaka bağlı olmayan erkeklerdir. İkincisi, geçici olduğu açısından

¹⁵⁸ Bertrand Russel, *Marriage and Morals*, Liveright Publishing Corporation, New York 1929, 145-167.

¹⁵⁹ Kurt-Tüz, 303-304.

bu nikah'ta erkek ve kadının arasında devamlılık amacı ve düşüncesi yoktur ve her zaman içlerinde bir ayrılık korkusu bulunmaktadır. Üçüncü ise, saygı açısından bu nikah, kadının şeref, prestij ve haysiyetini bir paralık edip ve onu bir miktar para için, şer'i kiraya vererek, bir süre için erkeğin hizmetinde tutmaktadır.

2.3.3.3. Mut'a Nikahı ve Daimi Nikahın Farklılıkları

1- Daimi nikahında mihir gerekirse nikah süresinde veya nikah'tan sonra tayin olunur ama mut'a da mihir tam nikah'ta ve zamanına göre tayin olunur ve eğer taraflar arasında nikah'tan sonra mihrin miktarına anlaşılırsa, akit iptal sayılmaktadır.

2- Daimi nikah'ta boşanmak hakkı her iki tarafa verilmiştir. Ama mut'a nikahında boşanma konusu anlamsızdır ve nikahın müddeti bitince veya erkek tarafından bitirince, nikah akdi son bulur ve daha geçerli değildir. Bu arada İran medeni kanununa göre, mut'a nikahında evlenenler birbirinden miras konusunda faydalanamazlar. Mut'a nikahı bekar ve dul kadına ve tüm erkeklere (bekar ya evli) geçerlidir. Böylece evli kadına geçersiz ve şer'i ve kanuni olarak yasaktır.

3- Mut'a nikahında kadının veraset (miras hakkı) ve nafakası yoktur. Mut'a nikahının sona erdiği nedeniyle iddeti, nikahın bozulmasından 2 aydır ama daimi nikahın iddeti hemen boşandığı andan 3 ay sayılmaktadır. Bu arada erkek öldüğü vakit, mut'a ve daimi nikahların iddeti 4 ay 10 gün olarak beraber sayılmaktadır.

4- Mut'a nikahında şahitlerin olması ve kayıt yapılmasına lüzum yoktur.

2.3.3.4. Mut'a Nikahı ve Birliktelik Nikahın (felsefesinin) Farklılıkları

Mut'a nikahın akdi bir nikah memuru tarafından kıyılıp, bir kağıt üzerinde kayıt yapılmaktadır. Bu tür nikah'ta daimi nikahı gibi iddet var ve eğer bundan dolayı bir çocuk dünyaya gelirse, daimi nikahın hükümleri uygulanacaktır. Ama birliktelik nikahı ve aynen felsefesinde bu şartların hiç biri mevcut değil ve bu yüzden, batı sosyal toplumlarında maalesef hep kimsesiz çocuklara şahit oluruz.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Russel, 170.

2.3.3.5. İran Hukukunda Mut'a Nikahı

Erkek, nikah süresini kadına dokunmadan bağışlarsa, anlaştığı yarı parayı vermek zorundadır. Ama dokunulursa eğer, tam parayı verecektir. Erkek mut'a nikahı üzerine kaç kadınla isterse evlenebilir ve bu arada kaç kadınla evli olduğunu nikah memuruna söylemek zorundadır. Yoksa 6 aydan 2 yıla kadar hapse mahkûm olabilir. İran bilim adamı Dr. Ali Şerieti diyor ki: Mut'a nikahı bilimsel ve psikolojik açıdan modernize bir nikah türüdür ve gelecekte güncel bir hayat sürmek için gençlerin cinsel sorunlarına en büyük ve hatta tek çare sayılacaktır. Bu yüzden bir gün dünyada bilim adamları tarafından ve onun düşüncesiyle, verdiği mut'a nikaha göre felsefesini savunmak bir görev sayılıp ve gelecekte zihinlerden mut'a nikahının çirkin yüzünü yıkaması ve son olarak bu felsefeyi dünyaya yayınlayıp, güncelleştirmesi gerekecektir.¹⁶¹

2.3.4. İmam Nikahının Hükmü Nedir?

İran kanununa göre tüm izdivaç ve boşanma işlemleri özel noter şubelerinde kaydedilecektir. Ülkenin her tarafında nikah ile beraber bu kayıt zorunlu olmaktadır. Kayıtsız nikah aslında fasit bir akit sayılamaz, ama her halde bu yüzden, erkeğe ve nikahı kıyan memura, birden altı aya kadar hapis cezası verilmektedir. Bu arada ülkenin bazı bölgelerinde köylüler henüz resmi kayıt yapmaya alışmamışlar ve nikahlarını mezhebi ve şer'i olarak imam nikahıyla kıydırmaktalar. Kanuna bakarak bu tür nikahın hükmü toplumda geçersiz tanınmasıdır ama devletin ve kanunun her halde bu tür nikahlar ile karşı gelmesi ve iptalına karar vermesi, hiç doğru gaye değildir ve iptaliyle gayrı-meşru çocuklardan başka topluma bir faydası olmayacaktır.¹⁶²

¹⁶¹ Katouzian, 165,170.

¹⁶² Katouzian, 125.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ TÜRK HUKUKUNDA AİLE ve NİKAH KAVRAMI

3.1. AİLE KURUMU

Sosyal bir varlık olan insanın doğumu, maddi ve manevi yönden gelişmesi, sağlıklı ve sağlam bir birey olarak topluma kazandırılması sadece sağlam bir aile kurumu sayesinde mümkündür. *“Aile için alternatif bir kurum henüz geliştirilmiş değildir. Mümkün olmadığına göre de aile yapısının önemi son derece üstündür”*.¹⁶³

Geçmişten günümüze kadar önemini hiç yitirmeyen sosyal bir kurum olan aile, toplumlar için son derece önemlidir çünkü toplumların varlıkları ve devamları ailenin sağlam temele oturmasıyla alakalıdır. Şüphesiz, aile toplumun kurumlarından biri olarak bir ülkenin toplumsal örgütlenmesinde önemli bir yer tutmaktadır. *“Aile, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal ve benzeri yönleri bulunan toplumsal bir birimdir. Bunun yanında, aile geçmişten günümüze bu toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi değerli kuşaktan kuşağa aktarmaktadır. Türk toplumu hem çağdaş hem de geleneksel özelliklerini aile yapısında korumaya devam etmektedir. Dayanışma, yardımlaşma evlilik sistemi ve kadının annelik rolünün önemi bu özellikler arasında sayılabilir.”*¹⁶⁴

3.2. NİŞANLILIK

Türk Medeni Kanunu'na göre nişanlanma, farklı cinsten iki kişinin karşılıklı evlenme vaadinde bulunmalarıyla meydana gelen bir sözleşme olarak tanımlanabilir.¹⁶⁵

Hukuki açıdan, ileride birbirleriyle evlenmek isteyen ayrı cinsten iki şahsın bu arzularını karşılıklı olarak açıklamalarına nişanlanma denir. Nişanlılık bu iki kişi arasında hukuki bir ilişkidir.¹⁶⁶

¹⁶³ Turgut Akıntürk, *Aile Hukuku*, İstanbul 2002, 3.

¹⁶⁴ Kahveci, 267.

¹⁶⁵ Abdülkerim Yıldırım, *Türk Aile Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara 2014, 11-12.

¹⁶⁶ Kahveci, 55.

Türkiye medeni kanunu nişanlılık müessesesini nişanlıların iradesiyle doğan bir hukuki münasebet olarak kabul etmiş ve bu müesseseyi nizamlamıştır. Kanun nişanlanmayı bir akid manasına kullanmıştır. Nişanlılık, evlilik gibi bir medeni hukuk münasebetidir. Bu münasebetin doğması ile tarafların hukuki durumlarında bir değişiklik olup ve onlar artık nişanlı sıfatını taşırlar. Ayrıca kendilerine yüklediği bir takım vazifeler, sorumluluklar ve bir takım haklar mevcuttur ve bunlar nişanlanma ile kurulur. Nişanlanma tabiri ise bir mukaveleyi, bir hukuki durumu, en doğrusu aile hukukuna giren hukuki münasebeti ifade etmektedir.¹⁶⁷

Nişanlılığın tarzında tüm dünya cemiyetlerinde, evlilikten önce gelen bir aile hukuku münasebeti olarak yer almış bulunmaktadır ama şu fark ile ki, bu münasebet bazı ülkelerde hukuki bir müessese olarak medeni kanunlara geçmiş, kanun koyucu, bu münasebetten vazifeleri düzenlemiştir. Bazı ülkelerde ise bu müessese medeni kanununda yer almamıştır.¹⁶⁸

Mahiyet olarak nişanlanma bir aile hukuku mukavelesidir, nişanlılık da bir aile hukuku münasebetidir. Medeni kanununa göre, nişanlılık münasebeti evlenme vaadi ile kurulur ve nişanlanma, cinsiyetleri ayrı ve evlenmeleri caiz iki kişinin birbiri ile evlenmeyi karşılıklı olarak vaadetmeleriyle meydana gelir. Ama şekli olarak nişanlanma bir şekle bağlı değildir. Sözle, mektupla ve her türlü evlenme vaadini tazammun eden ifadelerle olabilir.¹⁶⁹

Nişanlanmanın doğru olması için tarafların ehliyeti, iradesi ve aralarında daimi bir evlenme engel bulunmaması gereklidir. Bu arada nişanlılar istedikleri vakit, diğer tarafa tek bir lafla, rücu beyanile nişanı bozabilirler. Nişan sona ererek taraflar nişandan önceki durumlarına dönmüş olurlar.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Velidedeoğlu, 19-20.

¹⁶⁸ Velidedeoğlu, 20.

¹⁶⁹ Velidedeoğlu, 22.

¹⁷⁰ Velidedeoğlu, 23-31.

3.2.1. Nişanlanmanın Unsurları

1- Kurucu Unsurları

Nişanlanmanın iki kurucu unsuru vardır: Birincisi karşılıklı evlenme vaadi ve ikincisi de tarafların farklı cinsten olmasıdır. Bu iki unsurdan biri bulunmuyorsa nişanlanma yokluk (keenlemyekun) ile sakat olur. Yani hiç meydana gelmemiş sayılır.¹⁷¹

2- Geçerlilik Unsurları

1- Nişanlanma ehliyetinin bulunması: Kanun koyucu evlilikten farklı olarak nişanlanma için yaş şartı aramamıştır. Ayırtım gücüne sahip olmak koşuluyla herkes nişanlanabilir. Ayırt etme gücü olmayanlar yani tam ehliyetsizlerin irade açıklamaları sonuç doğurmadığından bunların yaptıkları nişanlanma kesin hükümsüz (batıl) olur.

2- Kesin bir evlenme engelinin bulunmaması: Kanun koyucu evlenme engellerini (husumluk, önceki evlilik, akıl hastalığı) belirlemiş, fakat nişanlanma engellerinden bahsetmemiştir. Nişanlanma karşılıklı evlenme vaadi olduğundan, evlenme engelleri öncelikle nişanlanmaya da engel olur.

3- Ahlaka uygun olması: Bir kişi mevcut nişanlılık devam ederken bir başkasıyla nişanlanırsa, kural olarak ilk nişanı bozmuş sayılır ve ikinci nişan geçerli kabul edilir. Fakat ikinci kez nişanlanan kişi her iki nişanı da devam ettirme arzusuyla hareket etmişse, ikinci nişan ahlaka aykırılık sebebiyle geçersiz kabul edilir.

4- Muvazaalı olmaması: Muvazaalı nişanlanma, tarafların gerçek iradesine uymadığı için kesin hükümsüzdür. Nişanlanma iradesinin yanıltma, aldatma ve tehdit nedeniyle sakatlanması halinde nişanlanma haklı nedenle bozulabilir.¹⁷²

¹⁷¹ Nevzat Koç, *Türk İsviçre Hukukunda Nişanlanma Sözleşmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İzmir 2002, 1-80.

¹⁷² Yıldırım, 12-13.

3.2.2. Nişanlanmanın Hukuki Niteliği

1- Sözleşme Olması

Nişanlanma hukuki niteliği itibariyle kendine özgü bir aile hukuku sözleşmesidir.

2- Şekle Tabi Olmaması

Nişanlanma, evlenmeden farklı olarak herhangi bir şekle tabi değildir. Sözlü olarak yapılabileceği gibi yazılı olarak da yapılabilir. Taraflar iradelerini açık olarak beyan edebilecekleri gibi örtülü (zımni) olarak da açıklayabilir.¹⁷³

3- Temsil Kabul Etmemesi

Nişanlanma temsil kabul etmeyen bir hukuki işlemdir. Fakat nişan iradesinin bir haberci (ulak) vasıtasıyla iletilmesi mümkündür.

4- Vade ve Koşula Bağlanabilmesi

Nişanlanma evlenmeden farklı olarak vadeye bağlanabileceği gibi koşullu olarak da yapılabilir. Vade, nişanlanmanın ileri bir tarihten itibaren başlamasını ifade etmektedir. Fakat nişan geçici bir zaman için yapılamaz.¹⁷⁴

*“Ayrıca nişanlılık, evlenmeye zorlamak için kimseye dava hakkı vermez. Nişanlanmanın evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermemesi onun teknik anlamda bir ön sözleşme olmadığını gösterir. Taraflar, dürüstlük kuralı gereğince nişanlılığın devamı süresince birbirlerine sadakat gösterme yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülüğün ihlali diğer tarafa nişanı haklı sebeple bozma hakkı verir.”*¹⁷⁵

3.2.3. Nişanlılığın sona ermesi

Nişanlılığın sona erme sebepleri altıya bölünmektedir.

1- Evlenme

Tarafların evlenmesi ile nişan son bulacağı gibi bir nişanlının başka biri ile evlenmesi de nişanı sona erdirir. Fakat bu son durumda nişanın sona ermesine bağlanan sonuçlar (hediyelerin iadesi ve tazminat) uygulama alanı bulur.

¹⁷³ Ferit H, Saymen / Halid K, Elbir, *Türk Medeni Hukuku*, C. III Aile Hukuku, B. 2, İstanbul 1960, 44.

¹⁷⁴ Yıldırım, 14.

¹⁷⁵ Yıldırım, 16.

2- Kesin Bir Evlenme Engelinin Ortaya Çıkması

Kesin bir evlenme engelinin sonradan ortaya çıkması (örneğin akıl hastalığı gibi) durumunda nişanlanma kendiliğinden son bulur.

3- Bozucu Koşula Bağlı Bir Nişanlanmada Koşulun Gerçekleşmesi

Bozucu koşula tabi bir nişanlanma, koşulun gerçekleştiği ana kadar tüm hükümleriyle ayaktadır. Fakat koşul gerçekleştiği anda kendiliğinden son bulur. Bu son durumda hediyelerin iadesi talep edilebilirse de tazminat söz konusu olmaz.

4- Ölüm, Gaiplik ve Cinsiyet Değiştirme

Nişanlılardan birinin ölümü, gaipliğine karar verilmesi veya cinsiyet değiştirmesi durumunda tarafların evlenmesi artık imkansız hale geleceği için nişanlılık kendiliğinden son bulmuş olur.

5- Anlaşma ile Sona Erme

Nişanlıların karşılıklı ve birbirine uygun iradeleri ile nişanlılığı sona erdirmesi halidir (ikale). Anlaşma ile sona erme herhangi bir şekle tabi değildir ve bu durumda sadece hediyelerin iadesi istenebilir ve tazminat talep edilemez.

6- Nişanı Bozma

“Nişanlılardan birinin tek taraflı irade beyanı ile nişanı sona erdirmesine nişanı bozma denir. Bu arada sınırlı ehliyetsizler, yani ayırt etme gücüne sahip küçük ve kısıtlılar, nişanı yasal temsilcinin rızası olmadan bozabilirler. Bozma haklı olabileceği gibi haksız da olabilir. Haksız bozma durumunda kusurlu olan taraftan tazminat talep edilebilir.”¹⁷⁶

3.2.4. Hediyeler

Nişanın bozulmasından doğan neticelerden biri de nişanlıların birbirlerine vermiş oldukları hediyelerin geri verilmesidir. Kanun, örf ve adete göre hediyelerin iadesi

¹⁷⁶ Yıldırım, 17-18.

gerekecektir. Nişan ölüm sebebi müstesna olmak üzere hangi sebepten dolayı bozulmuş olursa olsun, hediyeler geri istenebilir.¹⁷⁷

Türk Medeni Kanununa göre *“nişanlılık evlenme dışındaki bir sebeple sona ererse, nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi davrananların, diğer nişanlıya vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler, verenler tarafından geri istenebilir. Hediye aynen veya mislen geri verilemiyorsa, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır.”*¹⁷⁸

Bu arada nişanı haksız yere bozan taraf bile hediyelerin iadesini talep edebilir zira talep için kusursuz olmak gerekmez.¹⁷⁹

Yargıtay, nişan yüzüğü dışında kalan tüm altın, takı ve ziynet eşyalarını alışılmışın dışı hediye olarak kabul etmektedir. Hediye aynen duruyorsa aynen iade edilecektir. Aynen mevcut değilse, hediye mislen temin etmesi gerekecektir. Mislen de ifası mümkün değilse, değeri sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre para olarak ödenecektir. Türk Medeni Kanununa göre, *“nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde, kusuru olan taraf, diğerine dürüstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddi fedakarlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural nişan giderleri hakkında da uygulanmaktadır. Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de, aynı koşullar altında yaptıkları harcamalar için uygun bir tazminat isteyebilirler.”*¹⁸⁰

3.3. EVLİLİK ve NİKAH

Evlilik akidnamesi, karı koca arasında kaideten tam bir hayat ortaklığı tesis etmelidir. Bu ortaklığın çevresinde sadece cinsi münasebet meselesi değil, manevi hayatın acı ve tatlı taraflarının paylaşılması gibi, duygu ve ideal ortaklığı girer. Türkiye medeni kanunu evliliği, kocanın reisliği altında bir birlik olarak kabul etmiş ve bunun kuruluşunu bir takım şekil şartlara bağlamıştır. Evlilik birliğinin kurulması bir medeni

¹⁷⁷ Velidedeoğlu, 39.

¹⁷⁸ Yıldırım, 19.

¹⁷⁹ Velidedeoğlu, 35.

¹⁸⁰ Yıldırım, 20-21.

hukuk akdi olan evlenme akdi ile olur. Buna rağmen, Medeni nikah'tan hemen sonra, birçok çevrede dini nikah geleneği de devam etmektedir. Yetkili evlendirme memuru önünde evlenen kişiler eğer dini evlenme de yapmak isterlerse, bunun için evlenme cüzdanını göstermeleri gerekir. Bu hükümle hem medeni evlenme yerleştirilmek istenmiş hem de dini evlenme yapmak isteyenlere, bu imkan tanınmıştır. Ancak, evlenmenin geçerli olması, dini evlenmenin yapılmış olmasına bağlı değildir. Belirtmeye gerek yoktur ki, bunun aksi durumunda, yani sadece dini evlenmenin yapıldığı hallerde, evlenme yoklukla sakattır. Fakat belirtmek gerekir ki, dini evlenmenin (sonradan yapılması şartıyla) medeni evlenmeden önce yapılması evlenmenin geçerliliğini etkilemez, ve bu arada Medeni kanununa göre evleneceklerin şartlarından, irade, temyiz kudretini ve yaş doldurmasını (evlenme rüştünü) haiz olmalarıdır. Ayrıca onların akıl hastası, evli ve yasağı olmaması lazım ve zorunludur. Nihayet formaliteler tamamlandıktan sonra devletin resmi memuru ve iki tarafın şahitleri karşısında nikah yapılacaktır. Evlendirme memuru, belediye bulunan yerlerde belediye başkanı veya bu işle görevlendireceği memur, köylerde ise muhtardır. Aile cüzdanını görmeden dinsel tören yapan kimse de suç işlemiş sayılır ve cezalandırılır. Böylece medeni nikahsız evli gibi birlikte yaşama, eşcinsel birlikte yaşamalar, birden fazla eş ile birlikte yaşama suç olmadığına göre, dinsel nikah ve töreni suç sayan kuralların "Ratio Legis"ini anlamakta herhalde güçlük çekmekteyiz. Nikah'tan hemen sonra, nüfus idaresi, evlenmeyi aile kütüklerine tescil edip ve eğer evlenmenin mutlak butlan sebeplerinden biri ile sakat olduğunu saptayacak olurlarsa, tescil işlemini sonuçlandırmakla beraber, gerekli bilgilerle birlikte durumu Cumhuriyet Savcılığına bildirir. Bu arada, nikah'tan sonra yapılacak işlemlerden herhangi birinin yapılmamış olması evlenmenin geçerliliğini etkilemez. Başka bir deyişle, evlenmenin nüfus idaresine bildirilmemiş veya bildirme karşın aile kütüğüne hala tescil edilmemiş bulunması, evlenmenin geçersizliği sonucunu doğurmaz. Nitekim Yargıtay, usulüne uygun biçimde yapılmış olan evlenmenin nüfusa tescilinden önce de hukuki sonuçlar doğuracağına karar vermiştir.¹⁸¹

Avrupa'da evlenmenin kesin olarak medeni ve hatta başka deyişle laikleşmesi Fransa'nın Anayasasında gerçekleşmiştir. Bu kanun, nikahı ancak medeni bir akit olarak kabul etmiştir. Ancak bu hükümle kanun koyucu dini nikahı yasak etmemiş, fakat önce

¹⁸¹ Velidedeoğlu, 41-47.

medeni nikah mecburiyetini getirmiştir. Türkiye de aynen bu hüküm yer almaktadır ve resmi memur önünde evlenen kimseler, isterlerse bir de dini nikah aktedebilirler. Medeni nikah ihtiyari veya mecburi de olabilir. İhtiyari olması halinde, evlenecek kimseler dilerlerse dini şekilde dilerlerse resmi şekilde evlenirler. ABD'de, İngiltere'de ve İskandinav ülkelerinde ihtiyari medeni evlenme usulü cari ve yaygındır.¹⁸²

3.3.1. Nikahın Tanımı ve Hukuki Niteliği

Evlendirme yönetmeliğine göre, bir kadın ve bir erkeğin usulüne göre yetki verilmiş bir memur önünde bir aile kurmak amacı ile yapmış oldukları resmi akde evlenme veya nikah denir. Evlenme de tıpkı nişanlanma gibi kendine özgü bir aile hukuku sözleşmesidir. Nişanlanmadan farklı olarak vadeye veya koşula bağlanamaz.¹⁸³

3.3.2. Evlenme Ehliyeti

1- Ayırt Etme Gücü

Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez.

2- Yaş

1- Olağan evlenme: Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Bu yüzden, Türk Medeni Kanununa göre evlenme yaşı erkek ve kadın için 17 yaşın bitirilmesi olarak kabul edilmiştir.

2- Erken (Olağanüstü) evlenme: Türk Medeni Kanununa göre, ancak hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi mutlak dinlenir. O halde erken evlenme yaşı her iki cins için de 16 yaşın bitirilmesi olarak kabul edilmiştir. Böylece mahkeme izni olmadan 16 veya 17 yaşını doldurmamış biri evlenmişse, bu evliliğin mutlak butlan yaptırımına tabi olduğu kabul edilmelidir. Ama bu konu farklı araştırmalar ve görüşlere göre, hep bilim adamların olumsuz veya olumlu yorumlarına sebep olmuştur.

¹⁸² Cin, 133-134.

¹⁸³ Yıldırım, 26.

3- Sınırlı Ehliyetsizler İçin Yasal Temsilcinin İzni

Ayırt etme gücüne sahip küçükler veya kısıtlılar, yasal temsilcisinin (veli veya vasi) izni olmadıkça evlenemez. Kanun koyucu, yasal temsilcinin haklı bir sebep göstermeksizin evlenmeye izin vermemesi durumunda, küçük veya kısıtlının hakime başvurmasına imkan tanımıştır.¹⁸⁴

3.3.3. Evlenme Engelleri

Mevcut olduğu takdirde evlenmenin yapılmasını önleyen hukuki engele, evlenme engeli denir ve ikiye ayrılır.

1- Kesin Evlenme Engelleri

Bunlara uyulmaması durumunda evlilik hakkında mutlak butlan davası açılabilir.

1- Hısımlık: Türk Medeni Kanununda, evlenmesi yasak olan hısımlar 3 bent halinde belirtilmiştir.

a- Üstsoy ile altsoy arasında, kardeşler arasında ve amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında nikahlanmak yasaktır.

b- Eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında da nikahlanmak yasaktır.

c- Evlat edinen ile evlatlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında ise nikahlanmak yasaktır.

2- Önceki evlilik: Evli bir kimse bu evlilik hukuken son bulmadıkça bir başkasıyla evlenemez. Zira kanuna göre yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır.

3- Akıl hastalığı: ‘‘Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbi sakınca bulunmadığı resmi sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler. Akıl hastalığı, ayırt etme gücünü ortadan kaldırmasa bile bu hüküm nedeniyle akıl hastaları kural olarak evlenemez. Evlenebilmeleri için bu durumun (akıl hastalığının) evlenmeye engel oluşturmadığının

¹⁸⁴ Yıldırım, 26-27.

(yani kalıtım yoluyla çocuklara sirayet etmeyeceğinin ve evliliği tehlikeye atmayacağının) resmi sağlık kurulu raporuyla belgelenmesi gerekir.’¹⁸⁵

2- Kesin Olmayan Evlenme Engelleri

Bu engellerin ihlali durumunda butlan davası açılmaz ve evlilik geçerlidir.

“1- Kadın için bekleme (iddet) süresi: Kanun koyucu soybağı karışıklığını önlemek amacı ile evliliği son bulan kadının yeniden evlenmesi için 300 günlük bir bekleme süresi öngörmüştür. Buna göre, boşanmış, evliliğin butlanına hükmedilmiş veya kocası ölmüş kadın, boşanma veya evliliğin butlanına dair mahkeme kararının kesinleşmesinden veya kocasının ölümünden itibaren 300 gün geçmedikçe yeniden evlenemez. Evlendirme memuru kural olarak süre dolmadan yapılan başvuruyu reddeder. Bu arada kadın 300 günlük bekleme süresi içinde doğum yaparsa, süre kendiliğinden kalkar. Ayrıca kadının önceki evliliğinden gebe olmadığına anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hallerinde, mahkeme sürenin kaldırılmasına karar verebilir.”¹⁸⁶

2- Bulaşıcı hastalıklar: Türk Medeni Kanununda yalnızca akıl hastalığı evlenme engelleri arasında sayılmıştır. Ama Umumi Hıfzısıhha Kanunu uyarınca ise, “frenği, belsoğukluğu, yumuşak şankr ve cüzzama ve bir marazı akliye müptela olanların evlenmesi memnudur (yasak sayılmaktadır). Bu hastalıklar usulü dairesinde tedavi edilip sirayet tehlikesi geçtiğine veya şifa bulunduğu dair tabip (hekim) raporu ibraz olunmadıkça nikah yapılamaz.”¹⁸⁷

Eşlerin hakları olarak, Türk Medeni Kanununda, eski Medeni Kanunundaki konutun seçimini kocaya tanıyan hüküm kaldırılmış ve eşitlik ilkesine uygun olarak eşlerin konutu birlikte seçecekleri belirtilmiştir. Ayrıca eşler evlilik birliğini beraberce yönetirler. Yani yönetimde her iki eşin de eşit söz hakkı vardır. Bu arada eşlerin yükümlülükleri, birlikte yaşama, sadık davranma (sadakât), maddi ve manevi yardımda bulunma, birliğin mutluluğunu sağlama, çocukların bakım ve eğitime özen gösterme ve birliğin giderlerine katılmadan ibarettir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Yıldırım, 28-29.

¹⁸⁶ Yıldırım, 30.

¹⁸⁷ Yıldırım, 28-31.

¹⁸⁸ Yıldırım, 55-57.

3.3.4. Evliliğin Sona Ermesi

1- Kendiliğinden Sona Erme

1- Cinsiyet Değiştirme: “Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Evli biri cinsiyet değiştiremez. Fakat her nasılsa değiştirmişse kanunda açık bir hüküm olmamakla birlikte, evliliğin kendiliğinden sona erdiği kabul edilir.”¹⁸⁹

2- Ölüm: Kişilik ölümle sona erdiğinden eşlerden birinin ölümü evliliğe son verir.¹⁹⁰

3- Ölüm Karinesi: Bir kimse, ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır. Hakkında ölüm karinesi uygulanan kişi evli ise, evliliği kendiliğinden son bulmuş sayılır.¹⁹¹

2- Mahkeme Kararıyla Sona Eerme

1- Butlan: Batıl bir evlilik ancak hakimin kararıyla sona erer.

2- Gaiplik Nedeniyle Evliliğin Feshi: Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez.

3- Boşanma: Geçerli olarak kurulmuş bir evliliğin kanunda sınırlı sayıda belirtilmiş sebeplerden birine dayanılarak eşlerden birinin açtığı dava sonucunda hakim kararıyla sona erdirilmesine boşanma denir.¹⁹²

3.3.5. Görücü Usulüyle Evlilik

Görücü usulü ile evlilik, tarafların birbirlerini değişik yollardan bularak tanınması ve evlenmeye kendi rızalarından başka bir izin aramaksızın karar vermesi suretiyle değil, ancak başkalarının aracılığıyla tarafların bulunması ve ailelerin karar vermesiyle gerçekleşen evlilik türüdür. Bu usulün günümüz Türkiye toplumunda, anne ve daha çok

¹⁸⁹ Turgut Akıntürk / Derya Ateş Karaman, *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*, C. 2, B. 16, İstanbul 2014, 201.

¹⁹⁰ Yıldırım, 71.

¹⁹¹ Mustafa Dural / Tufan Ögüz / Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku* C. III, Aile Hukuku, B. 9, İstanbul 2014, 83, Selahattin Sulhi Tekinay, *Türk Aile Hukuku*, B. 7, İstanbul 1990, 121.

¹⁹² Yıldırım, 71-72.

baba ya da erkek aile büyükleri tarafından tercih edilmektedir. Ancak eski zamanlarda ve Osmanlı İmparatorluğu süresince, evlenecek kişilerin kendi istedikleri kişiyle evlenmeleri, birbirlerini tanımak için bir süre arkadaşlık etmeleri topluma, alışmış bir usul değildir. Nikahlar hep görücü usulüyle gerçekleşmiştir. Görücü usulüyle nikahlar, Tanzimat dönemine kadar açık ve seçik eleştirilmemiştir. Ancak, kadının okuması, daha hür ve özgürleşmesi, monogaminin kabul edilmesi gibi konuların tartışılmaya başlaması ile beraber, bu evlenme yöntemi de eleştirilir olmuştur ve gittikçe de kaldırılmaktadır.¹⁹³

3.3.6. İmam Nikahının Hükmü Nedir?

Resmi nikah olmaksızın yapılan dini töreni, "İmam Nikahı" adlandırılmaktadır. Türk medeni kanunu bu dini tören yapılmasını yasaklamıştır. Sadece bir öncelik sıralaması var ki bu düzenleme, Türkiye'de hem demokratik yönetimlerin olmazsa olmazı olan laik yapılanma hem de bu yapı içerisinde kadının hukuki korunması ve monogamik bir evlenmede erkeğe eşit kılınması açısından çok önemlidir. Bu düzenlemede medeni nikahın önceliği laikliğin bir gereği olarak görülmektedir. Bu konuda yeni Medeni Kanun'un 143. maddesinin ikinci fıkrasına göre: *"Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz". Yine aynı maddenin üçüncü fıkrasında ise, "Evlenmenin geçerli olması dini törenin yapılmasına bağlı değildir"* denilmektedir. Toplumsal bir suç olmayan resmi nikahtan önce yapılan dini tören hem yapanlar için, hem de bu nikahı kıyanlar açısından suç sayılmaktadır.¹⁹⁴

Günümüz Türkiye'de dini nedenler öne sürülerek "Dini Nikah" adı altında sadece bir tören yapılması, toplumun bir kesiminin hala medeni nikahla tanışmamış olması, bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun temelinde, halkın dini bilgilerinin de eksik olması gözükmektedir. Bu bilgisizlik, yapılan dini nikahlara "İmam nikahı" adını vermesinden de anlaşılmaktadır. *"Nikahın şartları ve rükünleri bellidir. Bu şartlar yerine geldiğinde nikah gerçekleşmiş olur. Yani kıyılan nikahın geçerli olması bakımından imam nikahı veya resmi nikah olması arasında bir fark yoktur. Aralarında*

¹⁹³ İbrahim Hilmi Tüccarzade, *Aile Hayatımızda Avrupalılaştırmanın Tesiri, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecine Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, 1077.

¹⁹⁴ Bihterin Vural Dinçkol, *Kadının İnsan Hakları, İnsan Hakları Hukuku ve Kadın*, Yayıma Hazırlayan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, 187.

evlenme engeli bulunmayan birbirine denk bir kadın ve erkek, iki şahit huzurunda, evlenmeyi kabul ettiklerinde evlilik akdi gerçekleşmiş olur.”¹⁹⁵

Aileden habersiz veya küçük yaşta evlenmek arzulayanların çoğunluğu kanuni nikah yaşına dahi varmadıkları için resmi nikahla evlenmeleri mümkün olmamaktadır. Gayr-ı resmi nikah bu ülkede, daha çok dini nikah ya da imam nikahı olarak isimlendirilmektedir. Nitekim, 90'lı yılların başlarında yapılan bir araştırmada, sadece dini nikah yapılan birlikteliklerin, 12-15 yaş arasındaki kadınlarda %11.41, erkeklerde ise %1.89'dur. yoğun olarak imam nikahı 15-18 yaş (%40.42) arasındaki kadınlarda görüldüğü saptanmıştır. Erkeklerde bu oran %18.36'dır. Kanuna aykırı olan bu durum ya evlenme yaşı gelinceye dek sürmekte ya da toplum tarafından evli kabul edildikleri için resmi nikah olmadan hayatlarına devam etmektedirler. Resmi evlenmeden bir çocuğun dünyaya gelmesi halinde, çocuğun babasına soybağıyla bağlanabilmesinde sorunlar çıkabildiği gibi, soybağının kurulmasından önce babanın ölmesi halinde, evlilik dışı çocuğun miras hakkı da zedelenmektedir.¹⁹⁶

Bu arada medeni kanuna göre nikah için evlenmek isteyen tarafların bazı belgelerin hazırlanmış olması ve kamu sağlığı açısından devletin zorunlu tuttuğu bir sağlık kontrolü vardır. Tüm bu formalitelerden kaçmak isteyen ve gereksiz bulanlar, imam nikahını tercih etmektedirler.¹⁹⁷

¹⁹⁵ Üskül Engin, 22.

¹⁹⁶ Üskül Engin, 95.

¹⁹⁷ Ülker Gürkan, Hukuk Sosyolojisine Giriş, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, 59.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NİKAH VE AİLE KURUMUNUN ÖNEMİ VE SOSYOLOJİK DEĞERİ

4.1. TOPLUMLARDA EVLİLİK ve AİLE KURUMU

Aile hukuku yaşama hakkıyla sıkı sıkıya toplum hukukuna bağlanabilecek bir daldır. Eğer insan bir ailenin içinde dünyaya gelecekse, doğma hakkı, ailesi tarafından sevgiyle bakılıp büyütülme hakkı, kimin tarafından büyümesi, her zaman aile hukukuna giren konulardır ve bu mevzular, tüm kanunlarda evlenmeye ilişkin düzenlemelerden sonra yerini bulmaktadır. Aile küçük olmasına rağmen toplumda gördüğü işlev açısından büyük öneme sahiptir. Toplumun sosyal grupları arasında aile temelli ve odaklaşmış etkileşimlerin merkezidir. Aile kurma ve evlenme insana ait bir özelliktir ve bugüne kadar ailenin tanımında hep bir kadın ve bir erkek vardır. Ama son zamanlarda, bazı Batı ülkelerin gündemine, beraber bir evde yaşayan kadın ve erkeğin fiili birlikteliklerinin doğru olup olmayacakları ve homoseksüellerin de aile kurup kurmayacakları, evlenip evlenemeyecekleri tartışması oturmuştur. Tüm Batı ülkelerinin böyle evlilik hakkı tanıdığını söyleyemeyiz, ancak Batı toplumlarının bu tür mevzularda bakışı dünyada daha hoşgörülüdür. Bu fiili birlikteliklere, tanınan bazı hakların, zamanla artırılması ve aksine aile yahut evlilik kurumunun öneminin azalmasına neden olmuştur. Türkiye ve İran da, başka müslüman ülkeler gibi, herhangi bir nikah söz konusu olmadan iki kişinin nikah dışı birlikteliği söz konusu olduğunda, "ahlak" meselesi, hep devreye girmekte ve toplum böyle birliktelikleri onaylamamaktadır. Aslında bu tür toplumun algısında, olması gereken kurum olarak bilinen evliliktir. Ayrıca, Türkiye'de daha bir sorun olan şey, medeni nikah öncesinde yapılan dini nikahlardır. Bunların dışında, dünyada birçok kızın ve kadının gönlünde bir gün gelinlik giymek arzusu vardır ve çocuklarını evlilik içinde büyütme istemektedirler. Zaten bu nedenle, aile kurumunu korumak için, onun değerini dünyaya hatırlatarak, ona sarılmalıyız.¹⁹⁸

Böylece aile kurumu, uzun süre homoseksüelleri dışlayan bir kurum olmuştur. İlk karşılaşılan sorun homoseksüelin kendi ailesiyle yaşanan sorunu ve ikincisi ise, bir aile kurma konusundadır. Zaten ona göre Türkiye'de homoseksüel (Gey-Lezbiyen)

¹⁹⁸ Üskül Engin, 300-301, 368-369.

birliktelik isteyenlerin de çok güçlü bir lobi faaliyeti yapamadıkları görülmektedir. Oysa, hem Avrupa hem de Amerika ve Kanada'da hukuk alanında daha çok değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler hem güçlü bir homoseksüel lobi tarafından desteklenmiş ve hem de halkın çoğunluğunun hoşgörüsüyle karşılanmıştır. Böylece dünyada bu alanda son kırk senedir büyük bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bu değişimin eninde sonunda Türkiye ve İran gibi komşuların sınırlarını da zorlayacağını tahmin etmek olumsuz olmayacaktır. Bu nedenle her toplum gibi, Türkiye ve Ortadoğu toplumlarında homoseksüellerin varolduğu ve seslerini duyurmaya çalıştığı bir gerçektir.¹⁹⁹

Hukuki açıdan da homoseksüel birliktelik taraftarları, son yıllarda toplumda iki ayrı cinsten kişinin evlenmeden, fiili beraberliği de ele alınmaya başlanınca, aynı cinsten olan ve fiili bir beraberlik içinde bulunanlara, belli haklara sahip olmak için hemen harekete geçmişlerdir. Homoseksüeller hem bireysel olarak özel yaşamalarına saygı gösterilmesine, hem de maruz kaldıkları ayrımcılıktan korunmaya ilişkin haklar talep etmekte, ilaveten yine kendi cinslerinden birisiyle bir yaşamı kurup ve paylaştıklarında, evli çiftler gibi algılanmayı istemektedirler.²⁰⁰

Sonuçta bu azınlık topluma hak tanımak, bireye çok değer veren bir demokrasinin izlerini taşımakta ve aileyi ve aynı zamanda kurumunu toplumsal bir oluşum olmaktan çıkarmaktadır. Hollanda evlenme hakkını homoseksüellere tanıyan ilk ülke olarak tarihe geçmiştir.²⁰¹

Ayrıca bu tür evliliğin sosyolojik değerlendirilmesi konusunda Türkiye, Müslüman halkın çoğunlukta olduğu laik tek ülke olarak dikkati çekmektedir. Aynı zamanda, anayasasında insan haklarına, hukukun üstünlüğüne yer vermiş, demokratik bir ülke olarak Avrupa Birliği'nin bir parçası olmak için gerekli girişimleri başlatmıştır. Hemen yanı başında yaşanan değişimleri şimdilik görmezden gelse bile, maalesef bu çizgide gitmeye devam ettiği sürece, bir gün hem ülke içinden hem de Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden gelecek kamu oyu baskısından etkilenecektir.²⁰²

¹⁹⁹ Üskül Engin, 307-308.

²⁰⁰ Üskül Engin, 321.

²⁰¹ Üskül Engin, 327-328.

²⁰² Üskül Engin, 354.

4.2. GÜNÜMÜZDE AİLE KURUMUNA VERİLEN ÖNEM ve NİKÂH AKDI

Aile, sosyal değerlerimizin adını ve özünü taşıyan ve bu değerleri kuşaktan kuşağa aktaran önemli kurumlardan biridir. Ailenin etki alanı ilkin kişilerden başlayacaktır ve aile şahsiyetin oluşmasında doğrudan etkilidir. Sağlıklı aile içi ilişkilerin, kişilik gelişiminde önemi çok büyüktür. Bu ilişkiler içinde aile, kişilerine yeni hedefler ve idealler verir. Aile bir sosyal sigorta ve içeriği ile bir sosyal güç merkezidir. Bu güç merkezi, üyelerine duygu, düşünce, davranış, prensip ve zihniyet, beklenti ile hedef ve ideal kazandırır. Aile, fertlerinin kişiliklerini oluşturur ve bu oluşturmada temel, sosyal kurumudur. Temel sosyal kurum olarak fertlerine, temel kişilik kazandırmaktadır. Her toplumda, her zaman nesiller arası kopukluklar, boşluklar görmek mümkündür. Fakat, nesiller arası mutlu ve mes'ut bağların sağlanmasıdır ve bu görev, günümüzde, aile'ye düşmektedir. Kuşaklar arası anlaşmazlıkların kaynağı, disiplin etkisidir. Disiplin'de fazla cebir ve şiddet isyana, fazla şefkat ise anarşiye yol açar. Yaşlı kuşaklar gençler üzerinde dengeyi sağlamayı bilmelidir. Bunun denetimi de devletin görevidir. Kişiliği etkileyen güç merkezleri, sırasıyla: aile, yakın çevre, okul ve iş çevresidir. Kişilik oluşumunda aile ile yakın çevre birbirini tamamlar. Aile içi ilişki ve iletişim kanalları, yakın çevreye açılır. Özellikle gençler, sosyal kültürel ve ekonomik değişikliklerden fazlasıyla ve hızla etkilenirler çünkü genç insan, dinamik bir değişkendir. Hemen algılar ve algıladığını dışa yansıtır. *“Bugünkü sosyo-ekonomik düzenin ihtiyaç duyduğu ferdiyetçilik zihniyeti karşısında toplumdaki çok çeşitli dünya görüşleri, sosyal grupları, siyasi partileri, dernekleri ve kulüpleri ile birlikte muhtemel anlaşmazlıkları, ancak modern ailesi terbiye edici rolü ortadan kaldırabilir.”* ²⁰³

İslam dinindeki anlayışa göre aile, sosyal hayatının mutluluğuna, yücelmesine ve toplumsal hayatın aşımalarına etkileyen ilk başlangıç noktası gibidir. Dünya kainatı için son derece önemli olan insan gibi bir varlığın oluşu, olgulaşması ve sağlıklı nesillerin devamı sadece aile kurumu ile sağlanabilmektedir. Ayrıca şımarıklığın, isyan ve serkeşliğin tahakkuk etmesine asla müsaade edilmemeli, iç huzursuzluklardan dolayı ailenin iki ayrı kampa dönüşmesine mutlaka izin verilmemelidir. İslam'ın temel kaynakları Kur'an ve sünnet de bu husus üzerinde önemle durmaktadır ve bu çok değerli

²⁰³ Nirun, 91-95

ve önemli olan kutsal aile, sadece Allah'ın emri, Peygamberimizin kavliyle, basit bir nikah akdiyle kurulmaktadır.²⁰⁴

4.3. NİKAH (EVLİLİK) AKDİNİN SONUÇLARININ SOSYOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Aile, nikah ve evlilik hemen her toplumda çok büyük değer atfedilen ve hatta kimi zaman kutsallaştırılan olgulardan sayılmaktadır. Ancak bu yaygın kabulün sosyolojik bir analizini yapılması ve muhtemel toplumsal sonuçlarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Toplumun en temel kurumu ailedir. Aile oluşumu hemen her toplumda veya kültürde genellikle evlilik yoluyla gerçekleşmektedir. Dolayısıyla aile kurmanın ilk şartı evliliğdir. Bu bakımdan sosyolojik açıdan aile kurumu ne kadar önemliyse evlilik olgusu da o kadar önemlidir. Bu nedenle öncelikle nikahın üzerinde, sosyolojik açıdan durulması ve tanımlanması gerekmektedir.²⁰⁵

Sosyal gruplar, insanlararası sosyal ilişkilere, sosyal ilişkiler de toplumdaki fonksiyonlara bağlıdır. Toplumdaki fonksiyonlar bir ortak faaliyeti bildirir. Ortak faaliyetin bir anlamı ve gayesi olmalıdır. Ortak faaliyete dayalı fonksiyonların sosyal ilişkileri, içeriklerine özgü konuları ve gayeleri ile birbirinden ayrılırlar. Sosyal-ekonomik ilişkiler, sosyo-pedagojik ilişkiler, sosyo-kültürel ilişkiler gibi, ayrı ayrı ilimlerin inceleme konuları vardır. Sosyolojik inceleme ve araştırmaların konusu olan ilişkiler, en az iki kişi arasında olmalıdır. Sosyal ilişkiler farklı açılardan incelenir. Açılardan her biri, toplumda sosyal olayı anlamamıza yardım eder. Sosyal olayda, bizim için, bir kişinin diğerine nasıl idrak ettiği önemlidir. İki taraf arasında bir algılama olunca, kesin olarak eşit derecelerde algılama olamaz. İki taraf arasındaki etkileşim sosyolojiyi ilgilendirir. Aile fertleri arasındaki sosyal ve psikolojik ilişkilerde algılamalar, duygular, beklentiler, istekler ve arzular hepsi ortak fikirlerin ortak gayelerine yönelik olurlar. Bu durumları meydana getiren dış etkenler ise, ekonomik endişeler, çocukların öğretim ve eğitim konuları gibi, dışarıdan üçüncü kişilerce gözlenebilir olaylar olup, ailelerin iç yapılarında sosyal nitelik kazanırlar ve onlar, aileleri birtakım eylemlere, faaliyetlere geçirirler ki aktörlerin (aile'de anne, baba ve çocukların) kendi ortak eylemlerine, kendileri tarafından birer subjektif anlam

²⁰⁴ Ahmet Güneş, *Kur'an ve Sünnete Aile Birliğinin Korunması*, Atatürk Üniversitesi İFD 2004, 149-183.

²⁰⁵ Kurt-Tüz, 627-629.

kazandırırılar. Aile içinde sosyal ilişkiye giren aktörler birbirleriyle etkileşimde bulunurlar. Esasen sosyal ilişkilerde devamlılık, sosyologlar için de gereklidir. Sosyalizasyon zincirinin ilk halkası ve sürecinin kaynağı, ailedir. Yani aile, sosyalizasyon sürecinde ilk basamaktır. O sebeple, sosyalizasyon aile ile ilk adımda hem ferde ve hem de topluma açılan iki yönlü penceredir. Sosyalizasyon sürecinde insanoğlu hayatı boyunca güvence yollarını görür. Toplum kendi varlığını sürdürebilmesi için, kendi birliğini koruması gayesiyle benimsediği değerlerini ve uyguladığı normlarını (adetleri, örfleri ve kanunları vs.) ve kurallarını sosyalizasyon kanal ile insanlarına benimsetir.²⁰⁶

²⁰⁶ Nirun, 65-69

SONUÇ

Yer küresi çok uzun zamanlardan, her bölgenin kendine has ve özgü bir nikahlar ve törenlerine şahit olmuştur. Dinler farklılıklarıyla, her zaman eski toplumlar üzerinde etki gösterse de, bazı geleneklerin değişmeden bugüne kadar gelmesine engel olmamıştır. Gelenek, örf ve adetler her topluma, bölgeye, milliyete has ve özgü bir farklılık vermiştir ama artık sınırlı ülkelerin kanunlaşmasıyla, değişik medeni kanunları ve ardından çeşitli aile hukuku ve kuralları da görülmektedir. Ancak bu kanunlaşmalar bazı ülkelerde bir kısım halk tarafından hala kabullenilmemektedir.

Orta doğu'da, özellikle Türkiye ve İran ülkelerinde, İslamcılar, Batıcılar ve Yerliciler (Vatancılar) her zaman yoğun bir tartışma ortamına girmişlerdir. İslamcılar aile'de ahlaka önem vererek, onun yıkılmasından hep korkmuş ve ona göre dini ve şer'i kuralları her şeyden üstün tutmuşlardır. Batıcılar "bir ikinci medeniyet yoktur, medeniyet Avrupa medeniyetidir" slogan vererek, kanunu güncelleştirmek amacıyla hareket edip, yeni batı kurallarını kabul etmişlerdir. Nihayet yerliciler ise vatana bağlı olarak, diğer ülkelere bağımsızlık hedefiyle, ülkelere özgü milli kurallarının uygulanmasını kabul etmişlerdir. Asıl bu nedenle dünyanın bütün ülkelerinde, her aile kanununa ve ona ait hukuki konulara göre, hukukçular tarafından kanunlaştırılmış kitaplar yazılmaktadır. Dolayısıyla dini kanunların ilahi ve kutsal bir kaynağı olduğuna göre, bu kanunlar üzerinde değişiklik yapmak pek mümkün olmamaktadır. Nitekim, Türkiye ve İran iki müslüman ülkenin toplumu da aynen İslam dinine bağlı olduğu için, kanunlaştırmak konusuna pek meraklı değillerdir.

Böylece tüm ülkelerde kanunlaştırmalar, aile hukukuna da etkisini atfetmiş ve örneğin nikahın yapılmasında her devletin nikah'tan haberdar olmak suretiyle, evlenmeleri denetim altına almaya çalıştığı görülmektedir. Modern ülkelerde her şeyden önce kadınla erkeğin hukuk önünde eşitliği gelmekte ve bu hakların gerçekleştirmek istediği sebepten Medeni Kanun'un da kabul edileceği görülmektedir.

Medeni kanunu, aileyi toplumsal bir kurum olarak ele alıp, onu saygı ve sevgi esasında değerlendirmiştir. Bu has özellikleri sebebiyle, Medeni Kanun'un bireyci esaslardan uzak olduğu tespiti de yapılabilir. Ancak, bundan sonra kadının evlenirken kendi iradesinin yeterli olması, başka birinin iznine ihtiyaç duymaması ve neticeten bireye saygılı bir kanun olduğunu da ortaya koymaktadır. Herhalde evlilik iki kişi

arasında sevgi temeline dayanan ve kişilerin özgür iradeleriyle kurulması gereken bir kutsal birliktir. Medeni Kanunu da, nikah mevzusunu bu şekilde düzenlemiştir. Bu arada evlenenlerin, girecekleri kurumun kendilerine getirdiği yükümlülükleri ve sağladığı hakları bilerek ve isteyerek, evlenmeleri gerekmektedir.

Böylece Türkiye ve İran iki komşu ülkenin, aile hukuku ve ona özgü kanunları her ne kadar farklı olursa da yine aynı temele sahiplerdir ve bu kanunların ahlaki bir kaynağı olduğundan, üzerinde kanunlaştırmak konusu pek mümkün olmamaktadır. Bu söz konusu, ülkelerin kanunlaştırmasıyla iki türlü sonuca varmaktayız. İlk olarak bu kanunlaştırmanın olumlu sonuçlarıdır. Örneğin tüm nikahların noterlerde resmileştirmesidir. İkinci olarak da olumsuz sonuçlarıdır. Örneğin eşcinselliği kabul etme ve etmemesidir.

Nihayet burada sunduğumuz tez, sonuçlardan biri sayılarak Mut'a nikahını tam mezhep farkı olarak, Türkiye'de yasak (olumsuz sonuç) ve İran'da serbest bir akit (olumlu sonuç) olduğunu arzetmektedir. Böylece bir şia ülkesi olarak İran'da Mut'a nikahını araştırmak maksadıyla, bu tür nikahı açıklamak ve ortaya koyabilmek amacıyla, kısaca iddiaları incelemekteyiz.

Arapça dilinde Mut'a kar anlamına gelir, halbuki nikahın asıl amacı kar değil, aile kurmaktır. Bu anlamda, boşanmayı olmayan bir nikah (mut'a nikahı) nikah değildir, belki erkeğe bir cinsel ilişki keyfi olarak sayılmaktadır. İran medeni kanunu bir Şia mezhepli ülkesi olarak, Mut'a nikahını kabul ederek bu tür nikahı geçerli ilan etmiştir. Şia mezhebinde asıl bu nikah'tan amaç, dul kadınların harama düşmekten alıkoyma ve bir erkek tarafından maddi ve manevi olarak sahiplenmesidir. Bu konu bazen topluma yararı dokunup ve ardından bir daimi nikaha bile sebep olmuştur. Ama her zaman da bir hayırlı iş, hayırlara vesile olmuyor ve bazen kendi çıkarını düşünenlerin bir keyif sağlamak aracı olarak kullanılmaktadır. Bu arada mut'a ile karşı çıkanlar, onu yasak cinsel ilişkilere bir şer'i şapka düşünüp ve bu araçla bu tür ilişkilerin şer'i ve kanuni sayılmasına karşıdırlar. Ahlaki açısından da, İran'ın evlenme kültürü her zaman daimi nikaha dayanır ve mut'a nikahına fırsat vermek yerine, daimi nikahı isteyenlerin sorunlarını halletmesini istemektedir. Mut'a nikahında, çok eşliliğe sebep olarak, cinsel hastalıklar, sahipsiz çocuklar ve ailelerin mahv olması da hep görülmektedir. İran sosyal

toplumu bu tür evlenenlere her zaman nefret ile bakmaktadır. Böylece İran'da toplum ve bilim adamları tarafından da olumsuz bir nikah olarak sayılmaktadır.

Öte yandan bildiğimiz İmam nikahı da İran ve Türkiye de aynı olumsuzluğu ve sorumluluğu taşımaktadır. Kendi ailesinden habersiz veya küçük yaşlarda evlenmek arzulayanların çoğunluğu kanuni nikah yaşına daha varmadıkları için, resmi nikahla evlenmeleri mümkün olmadıkça, dini nikahını tercih vermekteler.

Ama başka taraftan mut'a nikahından daha kötüsü, birliktelik nikahıdır ki gizlice ilişkilere neden olup ve maalesef dünyada herkes onun hep vahim sonuçlarını hissetmektedir. İran'da bu kanunsuz ve yasa dışı nikaha terim olarak "Beyaz İzdivaç" denir. Birliktelik nikahı tüm aileleri ve toplumları tehdit etmektedir. Batılaşma, ekonomik sıkıntılar ve büyüklerin kendilerini ve tecrübelerini hiçe sayma yüzünden, yer küresinde, toplumların daimi nikahlardan gittikçe uzaklaşması ve yasak ilişkilere sevk edilmesi, birliktelik nikahını insanların fikir ve düşüncesine yayıp, İran ve çevre ülkeler toplumunu da gittikçe kötü günlere yönlendirmektedir. Bundan dolayıdır ki İran'da sonuçta birliktelik nikah'tan daha çok, Mut'a (geçici) nikahı, her ne kadar da kötü olursa olsun, yine de gözler'de iyi görülmektedir. Bendeniz de bu konuda bir adliye avukatı olarak, mutlaka daimi evlenmeği destekleyip onun doğru olduğuna iddialıyım ama maalesef her zaman, aile mahkemelerinde boşanma davalarını ve sonuç olarak evlenmelerin sayısının azaldığını görür ve hiss edince, bu işin nereye vardığını düşünürken tüm ülkelerde birliktelik nikahını kötümseyerek, nihayet söz konusu Mut'a nikahını kabul edip ve mecburen o tür nikahlardan üstün tutmak zorundayım. Bu düşünce bir şia düşüncesi değil, belki eski zamanların tecrübesi olarak, dünyanın her köşesinde fikirleri sorguya çekip, olumlu sonuçlara ulaşmak düşüncesidir.

TEKLİF ve ÖNERİLER

Dünyanın en temiz ve neşe dolu sosyal toplumlarında, karı kocanın ilişki hakkında ve onun düzeninde, hukuk kurallarından daha çok, ahlak hükmetmesi görülmektedir. Bu ilişkide, insan duyguları, aşk, samimiyet ve sadakat söz konusu olup, aynı zamanda hukuk ona hükmedemez. Örneğin mahkeme icrası, karı kocayı zorla birbirine sadakat etmeye mecbur bırakamaz. Bu manevi birliği sadece ahlak yönetebiliyor. Hukuk, ihtiyacını ve desteğini devletten değil belki ahlaktan almaktadır. Hukuk ilmi, karı kocaya özel görevler tayin etmiştir ama aslında, onlarda nihayet, ahlak konusuna bağlı sayılmaktadırlar. Böylece aile, hukuki ve ahlaki kuralların birliği ve ittifakın kurumudur ve bu arada hep kazanan taraf ahlaktır. Aile her toplum ve milliyet'te olursa olsun, kamu ahlakının simge ve temsilcisidir. Ailede insanın temiz, iyi veya kötü hisleri ortaya çıkmaktadır. Aile'de insanın aşk, sevgi ve iyi niyete sahip olması gerekiyor ve her zaman bunlara ahlak ve inanç gücü hükmetmektedir. Ahlak, aile içinde karı kocaya karşılıklı vazifelerini teklif etmektedir ve aynı zamanda hukuk ise onların görevini 1-müşterek mekanda hayata, 2-iyi davranışa, 3-aile esasında, çocukların eğitimi ve öğretiminde birbirine yardıma, ve 4-sadakata bölmüştür. Ayrıca ahlak felsefesinde, bu vazifelerin ahlaki olduğuna göre de, taraflar yaptığı işin karşısında ücret alamazlar ve bu nokta hayatın en temiz sayfası olarak görülmektedir.

Bu yüzden hayatın en önemli konusu aile kurumu ve ona düzen bağışlayan ahlak felsefesidir. Ahlak'ın bulunduğu bir sosyal toplumda, dünyanın en değerli toplumu, net olarak ulaşmaktadır. Bu muhteşem toplum çok sayıda aileleri içermekte ve bu tür ailelerin çoğalması, dünyada inanılmaz güzel bir hayata neden olup ve gelecekte nesillerimiz için bir umut olarak sayılmaktadır.

Öte yandan, erkek ve kadın her ne kadar eşit yaratılmış olsa da, Ataerkil toplumlarda erkek ailenin reisi ve yöneticisi olarak kadından daha çok sorumluluk yetkisine sahiptir ve kadın kendi isteğiyle onun yardımcısı sayılmakta ve bu sebeple de evin ekonomi reisi yani ailenin erkeğine bağlıdır. Ayrıca kadının daha çalıştığı halde, erkeğin yetkisi gittikçe düşmek üzeredir. Böylece erkeğin hakimiyeti olduğu her ev'de o evin düzeni sağlam olup ve güveni asla sarsmamaktadır. Bu yüzden her evin ve ailenin başına erkek geçmeli ve onu idare etmelidir ki nizam ve asayiş yerinde dursun ve düzen bozulmasın. O zaman her aile'de kadın, erkeğin himaye altında ve itaatında olacaktır ki

aile, yani bu küçücük toplum, düzenli ve manevi bakımdan en sağlam ve dürüst şeklinde dim dik durabilsin. Bu arada mantık olarak hiç kimse kadının çalışıp ve bir iş adamı olmasına karşı değil ve asıl merak sadece, bu sıcacık aile kurumun düzeninin bozulmasından ibarettir. Böylece bizim camia bireyleri de hiç bir zaman, bir Doğulu olarak, Doğu'da yaşamış ve kültürüyle büyümüş olduğuna göre, Batı kültürünün yükünü taşımayacak ve hayatında hep ahlak konusunu üstün tutarak. bu ahlaki inanç ailelerimizde ömür boyu inşaallah sürecektir.

KAYNAKÇA

Akıntürk, Turgut, *Aile Hukuku*, İstanbul 2002.

----- / Ateş Karaman, Derya, *Türk Medeni Hukuku, Aile Hukuku*, C. 2, B. 16, İstanbul 2014.

Aktan, Hamza, *İslam Aile Hukuku, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecine Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992.

Apaydın, Hacı Yunus, *İslam Hukukunda Aile, Günümüzde Aile, Uluslararası Aile Sempozyumu*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

Aydın, Mehmet Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1985.

-----, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Basım Yayın, İstanbul 2013.

Aydoğan, Metin, *Yönetim Gelenkleri ve Türkler*, Umay Yayınları, İzmir 2006.

Cahit, Can, *Oluşum Süresi İçerisindeki, Hukuk Sosyolojisi*, S Yayınları, Ankara 1989.

Christensen, Arthur, *İran Sasani Devrinde*, Donyaye Kitab, Tehran 1989.

Cin, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1974.

Çeker, Orhan, *Osmanlı Hukuk-I Aile Kararnamesi*, Mehir Vakfı Yayınları, Konya 2016.

Davis, Fanny, *Osmanlı Hanımı. 1718'den 1918'e Bir Toplumsal Tarih*, Çev.: Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.

Dinçkol, Bihterin Vural, *Kadının İnsan Hakları, İnsan Hakları Hukuku ve Kadın*, Yayına Hazırlayan, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

Donuk, Abdülkadir, *Çeşitli Topumlarda ve Eski Türklerde Aile*, Aile Yazıları, Ankara 1991.

Dural, Mustafa / Öğüz, Tufan / Gümüş, Mustafa Alper, *Türk Özel Hukuku* C. III, Aile Hukuku, B. 9, İstanbul 2014.

Edward, Westermarck, *The History of Human Marriage*, C. I, MacMillan and Co, Londra 1921.

Esen, Hüseyin, *Kolaylık Açısında İslam'da Nikah*, İslami İlimler Araştırma Vakfı..

Ekinci, Ekrem Buğra, *Hukukun Serüveni*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2011.

Güler, Ali, *İlk Yazılı Metinlerde Aile ve Unsurları*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992.

Güneş, Ahmet, *Kur'an ve Sünnete Aile Birliğinin Korunması*, Atatürk Üniversitesi İFD 2004.

Gürkan, Ülker, *Hukuk Sosyolojisine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005.

Kahveci, Nuri, *İslam Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2014.

-----, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, İstanbul 2007.

Kahraman, Abdullah, *Nikah Somuncu Baba Dergisi*.

Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, İstanbul 1987.

Katouzian, Nasser, *Iranian Civil Law*, Enteshar Co Yayınları, Tehran 2015.

Koç, Nevzat, *Türk İsviçre Hukukunda Nişanlanma Sözleşmesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İzmir 2002.

Kurt, İsmail-Tüz, Seyit Ali, *Dinlerde Nikah*, İslami İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2012.

Mansel, Philip, *Konstantiniyye, Dünyanın Arzuladığı Şehir*, Everest Yayınları, İstanbul 2007.

Meshkini, Ali, *İslam'da Nikah*, Gum 1945.

Nardo, Dan, *Eski Hindistan'ın Örf ve Adetleri*, Tehran 2015.

Nirun, Nihat, *Aile ve Kültür*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994.

Petrovich Karofkin, Feodor, *Eski Roma Tarihi*, Tehran 2002.

Ravandi, Morteza, İran Sosyal Tarihi, Negah Yayınları, Tehran 1961.

Russel, Bertrand, *Marriage and Morals*, Liveright Publishing Corporation, New York, 1929.

Saymen, Ferit H. / Elbir, Halid K., *Türk Medeni Hukuku*, C. III Aile Hukuku, B. 2, İstanbul 1960.

Tahiroğlu, Bülent ve Erdoğan, Belgin, *Roma Hukuku Dersleri*, Der Yayınları, İstanbul 2014.

Tekinay, Selahattin Sulhi, *Türk Aile Hukuku*, B. 7, İstanbul 1990.

Tezcan, Mahmut, *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

Tüccarzade, İbrahim Hilmi, *Aile Hayatımızda Avrupalılaştırmanın Tesiri, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecine Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 2.

Üskül Engin, Zeynep Özlem, *Türkiye'de Evlenmenin Evrimi*, Beşir Kitabevi, İstanbul 2008.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, *Türk Medeni Hukuku*, İstanbul Matbaacılık, İstanbul 1949.

Yıldırım, Abdulkerim, *Türk Aile Hukuku*, Savaş Yayınevi, Ankara 2014.

EKLER

EK 1. MUT'A SÖZLEŞMESİ (MUT'A NİKAHI SERTİFİKASI)

هوالمولف بين القلوب (گواهی عقد موقت)			
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 50%; text-align: center;">ممل الصاق عكس در صورت لزوم</td> <td style="width: 50%; text-align: center;">ممل الصاق عكس در صورت لزوم</td> </tr> </table>	ممل الصاق عكس در صورت لزوم	ممل الصاق عكس در صورت لزوم	تاریخ: شماره: قال رسول الله (ص) النکاح سنتی فمن رغب عن سنتی فليس منی پیامبر اکرم (ص) می فرماید ازدواج سنت من است. پس هر کس از آن روی برگرداند از امت من نیست
ممل الصاق عكس در صورت لزوم	ممل الصاق عكس در صورت لزوم		
المتمتع: آقای: نام خانوادگی: شماره شناسنامه: صادره از: فرزند آقای: متولد: ۱۳ شمسی مسلسل شناسنامه: سری: و مذهب شیعه اثنی عشری تابع جمهوری اسلامی ایران شغل: (صاحب عکس فوق) ساکن: المتمتع به: بانو: نام خانوادگی: شماره شناسنامه: صادره از: فرزند آقای: متولد: ۱۳ شمسی مسلسل شناسنامه: سری: و مذهب شیعه اثنی عشری تابع جمهوری اسلامی ایران شغل: (صاحب عکس فوق) ساکن:			
توضیحات: الف) شوهر قبلی زوجه در تاریخ فوت و مراقبت تحت شماره: ثبت احوال شهرستان: ثبت گردیده است ب) زوجه به استناد طلاق نامه شماره: دفتر محترم طلاق شماره: شهرستان: به تاریخ: / / ۱۳ شمسی مطلقه گردیده و بموجب طلاقنامه یاد شده نوع طلاق: بوده که در مدت عده رجوع به زوجیت یا رجوع به مبذله بعمل نیامده و در شناسنامه ابرازی زوجه بعد از انقضای عده سابقه ازدواج مشاهده نمی شود و علی اقرارها زوجه در عقد رسمی یا غیر رسمی نبوده و در عده زوجیت یا وفات کس دیگر نمی باشد.			
المدة المعینة: ساعت: حال تحریر به مدت: شمسی از: لغایت: الاجرة المسماة: در ذمه متمتع فوق دین ثابت و لازم است که (عند المطالبه در: قسط: ریالی ماه به ماه) در مقابل رسید کتبی به زوجه پرداخت نماید.			
شروط ضمن العقد یا عقد خارج لازم: ۱- طبق توافق طرفین زوج در طول مدت عقد نفقه پرداخت (خواهد کرد/ نخواهد کرد) ۲- در ضمن عقد خارج لازم زوج به زوجه و کالت بلاعزل با حق توکیل غیر و لو کرارا و با حق عزل وکیل یا وکلای انتخابی را داد که هرگاه زوجه بخواهد می تواند نزد عاقد حاضر و با بذل بقیه مدت از جانب زوج خود را از قید زوجیت مشارالیه آزاد و در صورت بذل تمامی یا قسمتی از اجرت مقرر قبول بذل نماید و اعتراض زوج به هر عنوان که باشد بلا اثر است. امضا زوج: امضا زوجه:			
مقررات شرعی و قانونی عقد موقت به اینجانبان یاد آوری و تفهیم گردید و اینجانبان با علم و اطلاع کامل از مندرجات این سند عادی و با آگاهی از ضوابط و شرایط عقد مذکور و با اراده و رضایت خود و بدون اجبار و اکراه مبادرت به مزاجعت انقطاعی غیر رسمی نموده و در صورت کشف فساد نسبت به اظهارات و مدارک ابرازی خود مسئولیت شرعی و قانونی آنرا بر عهده می گیریم امضا زوج: امضا زوجه:			
مراتب فوق نزد اینجانب واقع و مورد گواهی بوده صیغه منقطع شرعی به وکالت از جانب طرفین فی المجلس توسط اینجانب واقع و جاری گردید. تاریخ:			

Mut'a Nikahı Sertifikası

Tarih:

Fotoğraflar

No:

Hız. Peygamber buyurur: Nikah benim sünnetimdir ve kim sünnetimden yüz çevirirse ümmetimden (benden) değildir.

Zevce: Ad..... Soyadı..... Kimlik No..... Doğum Yeri.....

Baba Adı:..... Doğum Tarihi..... Mezhep: Şia

Uyruk: İran İş ve Çalışma Adresi..... Ev Adresi.....

Zevce: Ad..... Soyadı..... Kimlik No..... Doğum Yeri.....

Baba Adı:..... Doğum Tarihi..... Mezhep: Şia

Uyruk: İran İş ve Çalışma Adresi..... Ev Adresi.....

İzahlar:

A: Zevcenin önceki kocası..... tarihinde ölmüş ve no. ile il / ilçe kayıt ofisinde kaydedilmiştir.

B: Zevce no. lı boşanma ilamı no. lı noter il tarihinde boşanmıştır. Boşanma nev'i

iddeti bitmiş ve evlilik kaydı yoktur.

Belirli müddet bugünden itibaren yıl / ay / gün tamam.

Belirli ücret bir resit karşısında zevcenin hakkında ödenecektir (Derhal alınan /Taksit ile).

Akit esnasında şartlar:

1- Tarafların anlaşmasıyla zevce nikah süresinde nafaka verecektir / vermeyecektir.

2- Zevce, zevceye her zaman isterse, kendisini boşanmak için vekalet vermiştir. Zevcin itirazı geçersizdir.

Zevcenin İmzası:

Zevcin İmzası:

Mut'a nikahın Şer'i ve Kanuni kuralları bizlere (zevc ve zevce) izahlandı ve kendi irade ve rızalarımızla, icbar ve ikrah olmadan bu geçici nikahı icap ve kabul ediyoruz. Kişisel bilgilerimiz ve söylediklerimiz tamamen doğru ve aksi halde tüm şer'i ve kanuni sorunlara sorumluyuz.

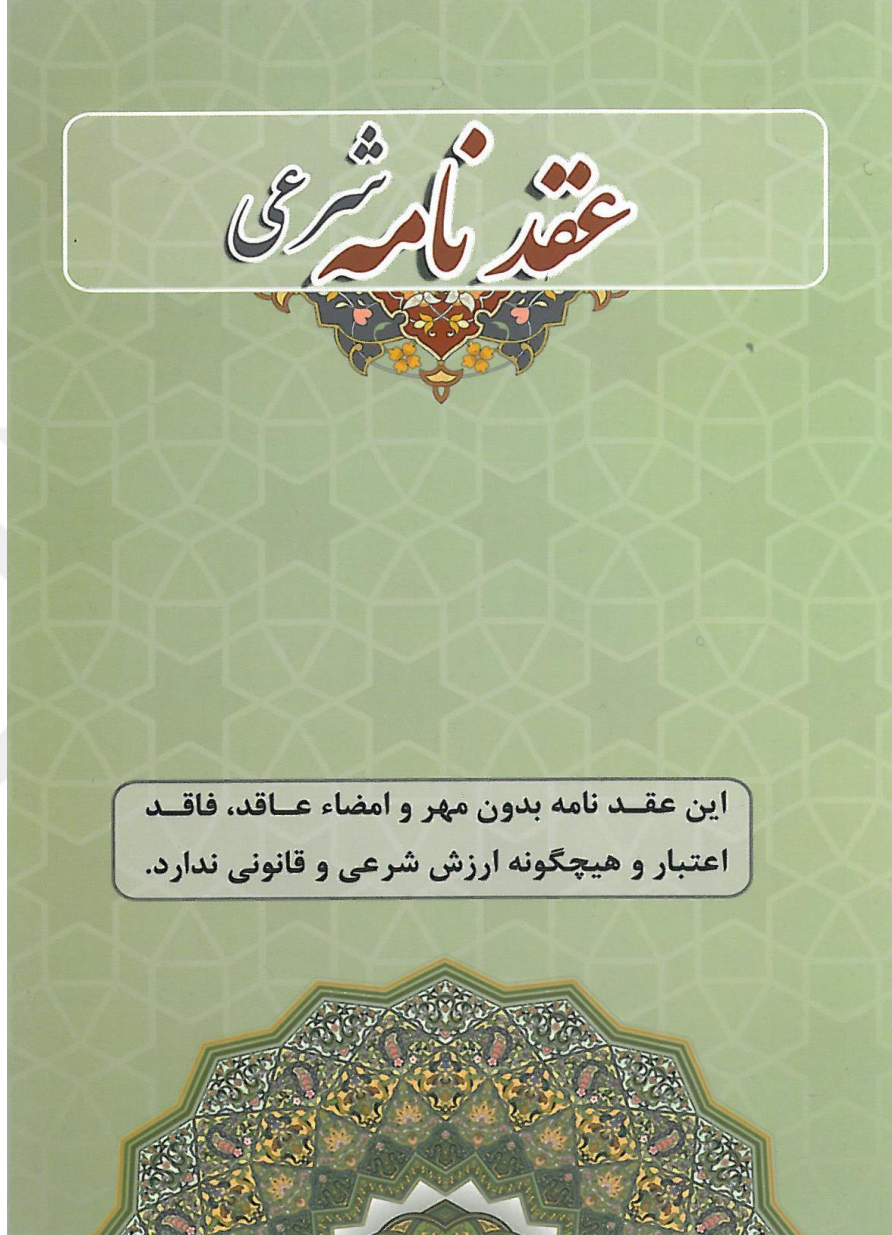
Zevcenin İmzası:

Zevcin İmzası:

Böylelikle yukarıdaki bilgiler incelendi ve şer'i mut'a nikahı, tarafların bana verdiği vekaletler ile aralarında kıyılıdı.

Tarih: / /

EK 2. ÖRNEK (EVLENME CÜZDANI)

Şer'i Akitname

(Evlenme Cüzdanı)

Bu evlenme cüzdanı nikah memurun mühürü (damgası) ve imzası olmadan geçersizdir ve hiç şer'i ve kanuni değere sahip değildir.

Yüce Allahın emri, Peygamberimizin kavliyle ve fukaha tarafından 1363/5/9 tarihinde 1488 No'lu oyla onaylanıp ve 1363/6/3 tarihinde 11502 No'lu Resmi gazete'de yayılmıştır.

Evlenenlerin Fotoğrafları

No:

Mut'a nikahın kıyılan tarihi:

Nikah memurun adı:

Mutlulukla bu geçici nikah, bu açıklamayla kıyılmaktadır.

مشخصات کامل زوج	مشخصات کامل زوجه
نام:	نام:
نام خانوادگی:	نام خانوادگی:
نام پدر: نام مادر:	نام پدر? نام مادر:
تاریخ تولد: روز ماه سال	تاریخ تولد: روز ماه سال
شماره شناسنامه: تاریخ صدور:	شماره شناسنامه: تاریخ صدور:
کد ملی:	کد ملی:
شماره مسلسل شناسنامه:	شماره مسلسل شناسنامه:
دین و مذهب: تابعیت:	دین و مذهب: تابعیت:
آدرس:	آدرس:
.....	
امضاء زوج:	امضاء زوجه:
۴	۲

Zevcenin Kişisel Bilgileri

Ad:

Soyadı:

Baba Adı: Anne Adı:

Doğum Tarihi: Gün: Ay: Yıl

Kimlik No: Düzenleme Tarihi:

Seri Kimlik Kartı:

Din ve Mezhep: Uyruk:

Adres:

.....

Zevcenin İmzası:

Zevcin Kişisel Bilgileri

Ad:

Soyadı:

Baba Adı: Anne Adı:

Doğum Tarihi: Gün: Ay: Yıl

Kimlik No: Düzenleme Tarihi:

Seri Kimlik Kartı:

Din ve Mezhep: Uyruk:

Adres:

.....

Zevcin İmzası:

شرایط ضمن عقد خارج لازم، زوج به زوجه وکالت بلاعزل با حق توکیل به غیر داده که هر وقت زوجه بخواهد با بذل مابقی مدت مانده و بذل مهریه خود و قبول بذل از طرف زوج مذکور خود را از قید زوجیت رها سازد. امضاء زوج فسخ نکاح : امضاء زوجه ۶	نوع عقد از تاریخ : بمدت : صداق و امضاء زوجین : امضاء زوج امضاء زوجه ۵
--	--

Akit Nev'i ve tarihi:

Süre:

.....

Mehir ve tarafların imzası:

.....

.....

.....

Zevcenin İmzası

Zevcin İmzası

Şartlar

Akitte zevc, zevceye kendisini boşanmak için vekalet vermiştir ki eğer zevce, süre veya mihrin bağışlayıp ve zevc onu kabul ederse, boşanabilecektir.

Zevcenin İmzası

Zevcin İmzası

Nikahın Feshi:

.....

.....

.....

İzahlar

Zevce, boşanırsa iddeti 3 aydır. Mut'a nikahı biterse iddet 2 aydır. Zevci ölmüş olursa 4 ay 10 gündür.

Zevcenin İmzası:

Bendeniz Bayan..... , tarihinde boşanıp / kocam ölmüş ve şimdilik kimseyle daimi veya geçici olarak evli değilim. İddet süresi bitmiştir. Eski halde şer'i ve kanuni tüm sorumluluğu kabul ediyorum.

Zevcenin İmzası:

Tarafların birbirine has şartları:

.....

Zevcenin İmzası:

Zevcin İmzası:

(Şahitlerin Kişisel Bilgileri)

1- Ad ve Soyadı: İmza:

2- Ad ve Soyadı: İmza:

İzahlar:

.....
.....

 قسمتی از استفتاء مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در باره ازدواج موقت هر فرد واجد شرایط می تواند از شخصی که او نیز شرایط ازدواج موقت را دارا است خواستگاری و برای مدتی موقت (مانند چند ساله دوران تحصیل) با وی ازدواج نماید. مصوب ۱۵ اسفند سال ۱۳۹۰ مجلس شورای اسلامی با تصویب ماده ۲۲ لایحه حمایت از خانواده، نکاح موقت نیز تابع موازین شرعی و مقررات قانون مدنی است و ثبت آن تنها در موارد (باردار شدن زوجه- توافق طرفین و شرط ضمن عقد) الزامی است. این عقد نامه بر اساس ماده ۲ قانون ازدواج مصوب مرداد ۱۳۱۰ که در مجموعه قوانین ثبتی سال ۱۳۷۷ به چاپ رسیده سند عادی محسوب می شود و زوجین در صورت تفاهم پس از تکمیل مدارک لازم می توانند نسبت به ثبت آن در دفتر رسمی اقدام نمایند.	زوجه برابر با طلاق نامه/ فوت نامه/ گواهی پزشکی به شماره: منع قانونی و شرعی ندارد و می تواند به عقد انقطاعی آقای: در آید. تمامی نکات مندرج در عقد نامه تفهیم اینجانبان گردید. امضاء زوجه امضاء زوج خطبه عقد انقطاعی شرعی توسط اینجانب در تاریخ و ساعت جاری گردید. مهر و امضاء عاقد
---	--

ZevceninNo. 1 boşanma ilamı / ölüm raporu / hekim tasdiki ile

Kanuni ve şer'i yasağı yoktur ve zevc Bay..... ile geçici nikah olarak, evlenmek hakkına sahiptir.

Akitname'nin tüm detayları bize anlatıldı.

Zevcenin İmzası

Zevcin İmzası

Mut'a nikahın hutbesi bendeniz tarafından tarihinde saatinde kılıldı.

.....

Nikah Memurun Mühür ve İmzası

Mut'a nikah konusunda, İran İslam Cumhuriyet önderin fetvası olarak, gereken kurallara sahip olan erkek, gereken kurallara sahip olan kadınla bir geçici süre için (örneğin öğrenim kaç senelik müddetce) evlenebilir.

15 Esfand 1390 yılında Milli Meclis onayı

Aile kanunun 22.ci maddesi onayı ile Mut'a nikahı, şer'i ve medeni kanununa tabidir. Mut'a nikahın kayıt olması sadece zevcenin hamile olduğu , tarafların anlaşması ve şart koşulması vakit zorunludur.

Bu evlenme cüzdanı nikah kanunun (1310 onaylı) 2.ci maddesi esasında senet sayılıp ve taraflar gerekli belgeleri tamamlayarak onun resmi noterde kaydına anlaşılabirler.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Mohammad Ebrahim Dahim
Doğum Yeri ve Tarihi	İran-Tabriz-1968
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Tabriz İslam Azad Üniversitesi-Hukuk Fakültesi-Hukuk Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi-İlahiyat Fakültesi-Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	Türkçe-Farsça
Bilimsel Faaliyetleri	Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Avukatlar Barosu, Tabriz
İletişim	
E-Posta Adresi	www.mehmet.dahim@yahoo.com
Tarih	2018